Cemâleddin Mahmud Hulvî

Lemezât-ı Hulvî ez-Lemâ'ât-ı Ulvî

Lemezât

Tercüman 1001 TEMEL ESER

II

Cemâleddin Mahmud Hulvî

LEMEZÂT

Lemezât-ı Hulvî Ez-Lemâ'Ât-ı Ulvî

«Ağıztadı»

(II)

Bu eser,
Tercüman
Gazetesi'nin
bir kültür hizmetidir.

Tercüman
GAZETESİ'nin
bir kültür hizmeti olarak
yayınladığı
«1001 TEMEL ESER»
serisinin 144. Kitabı,
Cemâleddin
Mahmud Hulvî'nin
«LEMEZÂT II»
(LEMEZÂT-I HULVÎ EZ
-LEMÂ'ÂT-I ULVÎ)
KERVAN KİTAPÇILIK BASIN
SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
Ofset Tesisleri'nde
dizilmiş, basılmıştır.

Tercüman 1001 TEMEL ESER
144

Cemâleddin Mahmud Hulvî

LEMEZÂT
(II)
«Ağız Tadı»
(LEMEZÂT-I HULVÎ EZ-LEMÂ'AT-I ULVÎ)

Mehmet Serhan TAYŞİ
tarafından açıklamalarla
yayına hazırlanmıştır.

İ S T A N B U L
1980

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren, ona yön veren konularda **"Gerçek eserler"** elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş **-Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış-** binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip-toparlayacak ve günümüzün Türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde **"Köşetaşı"** vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız **"1000 Temel Eser"** serisi, Millî Etiğim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve **"Tercüman 1001 Temel Eser"** dizisini yayınlamaya karar verdik. **"1000 Temel Eser"** serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâca her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman
Gazetesi Sahibi

II. LEMZA:

HABÎB A'CEMÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, velî'lerin atası, zaîflerin koruyucusu, Allâh'ın rahmetini halk üzerine çeken, sâliklerin ve tâliblerin gönlündeki hüznü gideren, esrâra vâris olanların rehberidir.

Şiir
"Derd–i aşk'a devâ olursa tabîb,
Şerbet–i cedbîh oldu âna nasîb.
Tâlib–i Hakk olanlara hâdî,
Mürşîd–i ümmet oldu Hulvî, Habîb."

O, tâc ve tarikat yolunun seçkini, gönlü ve rûhu arınmış kişilerinden olmakla, hırka ve abâ sahibi mutlu kişilerdendi. Tarikatte inâbe almasının sebebi şöyle anlatılır; Gençliğinde mal sahibi zengin bir kişiydi. Fir'avn gibi servetine mağrûrdu. Servetini doğru ticârette değil de, fâiz ve ribâ ile yapmıştı. Kime maddî yardım yapmış olsa, para verse, ondan yüksek haraç alırdı. Kime ziyâfete gitse, şerrinden ötürü, hakkınızdır diyerek kendisine haraç verilirdi. Öyle ki, gittiği

yerde borçlunun parası yoksa onun kıymetli eşyasını fâizine karşılık olarak zorla alırdı. Allâh'ın hikmeti, bir gün yine borçlularından ribâ istemeğe gitmişti. Ev sahibi evde olmayıp, hanımı evde idi ve ciğer pişirmeğe niyetleniyordu. Kapıyı kendisine açan hanımı, hazırda paraları olmadığını bildirince, "–Tedârik olunsun" dedi. Hanım, "–Öfkelenerek bu verilmesi mukarrer olan bid'âttır"dedi. Sonra yalvarırcasına" durumlarının iyi olmadığını, zevcinin fakr ü zarûret içinde bulunduğunu, merhamet çekici bir tarzda hikâye etti. Sonra da, "–Şu pişmekte olan ciğerden başka bir şeyimiz yoktur, tüm varlığımız, varımız yoğumuz budur" deyince; Habîb'in kalbinde yine bir şey uyanmadı. Adeti üzere boş elle dönmemek için, ciğeri çömlekten alıp, evine götürdü. Karısından bunu pişirmesini istedi. Habîb'in hanımı ciğeri bir tencereye pişirmek üzere koyarak, borçlularından birinden ekmek istemek üzere gitti. Eve dönünce pişen ciğeri ocaktan alıp, sofraya koydu. Yemek için tencerenin kapağını kaldırdığında, içinde pişen ciğerden birikmiş kan pıhtısı ile dolu olduğunu gördü. Kadın bu hâli görünce, belki hidâyeti gelir diye kocasına; "–Gör ki, bu senin ribâkârlığının eseridir. Murdarlığı sana dünyâda rezilliktir. Ve bu hâl senin âhiretine delildir. Gazapla o suâl gününde, elem ve ızdırap senin için kaçınılmaz olacaktır. Eğer tövbe eder, pişmanlık duyarsan, bağışlananlar zümresine belki dâhil olabilirsin"dedi. Hemen o saat;

Şiir

"Bi–emr–i Halikullâh–ı mennân,
Hidâyet yolları kim oldu ihsân."

hidâyet yeli esip, tövbe ve inâbet edip, cân u dilden "mâsivallâh" dan geçip, kendisine hitâp ederek, nefsini hâlince hesâba çekti.

Şiir

"Eğerçîh olmuşum ben abd–i abık,
Efendimsin mürüvvet sana lâyık."

kendini toparladığından, "–Ey hâtun, seni ve göze görünmeyen melâikeyi şâhîd tutarım ki, şimdiye kadar ettiğim kötülükleri anlayıp, buna pişmân oldum. Bundan böyle Allâh'ın rızâsından gayri yere gitmem. Ribâ ve haram'a meyl etmem" diyerek devrinin büyüklerinden "Hasan Basrî" nin katına çıkarak, ona bi'ât ve inâbet eyledi. Emirlere tam bağlılık ve yasaklardan kaçınmakla (Emr–i bi'l–ma'rûf ve nehy–i ani'l–münker)'le kendi rûhî gelişmesini hazırladı.

Diğer bir nakle göre ise; "–Bir gün yolda giderken bir grup çocuk, kendi oyunlarına dalmış oynarlarken, Habıb'i görür görmez içlerinden biri; "–Ey çocuklar, çabuk yoldan çekilin, ribâcı Habîb geliyor. Ayağının tozu üzerimize değmesin. Allâh'ın rahmetinden mahrûm olup, naîm cennetinden dimağımız uzak kalmasın" dedi. Habîb bunu duyunca çok üzüldü ve hemen pişmanlık içinde Hasan Basrî hazretlerinin meclisine varıp, ona bi'at etti. Sonra halka haber salıp, kimin kendine borcu varsa avf ettiğini, ribâ ve fâiz aldığı kişilerin gelip, kendisinden haklarını almalarını ve helâllaşmalarını bildirdi. Habîb, bu sözünde durdu. Bütün servetini bu yolda harcadı. Nakledildiğine göre, geri dönerken yine o çocuklara rastladı. Çocuklar bu defâ; "–Dağılın, Habîb temizlenmiş olarak geliyor. Bizim ayağımızın tozu ile onu kirleterek, mes'ûl olmıyalım" dediler. Habîb onlara seslenerek, "–Ben sizden kaçacak değilim, yeter ki siz benden kaçmayın, zirâ siz benim hidâyetime vesîle oldunuz" diye buyurdu. Yine nakledilir ki, borçluları ne zaman Habîb'i görseler, bir bahane ile yanından kaçarlardı. Habıb peşlerinden yetişip, onlara seslenerek, "–Artık Habîb tevbe etti. Gelin

helâllaşın. Verdiklerinizi alın" derdi. Bunun üzerine hepsi gelip, verdiklerini aldılar. Öyle ki, Habîb'in yiyecek ekmeği dahi kalmadı. Hattâ karısının peştemalını ve kendisinin gömleğini dahi alacaklılarına verdi. Sonra Fırat nehri kenarında bir savma'a yapıp, halktan uzlet ederek, orada ibâdet ile meşgûl oldu. Gündüzleri gelip Hasan Basrî'den ilim ve ma'rifet tahsil eylerdi. Kısa sürede büyük ilmi mertebelere ulaştı. Lâkin Kur'ân okuma alışkanlığını kazanamadı. Hatta bir gün Hasan Basrî, Habîb'in zaviyesine geldi. O ise, sabah namazına durmuştu. Hasan Basrî ve öğrencileri ona iktidâ ettiler. Elhamdülillâh, denecek sırada yüksek sesle "elhamdülillâh" derdi. Şeyhden başka kendine iktidâ eden herkes namazlarını bozdular. Şeyh Hasan Basrî, "—Habîb her ne kadar Kur'ân okumakta acemî ise de, derunu (içi) arabî'dir. Eğer iktidâ edip namazı edâ etseydiniz, yüksek mertebelere ulaşırdınız" diye buyurdu.

Menkıbelerinden biri şöyle naklolunur; Karısı bir gün geçim derdiyle şeyh Habîb'e seslenerek, " Senin tevekkül ve kanaat sahibi olman dervişliğini bozuyor mu ki? Niçin rızkın için ticâret etmiyorsun? Var git bari ırgatlık et, geçimimizi sağla. Yoksa hiç bir şeyimiz kalmadı ki, satıp harcıyalım. Ona buna el açmak bize yaraşmaz" dedi. Şeyh Habîb evinden çıkıp savma'asına geldi. O gün akşama kadar ibâdet eyledi. Güneşin gurup zamanı evine gelip, "—Efendim Azîmü'ş—Şân olmakla, bu gece istemeğe utandım deyip, o gece iftardan sonra, ertesi gece istemeğe ve ibâdet niyetiyle güneşin doğuşuna kadar oturup, niyâz eyledi. Karısına cevap vermedi. O gecede nefsine huzur vermeyip, ibâdetle meşgul oldu. Üçüncü günü yine âdeti üzere ibâdet eyleyüp, savma'asından çıkarak, evinin yolunu tuttu. Yolda "—Ben şimdi hâtunuma ne cevap vereceğim" diye düşünceli bir halde evinin kapısına ulaşınca, hâtunu güler yüzle kendisini karşılayarak, evden tâze ekmek kokusu gelip, kurulmuş bir sofra görerek, tam so-

racağı sırada, hâtunu durumu anlayıp, "—Hizmetinde olduğun efendi, gurup vaktinde bir koyun, bolca pirinç, un ve diğer malzemelerle, biraz para göndererek, sana şu haberi iletmemi bildirdi. Hizmetinden çok hoşnut olduk, bu hizmetine devâm etsin ki, onun ücreti bizde her gün hazır bulunuyor" dediğini bildirdi.

Ebû Abdullâh Şâmî'nin rivâyetine göre; "—Bir gün bir hastayı sedye ile Habîb'in zaviyesine götürdüler. Habîb hayır dua eyledi. Hasta şifâ bulup, yürüyerek evine geri döndü.

Şiir

"Nefsi şöyle mübârek idi,
Mürde cismi hayata ir—gördi."

Yine nakledilir ki, Sûfiyyûn tâifesinden bir çok kişiler Habîb'in huzuruna geldiler. Fakirlik ve rûh sıkıntısından şikâyet ettiler. Habîb dervişlerinden birini çağırıp, "Git beşyüz akçelik buğday al ve bunlara taksim et" dedi. O zât yarısı kadar alıp, aralarında taksim etti. Sonra şeyhe "—Tam beşyüz akçeliktir." dedi ve şeyhden beşyüz akçesini istedi. Habîb, Savma'asında gayb erenlerine nasîb olan gence işaret edip, seccâdeyi kaldırdı ve altından akçeleri çıkararak saydı. Beşyüz akçe yerine, o dervişin harcadığı sayıda akçe çıkınca, derviş bilmezlikten gelip, "Sultânım tamam değil eksiktir" dedi. Yoksa, "—Onlar eksik göndermezlerdi" deyince, o zât itiraf ve tövbe edip, hatâsından döndü.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyle nakledilir; "Şeyh'in bir mürîdesi vardı. Oğlu kaybolmuştu. Hâtun oğlunun ne halde olduğunu bilmiyordu. Ayrıca onun nereye gittiğini de bilmiyordu. Şeyhin huzuruna varıp nereye gittiğini de bilmiyordu. Şeyhin huzuruna varıp, halini arzetti. Oğlunun bulunmasını ve bu sebeple üzerine âriz olan melâlin kaldırılmasını rica etti. Şeyh hâtun'a; "—Yanında dirhem ve dınardan ne var ise fukaray sadaka olarak ver" dedi. Hatunun iki akçesi vardı, bunları bir dervişe verdi.

Şeyh kalkıp, namaza durdu. İki rekat namaz kılarak, kadını evine gönderdi. Hâtun evine geldiğinde, kapısı önünde esir tâifesinden bir zât gördü. Ona dikkatle bakınca onun oğlu olduğunu anladı. Hemen onu kucaklayıp, bağrına bastı ve kendinden geçerek bayıldı. Aklı başına gelince oğlunun hâlini hatırını sordu. Oğlu, "—Fars vilâyetinde esîrdim. Efendim elime iki akçe verip, et almaya gönderdi. Yolda bir rüzgâr esdi, o rüzgârda kendimi kaybetmişim, gözümü açtığımda kendimi burada buldum" dedi.

Diğer bir menkıbesi de şöyle anlatılır; "—Bir gün Şeyh Hasan Basrî, Habîb'in savma'asına gelip, misafir olur. Buna çok sevinen Habîb, iki parça yuvarlak ekmek ile şehriye çorbası hazırlıyarak, şeyhin önüne koyar. Sonra şeyhle birlikte yemek üzere sofraya otururlar. Tam o esnâda kapı vurulur, bir yoksul dilenci; "—Bir şeyiniz var mı?" diye sorar. Habîb, hemen o yuvarlak somunu ve şehriye çorbasını fakire verir. Şeyh Hasan Basrî kendisine sorulmadan yemeğin verilmesine canı sıkılarak, "—Mürîdimiz olduğun halde, şeyhine ihânetle hakka ulaşman mümkün mü?" deyip, sonra; "Ne küstahlıktır yaptığın" dedi. Habîb, sükût etti. O üzgün bir halde dururken, bir yıldız saati müddeti (ân) geçmeden bir zât kapıdan içeri girerek, devletin sultanının hizmetkârı bir koyun yahnisini helva ile çok sayıda ekmek ve beşyüz dirhem (para) getirip, Habîb'in önüne koyup, gitti. Habîb de o sofrayı şeyhinin önüne koyup, üzerinden serpuşunu geçirip, "—Ey Şeyh, Hakk Teâlâ sana ilm ve ameli ihsân ettiği gibi, tevekkül ile bağışlamayı da bahşetmiş olsaydı çok iyi olurdu. Ama bunu sağlamak âlim olan kişilere farzdır" dedi.

Menkıbelerinden biri de şöyle anlatılır; "—Bir zamanlar yedi yıl süre ile uzleti seçerek, hücresinden dışarı çıkmadı. Hiç kimse de yanına gitmedi. Bir gün dışarıyı seyretmek ve hava almak üzere hücresinden dışa-

rı çıktığında, memleketi olan Bağdat'da ve sokaklarda kimsenin kalmadığını, dükkânların kapanmış olduğunu gördü. Bu hâlle hayret ve şaşkınlık içinde gezerken, bir kapının önünde oturan bir zâta rastladı. Ona "–Ey aydınlık yüzlü ihtiyar, bu şehre böyle ne oldu. Koca şehirde hiç kimse kalmamış. Bunun sebebi nedir? Bana lûtfen açıkla" dedi. İhtiyar; "–Üç gündür münâdîler sesleniyor ve yağmur duâsı için halkı çağırıyorlardı. Sen nerede idin de işitmedin? Gece gündüz hakka yalvarırsın da, niçin halkın yardımına koşmazsın?" dedi. Şeyh Habîb, "–Ben de kendimce karar vererek, halkın himayesinin olduğu yerde yakınlık mukarrerdir ve duâlar kabul olucudur. Bu husus ümmetin Resûlüne müjdelenmiştir" deyip, o yöne doğru gittim. Gerçi vücûdumda, riyâzetten doğan bir takatsızlık varsa da, düşe kalka onlara yetiştim. Mü'minler topluluğuna yaklaştığımda, halkın büyük küçük, kadın erkek ağlaşıp "âmin" dediklerini, ümmetin âlimleri, şeyhleri, civanmertleri ve yiğitleri, hatta Atabe–i Gulâm ve Mâlik–i Dînâr dahi halkın ortasında duâ ettiklerini, halkın iniltilerinin, feryatlarının ve âminlerinin uyyaku çıktığını, bir çoklarının bu hâlden aklını yitirdiğini gördüm. O sırada halkdan ayrılmış bir kenarda oturan beyaz elbiseler giymiş genç bir yiğit gördüm. Derviş Gulâm ve diğerleri ağlayıp, bağırıştıkça, o tebessüm ediyordu. Bana bu hâl garip gelip, yanına gittim ve "–Allâhın selâmı üzerine olsun, ey civân" dedim. O, "–Gâfil, gösterişli ve akıllı kişi, Allâh'ın selâmı senin de üzerine olsun. Ey Habîb–i Acemî, gönlünden şüpheyi gider, çile ve gâm çekmeden vuslât olur mu?" dedi. Ben, "–Acâib bir konuda konuşup, gafletle olacak kârı açıklıyorsun. Ben yedi senedir kimseyle temâs etmedim. Sen benim ismimi nasıl bilebilirsin? ve niçin edep dışı bir iş yapıyorsun?" dedim. O zât; "–Ey Habîb, her gördüğüne iyi nazarla bak, belki melekût âleminde

ruhlarımız âşinâlık etmiş olabilir. İşlerimiz hakkın lûtfiyle bitmiştir. Evvelâ benim özüm ne yüzdendir bilsen, ona göre cevap versen daha iyi olurdu" dedi. Ben "–Önce, giysilerinin alâmeti zühd ve verâ ehli olduğuna delildir. Ama böyle bir günde beyaz giymek bid'attır. Halk feryâd ve figân ederken sen neşeli ve şâd olursun, bu nasıl iştir?" dedim. "–Hakk Teâlâ duâlarınızı kabûl etti. Bunlar ise bunu anlamayıp, hâlen mahzûn olmaktadırlar. Bunun için tebessüm edip, seviniyordum"diye cevap verdi.

Şiir:
"Senden eser bûy–ı velâyet gelür ey şâh,
Lûtf eyle bileyim kangı felekte doğasın mâh."

Ben, "–Sizlere kim derler ve nâmınız nedir?" diye sordum. Cevap olarak dedi ki: "–Benim birkaç ismim ve sayısız nâmım vardır. Göklerde ve yerde; denizlerde ve karaların altında onunla yâd ederler ve benden yardım isterler. Beni yanlarında bulup, gönüllerini şâd ederler. Künyem Ebû'l–Abbas'dır, şöhretim Hızır, dostum ve arkadaşım İlyas'dır" dedi. Ben, "–Allâh'ın selâm ve selâtı üzerine olsun, benim efendim Allâh'ın Resûlü buyurur ki, sizlerle buluşup, konuşmak pek nadir olurmuş ve buluşan için büyük saadet imiş, sizinle birlikte olmak benim için hakkın bir lûtfudur" dedikten sonra, bana bir şey öğütle ki, onunla muradımıza erelim, canımızı ve gönlümüzü şâd edelim" dedim. "–Duâ eylemeği âdetle, dâimi zikir ve cömertlik üzere ol. Bu hasletler sahibini, bedbahtlardan etmez" diyerek, vedâ edip kayboldu.

Şiir
"Nazar–ı Hızrile olup ihyâ,
Zamân–ü zemîn bütün dünyâ.

Hoş mülâkat eyleyüb ânınla Habîb
Derdliye oldu bir nefesde tabîb."

Kerametlerinden biri de şöyle anlatılır: "–Bir ara Haccâcü'z–zâlim, onun bulunduğu diyarlara vâli olmuştu. Ali şiâsından olup, tevellâ edenlere ihânet etmeye kalkışmıştı. Bu sebeble Kümeyl b. Ziyâd'ı, diğer ahvadı ve evlâdı ile birlikte şehîd ettiğinde, Hasan-ı Basrî'de onlardandır diye yakalanması için karar verdi. Hazret–i şeyh mekânından kaçıp, şeyh Habîb'in savma'asına sığınıp saklandı. Kapıda başına gelenleri Habîb'e anlatırken, Habîb ona içeri girmesini işaret etti. Tam o sırada muhafız askerler gelip, "–Bire sûfi, Hasan Basrî denen kişi buraya geldi mi?" diye sorunca, O, "–Şimdi gördüm içeri girdi" dedi. Muhafızlar savma'adan içeri girip, etrafı aradılarsa da hiç bir şey göremediler. Buna canları sıkılarak, şeyhe kafa tutarak, "–Bizi sihirliyorsun, göremiyoruz. Avuç içi kadarcık şu savma'a'yı kaç keredir aradığımız halde bulamadık" diye söylendiler. Habib–i A'cemî "–Sübhanallâh, savma'anın bir kapısı daha olsaydı, şeyh oradan gitmiştir, derdim. Ama öyle bir şey yoktur" dedi. Muhafızlar şeyhi bulamayıp, çekilip gittiler. Hasan Basrî, "–Bârekallâh, üstâdlık hakkımı yerine getirdin, eğer beni bulsalardı işimi bitirirlerdi" deyince, Habîb "–Kurtuluş doğruluktadır, eğer doğrusunu dememiş olsaydım, seni bulurlar ve beni de rezîl ederlerdi" dedi.

Kerametlerinden bir diğeri de şöyle nakledilir; "Tanıdığı bir hâtun vardı. İhtiyarlığında ona yardım etsin diye bir oğul dünyaya getirmişti. Lâkin çocuğun başı saçsız ve kabuk gibi idi. Hâtun çocuğu Habîb'e getirip duâ ettirdi. Habîb, mübarek ellerini çocuğun başına sürdüğü anda, başında kıllar ve güzel saçlar bitmeye başladı. Ben, o oğlanın saçsız ve saçlı hâlini görmüştüm. Sonra gördüğümde hayret içinde kaldım" dedi.

Menkıbelerinden bir diğeri şöyledir: "–Basra şehrinde büyük bir kıtlık olmuştu. Habîb, bin akçelik yemek hazırlattı. Posttan dikilmiş bir para kesesi vardı. Her ne gerekirse oradan harcardı. Kim ne isterse boş çevirmez, oradan dilenildiği kadar verirdi. O keseyi başının altında saklardı.

Kendisinin nasihat verici sözlerinden biri şöyledir: "–Yâ Rabb, her kim ki, seninle hoş değildir, hoş olmasın. Ve o gözle seni görmezse, gözü kör olsun, kimseyi göremesin. Her kim, her demde seninle dost değilse kimsenin hayrını görmesin. Dost bildikleri onun düşmanı olsun" dedi. Bir gün Habîb'e "–Rıza nedir?" diye sordular: Habîb, "–Bir gönülde nifak yoksa ve mâsıvallâh'a yol bulunamıyorsa, o gönülde teslimiyet ve rızâ kemâl bulmuştur" dedi.

Hazret–i şeyh, hicretin 130 (747–48 M.) tarihinde vefât etti. Halife "Kanlı Mervan" zamanıdır. Basra şehrinde medfundur.

Şiir

"Dâr–ı dünyâda fert idi A'cemî,
Kesret–i kâni virmeyüb elemi."

Nakledildiğine göre, vefâtından sonra yüksek derecesi müşâhede olunduğundan, Râvî der ki; kendisine "–Bir a'cemi kimseye böyle yüksek menziller ve makamlar verilmesi acâib değil midir?" diye sorulduğunda; hâtıftan bir ses, "–Zâhiren a'cemidir, amma kalbi arabîdir" dendi.

Dört meşhur halifesi vardır. Bunlar: Halil Kürdî, Abdullâh Kudsî, Habib Râî ve postnişîn'i ve kâim–i makâmı Dâvûd Tâî'dir.

II. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH HALİL KÜRDÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O tevhîd bağının virdi ve derd ehlinin bülbülü idi. Halil Kürdî hazretleri asrının ârifi, kürt tâifesinin Hüseynî'lerindendir.

Şiir
"Şîr—i vakt olmuş idi merd—i güzîn,
Nola âlemde olmaz ise hazîn."

"Cûdî" dağı eteklerinde "Sincan" yöresinde "Semmâniyye" denilen köydendir. Nakledilir ki, şeyh ile Şam'a varıp, Bağdad'a dönüşünde buraya gelindiğinde, vilâyetinden olduğu için şeyh Habîb'den bi'ât almış ve isteği üzerine hilâfeti için duâ eyleyip, orada bir süre kalmıştır.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; "—Akraba ve teallukâtı Yezîd'e itaat ve Hüseynî'lere ihânet üzere idi. Hâkim ve emîrleri de Yezîdî idiler. Şeyh Halil Kürdî'ye alevî (*) olduğu için düşmanlık göstermeye başladılar. Elini ve ayağını bağlayıp, Şat suyuna (Dicle nehrine) boğulup ölsün diye attılar. Bu olaydan üç gün sonra,

(*) Alevî; Hz. Ali'yi ve ehl—i beyti sevenler.

şeyh Halil Kürdî, yanında bazı dostları ile birlikte şehre geldiğini görünce Yezîdî taraftarı akrabaları çok şaşırdılar. Şeyh'in yanındaki arkadaşlarına; "–Bunu sudan siz mi çıkarıp, kurtardınız?" diye sorunca, onlar; "–Hayır, biz onu falan köyden gelirken, nehir kenarında, bir kaç arslanın sudan bir adamı çıkarıp, tırnakları ve dişleriyle iplerini koparmağa uğraşırken gördük. Üzerlerine gidince, bizden ürküp kaçmadılar. O zaman onun iplerini çözmüş olduklarını gördük". dediler.

Yine naklolunur ki; "–Her sabah ırmak kenarına gidip, toprak içinde oyduğu tennûr (*) içine girerek, evrâd ve ezkârını okumaya başlayınca, sabîler ve hayvanlar etrafına toplanır, halka olup dinlerlerdi. Dâimâ onlarla ülfet eylerdi. Üstündeki tek elbisesi arslan postlarındandı.

Şiir
"Evliyâ içre buldu kadr–i celîl,
Kutb–u asr olmuş idi şeyh Halîl."

Şeyh Halil Kürdî hazretleri, hicret–i nebeviyyenin 133 (750–751) tarihinde vefât etti. Ebû'l–Abbas Seffâh devridir. Kabri kendi köyündedir. Kabrini hâlen arslanlar bekler.

(*) Tennûr; Çamur ve toprak sıvanarak yapılan kuyu tarzında fırın.

II. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI:

ŞEYH ABDULLÂH KUDSÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, Hakk ile ünsiyet eden, ehl–i hakkın seçkini, zamanın kutbu ve halkın hâdî'sidir. "Kudûs" şehri civarında "Nablûs" kasabasında vücûda gelmiştir.

Şiir
"Mürşîd–i hakk idi olup âgâh,
Pîr ü ma'nî ü şeyh Abdullâh."

İnâbet sebebi şöyle hikâye olunur; "–Bir gün Bağdâd ve Basra ulemâsı arasında bir mesele hakkında anlaşmazlık çıkar. Her biri ayrı ayrı bir fikir ileri sürer. O sırada meclise gelen şeyhe de o mes'ele hakkında fikrî sorulur; Abdullâh Kudsî cevaplıyamaz, bu mes'eleyi düşünerek gezerken, şeyh Habıb'in savma'asının

önünden geçtiği sırada, Habîb Acemî "–Ey şeyh, aradığın mes'ele filân kitâbın filân sahifesindedir ve onun cevâbı size yeterlidir" diye seslenir. Abdullâh Kudsî, hemen gidip, o eseri açarak, mes'eleyi bulup, öğrenir ve kendisine soranlara anlatır. Sonra şeyh Habîb'in hizmetine girip, irşâd buldular. Tarikatı tamamlayarak,

yüce mertebelere ulaştı. Tasavvuf vâdisinde "Esrârü'r–rûh fî sırrü'l–fütûh" adlı bir eser te'lif etmiştir.

Şiir
"Hulûsiyle edince şeyhe hizmet,
Dile cânı olur Nebevî–i hikmet."

Nasihat verici güzel sözlerinden bir kaçı şöyledir: "–Allâh Teâlâ hazretlerinin lûtfü şu kimselere müyesser ve derûnî sıfatlarına uygun olur ki, o kişinin fenây–i vücûdla gerçek mevcûdu anlayıp, gayretullâhî âfâk ve enfûsde ma'dûm ve mevkûd bilmesi gerekir. Zirâ bir saat fikr, zikr erbâbı yanında daha hayırlıdır. Dünyâ ve mâfihâda, çalışma ve çabalaması ukbâya dönük olmalıdır. Zirâ sülûkün önü zikr ve şükr, sonu tahayyur ve tefekkürdür. Açlık ve tecerrütle fazla meşgul olan, zikr ve şükür de tereddüt etmez. Şükür zikri olduğu gibi, tahayyürde mevcuttur." Nakledilir ki, "–Bir kişi, mutlak fenâ'dan suâl edince, dünyâ kelâmı etmeksizin hücrende kalarak çevâbını bulursun" dedi. O zât şeyhin hücresine girince kendini Allâh'ın vâsî rahmetine ulaşmış buldu. O zâtı, hâl ehlinin nazarı ile emânet–i esrâr'a lâyik ve meyilli kıldı.

Hazret–i şeyh hicretin 150. (767 M.) yılında merhûm oldu. Ömrünün yüz yaşını aşmış olduğu söylenir. Halife Mûsâ el–Hâdî zamanında yaşayıp ölmüştür. Bağdâd'da medfûndur.

Şiir
"Bağdâd sadefi içinde meknûn,
Lü'lü gibi anda medfûn."

II'. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH HABÎB–İ RÂ'Î HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, Hakk yolunda gayret eden, Hakkın rızâsını talep etmek için çalışan azîzândandır. Ahvâli, "Şevâhidü'n–nübüvve" (*) adlı eserde yazılıdır. Bahreyn'de doğmuş, Bağdad'da yetişmiş ve tahsilini orada tamamlamıştır.

Şiir
"Oldu hakdan ona lûtf ü ihsân,
Zâhir eğerçih göründü cûbân."

Sayısız kerametlerinden biri şöyle nakledilir; "–Adeti üzere, dâima halk içinde çobanlık eder, zâhirde koyunları, ma'nâda ise hass ve âmm'ı güder, onları bakıp gözetirdi. Tevhîd ve zikre devam eder, farzları ve sünnetleri eksiksiz yerine getirerek, hakkın dergâhına yakın olmaya gayret ederdi. Nakledilir ki, namaz vakitlerinde, güttüğü koyunları bir yere toplar, etrâfına asâsıyle bir dâire çizerek, kendisi de cuma namazını veya diğer vakit namazlarını şehre gidip, halkla birlikte kılardı. Bir zamanlar Bağdad civârında önemli bir iş

(*) İmâm–ı Kastalânî'nin eseridir.

için bir yere gitmekte idim. Çölün tenhâ bir yolundan geçiyorken, Habîb–i Râî'yi ve sürüsünü gördüm. Bütün sürü bir yere toplanmış duruyor ve etrafında kurtlar dişlerini birbirine vurup, hırlaşıp duruyordu. Hayretle gördüm ki, ne koyunlar dâire içinden çıkabiliyor ve ne de kurtlardan biri o çizilmiş dâireyi aşıp, koyunlara saldırabiliyordu. Orada durup bekledim. Habîb namazı edâ edip, geldiğinde kurtlar perişan bir hâlde kaçışırken, koyunlar tâze cân bulup, otlamaya başladılar.

Şiir

"Zümre–i ehl–i velâ içre Râî,
Nola kim râh–ı Hüdâ olur ise sâî."

Nakledildiğine göre, Habîb hazretleri, cuma namazlarının dışındaki zamanlarda şehre girmez, koyunlarıyla birlikte sahrâlarda dolaşırdı. Beşeriyet gereği çölde gusûlu gerektiren bir hâl olsa, gökyüzünde hemen bulut görünüp, yağmur yağar. Şeyh vücûdunu soyarak yağmur altında durur, şeyhin hâceti tamam olduğunda yağmur da hemen kesilirdi. Yine naklolunur ki, ilk zamanlarında Benî Ümeyye (Emevî âilesi)'nin yakınlarından ve o civârın hâkimlerinden ve dinsiz zâlimlerinden biri, şeyhi "Ali'nin şiâ'sıdır" diye ihbârı üzerine yakalatıp, siyâsethâne'ye (hapishâne) koydu. Sağlam kapılar ve yüksek duvarlarla binâyı tahkîm etti. O günün gecesi zalimlerin ömrü gibi geçip de, sabahleyin güneşin ilk ışıkları görününce, şeyhin yanına hücreye giren zindancılar, şeyhi bütün kapılar kilitli olduğu hâlde içeride bulamadılar.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyledir: Süfyân–ı Sevrî'nin nakline göre, "–Bir tarihte Habîb–i Râî ile hacca gitmek için, susuz ve rehbersiz yola çıkmıştık. Akşam yorgunluk ve açlık galebe ettiğinden, bu hâli üzerimizden atmak için, yiyecek bir şeyler araştırmak-

ta iken, bir arslan üzerimize saldırdı. Şeyh karşı çıkıp, arslanın sırtını kavradı ve arkasına geçti. Arslan usluca durdu. Sonra şeyhe doğru başını çevirip, gelmesi için bir işârette bulundu. Şeyh ile bâzı ihvânı birlikte arslanın izinden gittik. Bir mağaraya ulaştık. Arslan işaretini tekrarlıyarak, bir tarafa yönelip yürüdü. Mağara içinde temiz bir su kaynağı ile, kaç kişi isek o kadar insanî doyuracak ekmek bulunduğunu gördük. Hemen onları alarak açlığımızı giderdik ve şükrettik."

Yine nakledilir ki, ekseriyâ haccı şerîfe yönelirdi. Bir temiz su kabı vardı. Ona su doldururdu. Bir gün kız kardeşi ona süt doldurup, şeyhe göndermişti. Şeyh üzerinden zaman geçince ve sütün içinden bazı kurtlar çıkınca, huzursuz olup, o cânın tabîbi, cân suyu olan sütü yere döktü. Yerine su doldurdu.

Nakledildiğine göre, "–Ne zaman abdest almaya varsa, topraktan su fışkırır ve açıksa süt çıkardı."

Şiir
"Had yoğ idi kerâmet–i pîre,
Minnet etmezdi şâhla mîre."

Hicreti nebeviyyenin 130. (747–48 M.) yılında merhûm olup, halife Mervân b. Muhammed b. Mervân el–Hakem devrinde Bağdad'da defn edilmiştir.

III. LEMZA

ŞEYH DAVÛD TÂÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, ilim erbâbının dânişmendi, yegâne kaynağı, nûr güneşinin ışığı, şeri'atın bayraktarı, tarikatın rehberi, hakikatin önderi, fenn–i fetvâda zâhir ve bâtın ilimlerinin kâmili, âlim, fâkih, nûr yüzlü ve devrinin kutbu olan bir şeyhdir. Şöhreti "Dâvûd Tâî", künyesi "Ebû Sâlim", lâkabı "Sirâceddîn" ve ismi "Dâvûd" dur. "Benî Tayy" kabilesinden olması hasebiyle "Tâî" diye meşhûrdur. Bağdad'da doğmuş, tarikat ve şeri'ate orada yol bulmuştur.

Şiir

"Fenn–i fetvâ ile âlemü'l–ulemâ
Zühd ü takvâ da islâhü's–sülehâ.
Şeyh Dâvûd idi sirâc ü serrâc,
Rûşen–i bî hûş–i mecmu'–i fukahâ."

İnâbetinin sebebi şöyle naklolunur; "–Bir gün sahrâda gezinirken, bir zâtın Nûh'un sadâsı gibi lâtif bir ses işitip, etrafındakilerin ağlayıp, feryâd ettiklerini ve içlerinden birinin bu beytin mazmûnunu işâret eden arabî bir şiir söylemekte idi.

Şiir

"Var mıdır bir yüzge ol toprağa alûd olmıya,
Fâniye meftûn olup dergâhde merdûd olmıya,
Hâsılı âkil olan bu ma'nâya aldanmaya,
Ya o darlik ki sonunda cismi nâbûd olmıya."

Şeyh hazretleri onların sözlerinden çok müteessîr olup, bir müddet bu sözler üzerine tefekkür ettiler ve tarikate sülûk niyetiyle, mülkün gerçek sultanı ve sülûk ehlinin imâmı, Muhammed (S.A.S) evlâdının seçkini, Murtazâ (KV.)'nın haberlerinin yakını İmâm Ca'fer Sâdık (RA.)'nın yanına varıp, hakikat yolunun sâliki olmaya gayret etmek için, izzetli huzurlarına vardı ve "–Sultânım, bana öyle nasihat eyle ki, içimden dünyâ sevgisi gidip, âlem gözüme kara ve yok görünsün. Bunun için senden bîâtını, inâbet ve bu yolda inâyetini ricâ ediyorum" dedi. Hz. İmâm ehl–i kirâm, "–Ey Ebû Sâlim, sen âlim ve fâzılsın, bize ihtiyâcın yoktur. Kat'i deliller ile usûl ve fürû'dan iyi anlar ve marifetin çoktur" dedi. Dâvûd, "–Sultânım, Resûlullâh evlâdında fazîlet nimetinin üstünlüğü, herkesçe bilinen bir hususdur. Herkes ona muhtâc ve isteklidir." deyince, İmâm; "–Sana ibâdetinde ihtimâm gereklidir. İbâdette bayraktarlık ve evlâdiyet fayda vermez. Halktan uzlet eyle ve arzularını terk et. Halvete sıkı sarıl" der. Böylece tarikatte İmâm'ın nasîhati ile, bir rivâyete göre de bizzât biat ederek hidâyet bulurlar.

Dâvûd Tâî. Hazret–i Ca'fer'in mübârek nefes ve murakabeleriyle nîce zaman mücâhede ve riyâzetle, cemâli müşâhedeye ehil oldu. Hattâ mücâhedesinde öyle kuvvetlendi ki, riyâzet ehlinin işleriyle dahî uğraşamaz oldu. İlâhî feyze mazhar olması sebebiyle zahiri fetvâya ehil olduğu gibi, hakikatin takvâsına da yol bulup, yüce mertebelere ulaştı.

İmâm Ca'fer Sadık hazretleri yine; "–İlim meclis-

lerinde hazır olsan, istediklerinin hepsi ve istemediklerinin tamamı emrine âmâde kılınır. Bizce derdlere yegâne çâre bu "halvet" ve "uzlet" yoludur"dedi.

Şiir

"Eyledi âlim olan ânın içün cem–i kütûb,
Bileler birliğini hakkın ola ref'ine hücûb."

Şeyh Dâvûd, üstâzının sözüne karşı gelmeyip, bir yıl süre ile kâmiller meclisinin ilim ve irfân sofrasında bulunup, işittiğiyle âmil oldu. Lâkin derdine derman, cân vücûduna rehber olacak irfânî hakikatleri bulamıyarak, huzursuzluk içinde bulunduğu bir demde, Habîb–i A'cemî'nin savma'asına uğrayıp, huzuruna dâhil olunca; Şeyh Habîb, "–İstediğin, murâdın bizdedir" diyerek, hidâyetle onu tenvir ettiler. Bazı müşküllerini halledip, biât vererek, Dâvûd'u esrâra lâyık kıldı.

Nakledilir ki, kendisi o derece riyâzet ve takvâ üzere idi ki, kırk yıl dünya nimetlerini ağzına almadı ve evinden dışarı çıkmadı. Güzel ve yeni elbiseler giymedi.Halkın getirdiği yemekleri fukaraya bağışlayıp, orucunu kimseye söylemedi. Annesi dahi onun oruçlu olduğunu bilmez, gelen yemekleri yediğini zannederdi. Yine nakledilir ki, kimseden bir şey kabûl etmez, kâr ve kazanç peşinde koşmazdı. Vâlidesi cömert bir kadındı. Vefât ettiğinde ondan kalan miras parayı bir vekil harç tutarak, ona teslîm etmişti. Bu para çoğalarak yirmi miskâl altına yükselmişti. İhtiyaçlarını buradan sağlamış, gerekirse isteyenlere ödünç para vermiş ve parası bittiğinde ömrünün de tamam olması için duâ ve niyâzda bulunmuştu. Nitekim nakledildiğine göre: "Ey Rabbim, bu mirâs malı bize kâfî ve vefâlı kılıp, gayrinin malına muhtac etme ve malımız sona erdikde, senin huzuruna yüz akıyle gelenlerden olayım" diye duâ ettiği ve duâsı hak katında makbûl olup, gerçekten malı tükendiğinde

rahmet–i rahmana kavuşmuş olduğu söylenir.

Menkıbelerinden biri şöyle naklolunur; Bir gün Dâvûd'un evine giden birisinin söylediğine göre, Şeyhi, elinde bir ekmek parçası olduğu halde evinin avlusunda oturmakta ve hıçkırarak ağlamakta olduğunu gördüm ve ben dayanamayarak: "–Ey şeyh niçin ağlıyorsun?" deyince, "–Bu ekmek parçasını elime aldım, hâline ve izzetine hayrân kaldım. Her ne kadar bu mal bana miras olarak kalmışsa da, acaba bunun hamuru helâl mıdır, yoksa haram mıdır? diye düşündüğümden dolayı ağlıyorum. Zirâ bir lokma ekmeğin bile haramını helâlından ayıramazken, hesab günü hâlimiz nice olacaktır." dedi. Yine rivâyet edilir ki, bir gün evlerine gidip, sohbetlerine dâhil olduğumda, bir bardak su ile dolu kapla güneşe karşı oturmuş bir hâlde gördüm. Dayanamıyarak; "–Ey şeyh, niçin bardağı olsun gölgeye koymadınız? Kuruluk ve rutubet daha iyi olmaz mıydı?" deyince, bana "–Ey Ebû Bekr, Allâh teâlâdan o işi yapmak ve nefsime yaranmaktan hayâ ederim. Hem gölge destinin üzerinde iken, güneş yükselince gölge gidip güneşte kaldı" dedi.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: "–Kendisinin bir büyük evi ve bu evin sayısız odaları vardı. Odalardan biri harab olsa, tamir etmeyip, diğerine geçer otururdu. Bazı ahbabı, "–Niçin bu evi ta'mir etmiyorsun. Böyle ihmâl edersen, evin tamamı harab olur" dediklerinde; "–Benim dostlarımdan ricâm odur ki, ölüm meleğinin elinden, ölüm şarabını içip, cihân ve mâverânın cümlesi kendisine keşf olduğunda, hepsi harap olup, yerle bir olsunlar ki, kabrimde safâ ve mutluluklar içinde yatayım. Ardımda mâl ve mülk kalıp, muâheze edilerek, helâk olmıyayım" "–Biz seni imâret için göndermedik, belki ibâdet edip, irfan tahsili ve gufrâna vâsıl olasın diye gönderdik", emrinin hesabını vermek çok müşkül olur. Belki dostlar arasında hor ve hakîr olmak mümkündür" dedi.

Şiir

"Çün olurmuş helâl ise hesab,
Ger haram ola var muharrar gazab.

Niye yetmez bu kubbe–i gerdûn,
Âkil olan niçin olur mahzûn.
Ârife mesken olmağla her dem,
Çün fenâdır bakâsı yok harem.
Gitmeli olsa cân vücûdundan,
Şâh–ı derviş olur o dem mağbûn.
Hükmün icrâ eder ecel gelse,
Hükmünün altında olsa meskûn.

Nakledilir ki, bir gün bir zât şeyhin saadethanesine gelip, etrafına bakınarak, şeyhe; "–Sultanım, hayret, senin evinin tavanı süslü ve nakışlı imiş" deyince, şeyh; "–Yarılmış tavana bakıp, gördüğünüz süsler virân olup, çöküp toprak olacaktır. Otuz yıldır içinde oturuyorum, değil nakşını, tavanın olup olmadığına dahi dikkat edip, görmedim" diye buyurdu.

Yine nakledilir ki, halife Hârûnü'r–Reşîd, İmâm Ebû Yusuf'a; "–Beni Dâvûd Tâî ile buluştur. Nasihatini dinleyip, hayır duâsını alalım" diye israr edince, bir gece yarısı hazretin evine varıp, kapısını çaldılar ve "–Ey şeyh, ben İmâm Azam'ın öğrencisi ve şehrin kadısı Ebû Yusuf'um, yanımdaki zât ise halife–i müslimîn'dir. Senin ziyaretine geldik. Hayır duânı diliyoruz" dediler. İçeriden; "–Kim olduğunuzu bildik, ama İmâm–ı Azam'ın öğrencisi olsaydın onun yolunu tutup, kadılık makamını kabûl etmez ve zâlimlere yardımcı olmazdın. Üstâzın ömrünü onlara muhalefetle hapishanelerde geçirip, orada ölürken, sen padişahlar ve emirlere yakın olmazdın. Bizim sizinle işimiz yok-

tur. Selâmlarınızı aldım, birlikte hoş geldiniz, yarın sağlıcakla gidin. Bizi halinizle üzüp, incittiniz" diye seslendi. Bunun üzerine Ebû Yusuf, şeyhin anasına yalvarıp, onu şefaatçi kıldılar; şeyhin anası "–Lûtfedip sözümü tutmaz ve Ebû Yusuf ve Halifeyi huzuruna kabûl etmezsen, sana emdirdiğim sütümü haram ederim ve aslâ analık hakkımı helâl etmem" dedi. Dinin şeyhi ayağa kalkıp "–Eğer ana hakkı için hadis–i şerifler ve âyet–i kerîmeler olmasaydı, ben sizi kabûl etmezdim ve zalimlerle bir arada oturmazdım"diyerek, içeri girmemize izin verdi. İçeri girdik. Şeyh vâz u nasihat eyledi. Hârûnü'r–Reşîd'in aklı başından, irâdesi elinden gidip, sel gibi göz yaşları döktü. Duâdan sonra bir miktar evvelden mühürlenmiş altın kesesini şeyhin önüne koyup, "–Kendi öz malımdandır ve helâldır''dedi.Kabul etmelerini ricâ etti. Şeyh red edip, "–Size mübârek olsun, bizim böyle şeylere ihtiyacımız yoktur. Pederimizden kalan mal ve mülk satıldığında elimize geçen dinarlar bize kâfidir. O paralar bittiğinde, işimizi bitirip, bizi başkalarına muhtaç kılmasınlar. O kendisine yapılan duâları reddetmez, izzeti hakkı için kabûl eder" dedi. Hârûnü'r–Reşîd ve Ebû Yusuf keseyi alıp gittiler. İhvânı şeyhin vekilharcına giderek, şeyhin parasının miktarını sordular. Vekilharç, "–Şeyhin malından geriye iki dirhem gümüş kaldı . Bunun günde bir dengi harcanır. Kısaca bu ölçüye göre parası hesap edildiğinde, şeyhin vefât edeceği günü buldular. Nakledilir ki, o gün geldiğinde İmâm Ebû Yusuf, "–Gidin bakın bu gün Dâvûd Tâî vefat etmiştir" dedi. Gerçekten hesab edildiği gibi, günü gününe, saati saatine vefât etmişti. Duâsı makbuldür. Allâh indinde menzili seçkinlerin yanıdır" dedi. Şeyhin evine gönderilen bir haberci, şeyhin ölüm haberini getirmişti.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyledir: "–Dâima hayrette ve ızdırap içinde gezerdi.Hâlini bilmeyenler

onu sarhoş olmuş sanırlardı. Bir gece evinin damında dururken hayret âlemi zuhûr edince, aklı başından gitmiş, damdan dama koşarak giderken, bir avlunun bahçesine düşmüş, ev halkı onu hırsız sanıp başına üşüşmüşlerdi. Bir mum yakıp baktıklarında kendinden geçmiş bir hâlde avlunun ortasında Şeyh Dâvûd'u yatar vaziyette buldular. Aklı başına geldiğinde, "–Seni kim düşürdü, aklını alıp kim şaşırttı?" diye sorulunca; "–Ezel sarhoşluğunun neşvesi, mânâ şehâdetinin tesiri ile olsa gerek" dedi.

Yine nakledilir ki, bir gün evinin ortasında güneşe karşı oturmuştu. Vâlidesi onun hâlini görüp, "–Ey oğul, gece gündüz oruçla ve ibâdetle zayıflamış bir halde iken, güneşte kan ter içinde oturmakta ne fayda var, gölgeye geç" dedi. Şeyh, "–Ey anaların en müşviği, sen bunu merhametinden söylüyorsun. Ama ben nifsim için bir yerden kalkıp,diğer yere geçenlerden değilim. Bilmez misin ki, şehir içinde meşrû olmıyan hâlleri görmemekliğim için, hakdan âmâlık niyâz ettim. Bundan sonra da konuşmamaklığım için lisânımı da almasını niyâz edeceğim" dedi. Gerçekten de dilediği gibi oldu.

Nakledildiğine göre, geceleri feryâd ederek ağlardı. "–Ey geceler, bana bu gâm herkesden fazladır. Bu gâmla uyumak mümkün değildir. Gecelerde aydınlık yolları bulmak mümkünken, yollarda kalmak revâ mıdır?" "–Yâ Râb, beni bundan kurtar. Uykuyu gözlerimden temizle, ibâdetlerimde uyanık ve dikkatli eyle" diye duâ ederdi. Rebî'i Vâsıtî'nin rivâyetine göre; Bir gün Dâvûd'a seslenerek, "–Bana nasihat eyle" dedim. O da, "Dünyâda oruç tut, ölüm geldiğinde bayram sevinci içinde, halkdan yırtıcı hayvandan kaçar gibi kaçıp, kendini saîd eyle, lisânını koru, lüzumsuz şeylerden kaçın, dünya ile çok az ilgilen, öteki âleme götüreceğin şeyler ölçüsünde dünyâ ile ilgilen" dedi.

Yine rivâyet edildiğine göre; anasına nasıl vefât ettiği sorulduğunda, "–Ölümünden bir gece önce sabaha dek namaz kılmış, sonra rükû'dan uzun süre başını kaldırmamıştır. Merak edip yanına vardığımda, secde de rûhunu hakka teslîm etmiş olduğunu gördüm" dedi.

Şiir
"Şeyh Dâvûd'a irdi rahmet–i hak,
Oldu ehl–i velâyete mülhâk."

Nakledilir ki, hastalığında, evleri yıkılıp, bir dehlîz kalmıştı. Vefât ettiği gecenin sabahında dehlîz yok olmuş, bir iz bile kalmamıştı. Hicretin 165. (781–82 M) tarihinde vefât etti. Vasiyeti gereğince bir duvar dibine defn olundu. Kimse kabrini bilemedi. Nakledilir ki, vefâtından sonra, bir ses işitildi ve "–Ey halk, Dâvûd hakka yetişdi ve Allâh Teâlâ ondan râzı oldu" dedi. Bir çok kişiler rüyâlarında onu havada uçarken görüp, "–El–hamdülillâh, dünyâdan kurtuldum. Hakkın dergâhı ve ibâdet ehlinin havvâsı ile birlikte olmak bize nasîb kılındı" demekteydi.

Vefâtı, Zeyd'in isyânı ve dâvete kalkışması zamanına rastlar. Abbâsî halifelerinden Mehdî'nin devridir. Kabri Bağdad'dadır. Halifelerin seçkinleri dört tanedir. Bunlar, "Hâris--i Muhâsibî, "Ahmed el–Antakî", "Sa'dûn–ı Mecnûn" ve kâim–i makâmı "Ma'rûf Kerhî" dir.

III. LEMZA'NIN I. ZAİKASI

EBÛ ABDÛLLAH MUHÂSİBÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, Hakk yolunun tâlibi, Allâh'ın fukaraya açtığı fazilet kapısı, evvelin ve âhirin hesâb edicisinin has kullarındandır. Nâmı "Hâris b. Es'ad", künyeleri "Ebû Abdullâh", şöhreti "Muhâsibî" dir. Bağdad'dan yetişen azîzlerin üstadlarındandır. Basra'da doğmuştur. Babası Divân muhâsiblerindendir. Zâhirî ve bâtınî ilimlerin tamamını Dâvûd'dan öğrenmiştir.

Şiir
"Oldu zahir–i ulûm içre fakîh,
Ma'nâda nûr–ı ma'rifetle vecîh."

Nakledilir ki; Şeyh Dâvûd'dan ilmi tahsîl edip, uzun yıllar fetvâ ve ders vermekle meşgûl olmuş, sonra icâzet alıp, vilâyetine gitmiş, sıla–i rahîmden dönüşünde, şeyhini Bağdad'ın ilim muhitlerinde göremeyince, merâk edip sormuş; halktan uzlet edip, köşesine çekildiğini öğrenince, "Kitâb–ı Dâvûd" u okumak için huzuruna girip, dileğini arz edince; şeyhi, "–Ey Hâris, öyle bir kitap te'lîf eyle ki, âhirette dayanağın ve kab-

rinde dostun olsun. Seni hayra ulaştırmada vesile olsun" dedi. Hâris, "–Sultanım, onun yolu nedir ve nasıldır?" diye sorunca; şeyh, "–Bi'ât, tevhîd ve kâlbin tasviyesi ile olur" deyince, Hâris "–İşittim, itâat ettim" dedi. Hâris bu yolda yürüyerek, kısa zamanda esrârı müşâhedeye istidât kazandı.

Olgun sözlerinden biri şöyledir; "–Her kim, bâtınını murâkabe ve ihlâsla düzeltirse, Allâh lûtfiyle onun zâhirini de öyle kılar. Bir sâlik, kendi nefsinde riyâzet üzere olmaksızın, ahlâkını güzelleştirmeye çalışsa, ona makâmâtın seyri nasîp olmaz". Ve yine "–Ubûdiyet sıfatı odur ki, senin kendini bir şeyin mâliki, sahibi bilmemendir"der.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; "–Kırk yıl sırtını bir duvara dayamadı. Ayağını keyfince uzatıp yatmadı. Kendisine bu hâlin sebebi sorulduğunda ve "–Niçin bağdaş kurub da otur muyorsun?" diyenlere, "–Mevlâyı müşâhede ederken kul gibi oturmak yakışık alır mı?" dedi.

Hicretin 240. (854–55 M.) yılında vefât etti. Vefâtı halife el–Mütevekkîl Alâllâh Ca'fer devrine rastlar. Bağdad'da medfûndur.

III. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

AHMED B. "ÂSEM EL—ANTAKÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, hakk erlerinin seçkini, aşk yolunun serveri, zâhir ve bâtının kutbudur. Ahmed b. Asem el—Antâkî hazretlerinin künyesi "Ebû Ali" lâkabı "Şemsüddîn"dir. Bâzı görüşlere göre, Fâzıl b. İyâz'ın müridlerinden olduğu da söylenir. Ama doğrusu, Dâvûd Tâî'nin öğrencisi ve dervişi olduğu görüşüdür. Fâdıl b. Iyâz ile ekseri birlikte olup, sohbet etmişlerdir. İmâm Mûsâ Kâzım (R.A.) ile görüşüp, ondan sayısız mânâ inceliklerini öğrenmiş, İmâm Ahmed Hanbel (R. A.)'dan fıkıh okumuştur. Bişr—i Hâfî'nin dostları arasına girmiştir.

Şiir

"Edici bildiği ilmiyle amel,
Ameli buldu kabûl içre mahâl.
Hoş ibâdetleri sırr—ü ilen,
Kulluğun etti irişince ecel."

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; Bir zât gelip, şeyhin huzurunda ihlâsdan suâl eder ve cevâbını ricâ eder. Şeyh, "—Her işini Allâh için işleyip, karşılığını beklemeyesin ki, o işinden dolayı azâb olunmayasın. İşlediğin işde, halkın seni iyiliklerinle anmasını ummayasın. İşte ihlâs budur" diye buyurdu.

Diğer bir menkıbesi ise şöyledir; Bir tarihte şeyh Ahmed b. Asem ile Sırrî–i Sakatî birlikte hac için yola çıkarlar. Yolda yönlerini kaybedip, eşkiyâ berberîler arasına düşerler. Bütün aramalarına rağmen yollarını bulamazlar. Akşam hepsi yorgun, aç ve susuz bir hâlde uyuklarken, Sırrî: "–El–hükmü lillâh (Hüküm Allâh'ındır.), sizler dinlene durun, siz cemaat olun,ben imam olayım"deyip, namaza durdu. Şeyh Sırrî'nin nakline göre, "–Öyle uyumuş kalmışız ki, uyanınca kalkıp etrafa bakındık. İleride bir hurmalık gördük. Oraya yaklaştığımızda oranın Medine–i Münevvere olduğunu anladık. Allâh'a hamd ettik. Orası ile aramızda normal bir yürüyüşle gidilirse yirmi konaklık yolun var olduğunu gördük. Kerâmetle bir anda Medîne'ye ulaştık.

Şiir

"Himmet–i şeyh olunca dervişe,
Erişe elleri ânın işe."

Değerli sözlerinden bir kaçı şunlardır: "–Her işin önderi ilimdir. İlmin önderi ise Hüdâ'nın inâyetidir". Yine buyurdular ki, "–Biz zâhirimizi sûfîlere uydurduk ve geçici olarak gönül eyledik. Ama zânsız ve şüphesiz olarak muhâlefette bulunduk". "–Sâlik bir iş yaparken, doğrulukla yapmalı. Kendisinden ve hak'dan başka yeryüzünde bir başkasının bulunmadığına inanmalı ve o işi ona göre işlemelidir."

Şiir

"Her neye etsen nazar "Semme vechullâhı" gör,
Eyliye imân–ı nazar mahlûka sun'ullâhı gör."

Hicretin 223. (837 M.) yılında vefât etti. Zamanı, halife Ebû Câ'fer Harûnü'r–Reşîd oğlu Muhammed'in devridir. Antakya'da medfûndur. Kabri oradadır.

III. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH SA'DÛN MECNÛN HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, Hüdânın feyzine makrûn (yakın), lûtfuna meftûndur. Sa'dûn Mecnûn hazretleri, "Bağdad" ile "Basra" arasında yaşamıştır.

Şiir
"Zât–ı sıdk–ı tarika meknûn,
Zâhir okur yanurdu gerçîh mecnûn".

Nakledildiğine göre: Şeyh Dâvûd hazretlerinin vekilharçlığını yapmaktaydı. Kılı kırk yararak akl–ı maaş ile biât için irfân sahibi bir şeyh arardı. Şeyh Dâvûd her zaman ona takılır, "–Ey Sa'd, akıllısın ama gâfilsin. Gafletini gider, aklını ele getir, zevki ve dünyayı bir yana koy, ilm–i tevhîde sarıl, muradına ancak o zaman ulaşırsın" derdi. Sa'dûn yine de bu sözlere pek kulak asmazdı. Şeyh vefâtında cenâzesinin gaslini (yıkanmasını) Sa'dûn'a vasiyet etmişti. Şeyhin vasiyeti üzerine, şeyhin gaslini tamamlayınca, kefene sarmak için mübârek omuz başlarına sokulmuştu. Şeyhin ağzında tam bu sırada bir köpük peydâ olmuş ve vasiyeti mucibince

o köpüğü emmişti. Hemen o ân ilâhî aşkın cezbesi kendisinde kemâl bulmuş, dünya gâmı üzerinden gitmişti. Nkledilir ki; şeyhin vefâtından sonra orada kalamayıp, Basra'ya gitti. Ömrünü müslüman bir kişinin kabri içinde geçirdi. Atâ b. Selman'ın dediğine göre, bir ara Basra'da kıtlık görülmüş, halk yağmur duâsına çıkmıştı. Ben de halkla birlikte idim. Yolda Sa'dûn Mecnûn'a rastladık. İçimin bütün temizliğiyle hayır duâsını niyâz için ileri çıkıp, selâm verdim. "–Aleykes–selâm, Atâ min keşfü'l–atâ"dedikten sonra, "–Bu topluluk nedir? Halk mahşere mi gidiyor?" diye sorunca, ben "–Bunlar yağmur duâsına gidiyorlar" dedim. Bana "–Sen de onlarla birlikte misin?" diye sordu. Ben de "–Evet" dedim. O zaman bana "–Nûrânî kalple mi, yoksa zulmânî kalple mi gidiyorsun?" diye sorunca sustum. Sonra, "–Ben de size duâ ederek yağmur isteyim mi?" dedi. Ben hemen atılarak, "–Bizim de dileğimiz odur" deyince, hakka yönelerek, "–Ey Bâri–i Hüdâ, seninle dün gece aramızda olan işlerin hürmetine bunlara yağmur ihsân eyle" dedi. Hemen o saat yağmur yağmaya başladı.

Kerâmetlerinden biri şöyle anlatılır; "–Bir gün Sa' dûn'u arıyordum. Onu bir mezarlık içinde buldum. Başını dizine koymuş, kendi kendine konuşmakta ve kendi özünü murakabe etmekte idi. Gözü bana takılınca, "–Ey Atâ, sana nasihatım var. Hakla işini samimiyetle ve doğrulukla yap" dedi.

Muhammed b. el–Havârî'nin nakline göre; "Bir zamanlar Musul şehrine gitmiştim. Bir garip zât gördüm. Adına Sa'dûn diyorlardı. Onunla sohbet ettim. Ben, "–Senin bu makama ulaşmana sebeb ne oldu?" dedim. Allâh'a hamdden sonra, "–Alemi gezerken mübârek yüzlü bir ihtiyar beni bakışı ile irşâd eyledi. Bu ak sakallı, keskin nazarlı pîr, bir arslana binmiş olduğu hâlde üzerime gelince, bana bir korku ve titreme geldi.

O zât, "–Ne korkuyorsun, bu da bir mahlûktur"deyip, arslanın sırtından inerek, birlikte yaya olarak yürüyüp, ucu bucağı olmıyan bir denizin kıyısına ulaştık. Su üzerine hırkasını yaydı.Beni elimden tutup,birlikte üzerine oturduk. Su üzerinde yolculuğa başladık. Bana "–Gördüğün şeyleri merak edip, soru sorma" diye tenbih etti. Az sonra bir adaya geldik. Orada birisini sırt üstü yatmış, hareketsiz vaziyette gördük. Vefât etmiş olduğunu anladım. Cenâzeyi defn ettikten sonra o zâtın ismini sordum. –Abdülvehhâb derler, âbidlerden biridir" deyip sonra gözden kayboldu. Ben şaşkın bir vaziyette mezarın başında oturdum. Mezardan Kur'ân sesleri gelmekteydi. O seslerin âhengi ile kendimden geçmiş, uyuya kalmıştım. Rûyâmda vefât eden zâtı gördüm. Kendisine beni buraya getiren zâtın kim olduğunu sordum. "–O, zâta Abdullâh–ı Yunânî derler. Benim makâmım, vefât edince ona verildi. Yarın geri gelir. Ahdin üzere yerinde dur"dedi. Uyanınca azîze saygımdan abdest alıp, sabaha kadar başında namaz kılıp, niyazda bulundum. Tam sabah namazını edâ etmiştim ki, şeyhin geldiğini gördüm ve ağladım. Elimi tuttu, yine birlikte deniz üzerinden geçtik ve kıyıya ulaştık." O zamandan beri bu vâdide dolaşır ve bu makamlarda karar kılarım" dedi.

Şiir

"Aceb zîbâ rûşendir âkil oldivâne şeklinde,
Gezib âlemde ayık gözüne mestâne şeklinde."

Şeyh Sa'dûn Mecnûn hazretleri, hicretin 202. (817–18 M.) veyâ 212 (827–28 M.) tarihlerinde vefât etti. **Bağdad ile Basra arasında bir mevkîde medfûndur. Zamanı, Muhammed Emin'in Tâhir tarafından öldürülüp, Me'mûn'un halife olduğu devirdir.**

IV. LEMZA

ŞEYH MA'RÛF KERHÎ (KS.) HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, ulaştırıcı ve diriltici meltem rüzgârı misilli nefesin ve gizli olgunlukların sahibi ve mahremi, cemâl ve celâl makamlarının vârisi, tarikat yolunun muktedâsı, hakikat yolunun rehberi ve ulaştırıcı şeyhlerin seçkini, kutbü'l—ârifîn şeyh Ma'rûf Kerhî hazretleridir.

Güzel vasıfları, seçkin ahlâkı, halk, avâm ve havas içinde Hak katında ismi gibi ma'rûftur. İsmi "Mahmûd", künyesi "Ebû'l—Mahfûz" dur.

Şiir

"Şeyh Ma'rûf kutb u Ademdir,
Feyz bahşây—ı İbn Âdemdir.
Bir nefesle ederdi ihyâyı,
Elsîne vasfın etmez ebkemdir.

Şeyh Ma'rûf'un pederlerinin ismi "Fîrûz"du. İranlı âteşperest iken, islâmla şereflenmişti. İslâm oluşu şöyle nakledilir: "—Şeyh Dâvûd Tâî, bir gün eline bir parça ekmek alıp, yemekte iken, Ma'rûf'un babası Fîrûz oradan geçiyordu. Şeyh, Fîrûz'u çağırıp, elindeki

lokmayı ona verdi. O da hiç tereddüt etmeden hemen yedi. Şeyh'in kerâmeti ile o lokmadan hâsıl olan kuvve ve cândan o gece ana rahmine Ma'rûf'un düştüğü söylenir. Yine nakledilir ki; ana–babası Ma'rûf'u biraz büyüdüğünde mecûsî âyini için "Tersâ" ya verdi. Ona hocalığa gelen her öğretmen, "Allâh üçtür" demesi için israr ettikçe 'Ma'rûf, ezelî neşvesiyle "Allâh birdir derdi. Hocaları onu sıkıştırıp te'dîp ederek, ısrar ettikçe, o Allâh birdir demekten vazgeçmedi. Bir gün hocası onu şiddetle dövdü ve ana–babasına:"–Bu çocuk ıslâh olmaz" dedi. Ana–babası da sıkıştırıp, cezâlandırdılar. Bir gece şafak sökerken evden kaçan Ma'rûf, adını ve nâmını önceden duyduğu İmâm–ı Ali Mûsâ er–Rızâ'nın yanına gelerek, elini öpüp, imân ve islâmla şereflendi. Uzun zaman İmâm'ın hizmetinde bulundu. İmâm'ın mutfağına sakalık yaptı. Kendisi musıkîde üstâddı. Muhyîddîn İbn Arabî Hazretleri "Esrâr–ı tedbîri'l–hırka" adlı eserinde, kendi silsilesini Ma'rûf'a ulaştırıp, Ma'rûf'u da İmâm'a bağlamıştır. Vefâzâde Efendi'nin rübâîlerinde de aynı görüş hâkimdir. Şeyhü'l–Ekber İbn Arabî hazretleri bu hırka zincirini şöyle verir:

"–Şey Cemâl Yûnus hırka–ı şerifeyi Mekke'de Şeyh Abdülkaadîr Gıylânı'den giydi. Gîylânî ise, Saîdü'l–Mûbârek'den giydi. O da Ebî Bekri'ş–Şıblî'den, O da Cüneyd–i Bağdâdî'den hırka giydiler. Cüneyd, Serîyyi–s–Sakatî'den hırka giydi. O Ma'rûf'u Kerhî' den, o da Aliyyü'l–Rıza'dan, o atası Mûsâ Kâzım'dan, o atası Ca'fer'den, Ca'fer ise Muhammed el–Bâkır'dan, o babası Zeyne'l–Abidîn'den, o babası Hasan ve Hüseyin'den, o babaları Aliyyü'l–Murtazâ'dan ve o da Resûl u Ekrem (SA)'den alıp, hırka giymişlerdir" der.

Nakledildiğine göre, Abbâsî halifesi Me'mûn, İmâm Ali Mûsâ er–Rızâ'yı kendine veliahd edip, Horasan'a beraberinde götürdüğünde, ana–babasının rızâsıyle Dâvûd Taî'de İmam'ın yanında gelip, ondan Kur'ân tefsiri ve tarikat irfanını tahsil etmek istemiş ve ondan icâzet, bi'at ve hilâfet almıştı.

Şiir
"Nazar–ı ehl–i beyt'e dûş oldu,
Baştan ayağa çeşm–i gûş oldu."

İşte tam bu sırada "Tersâyî'den Ma'rûf kaçıp, İmâm'a sığınmıştı. Ana ve babası çok üzülüp, pişmân oldular. Hangi dinde olursa olsun, tek yanımıza gelsin diyerek, pişmanlık içinde oldukları bir gün, Ma'rûf evine gidip, kapıyı çaldı. İçerden "–Kim o?" diye ses gelince, "Ma'rûf" dedi. Ebeveyni kapıyı açıp, oğullarına hasretle sarılarak, yüzlerini ve gözlerini öptüler. O zaman oğullarının yüzünün bir başka olduğunu, nûrânî bir şekil aldığını ve hakkın ihsânına mazhar olduğunu gördüler. Ona "–Hangi dindensin?" diye sordular. O da "–Allâh'a hamd olsun, mü'mîn ve müslüman olarak, hakkın vahdâniyetine inananlar zümresinden oldum. Siz de müslüman olsanız, rahmet–i rahman bulsanız olmaz mı?" deyince, her ikisi de islâmla şereflenip mü'mînlerden oldular.

Yine nakledilir ki, Muhammed b. Mansur et–Tusî, "–Bir gün Ma'rûf'un yanında, yakınında oturmuştum. Mübârek yüzlerinde bir hal gördüm. Ve bunun ne olduğunu sordum. Sorumu ısrarla tekrarladım. "–Sultanım, dün böyle bir hal yoktu, bu gece ne oldu, ne sebeple zuhûr etti?" dedim. "–Sana faydalı olanı sor ve ona sıkı yapış" dedikten sonra; "–Allah Teâlâ'nın sonsuz zâtını düşünmekte iken, bu gece bedenimden sıyrılarak Kâbe'ye gittim. Tayy–ı Mekân edip, Sayy'ı tamamlarken, zemzem kuyusuna gelince ayağım sürçtü, düştüm; o yüzdendir" dedi.

Menkıbelerinden biri şöyledir; rivâyet edildiğine göre; "–Bir gün Dicle kenarında abdest alıyordum. Şeyh gelip, su kenarındaki mescide gitmek üzere mushafını

ve seccâdesini nehir kenarına koyup gitti. O esnada bir hatun peyda oldu. Bunları alıp gitti. Şeyh ise kadının ardından gidip; "–Ey hatun, seccâde senin olsun, eğer mushafı okuyacak oğlun yoksa, bize geri ver. Hatm–i şerif okuyalım. Sana da ecrinden sevâp olsun" dedi. Hatun utanıp, ikisini de bırakıp gitti.

Menkıbelerinden bir diğeri şöyledir; bir defâsında, Dicle nehri kenarında fukarasıyla (dervişleri) oturup, zikrullâh ederken, diğer bir köşede, bazı yiğitler oturmuş, saz, söz ve nağmelerle, def, cenk ve rebâb çalıp, diğerleri ellerinde içki kadehleri günâh ve fesad ile kendilerinden geçmiş oldukları halde, Şeyhin üzerine vararak edepsizce sözler söyleyince sûfilerin bazısı "–Sultanım, bunlara bedduâ edin ki, biz zikrullâh ile Hâliki anarken, bunlar günah ve fesat ediyorlar" dediler. Şeyh Marûf hemen temiz bir gönülle ve edeple el kaldırıp, "–Yâ Rab, bunlar fenâ evinde zevk ve sefâ'ya devam üzere oldukları gibi, ahirette de azap görmemeleri için, bunlara tevbe–i tevfikini nasip kıl ki, yaptıklarına pişmanlık duyup, cennet iklimine müstahak olsunlar. Bunlar senin azâbına dayanamazlar" dedi. Hemen o an duâsı kabul olup, o kişiler sazlarını kırıp istiğfar ederek, Şeyhe biatla, ellerini öptüler. İnâbe alıp, hepsi riyâzet ehli olduktan sonra, ümmetin salihleri arasına girdiler.

Diğer bir menkibesi şöyledir, Cüneyd–i Bağdadî: "–Şeyhim Sırrıyyü's–Sakatî'den işittim," "–Bir gün Kudûs'de cami'de oturmuştum, Hac zamanı yolculuğa kudretim olmamasına esef ederdim. Zira, Zilhicce ayı idi. Duâ ederek "–Yâ Rabbî, hac bize nasip olmadı, bari seninle yakınlığı olan saadet sahibi biri ile buluşmayı nasip eyle derken, Hâtıf'tan bir ses –Ey Sırrî, gam ve üzüntüyü terket. Dilediğin olacak, belki de sana hac emirliği bile nasib olacaktır" dedi. Ben bu ümit içinde iken, dört kişi gelip meclisimize girdiler. Bunla-

rın yüzleri güneş gibi ışık saçıyordu. Biri imâm, diğerleri cemaat olup, namaza durdular. Bu zatların elbiseleri yünden, nalınları hasırdandı. Merak edip, bende onlarla birlikte namaza durdum. Namazdan sonra, İmâm dua edip bitirdiğinde, bunlara selâm verdim. İçlerinden biri bana hitap ederek "–Ey Sırrî, O, hatifî sesin sahibi olan, bir saat önce seslenen bendim. Horasan'dan Bağdat'a gidiyordum. Enbiya kabirlerini ziyaret için Şam' a uğradım" dedi. Ben, "–Horasan'da ne yapıyordunuz?" diye sorunca, "–İbrahim Edhem'i ziyaret eyliyordum" diye cevap verdi. Ben yine sözü alıp, "–Bu nasıl mümkün olur? Bir yıllık yolu bir anda geçip gitmek mümkün mü?" diye sorunca, O zat, "–Kul Allah' ın kulu, arz da arzullâh olunca, olur" dedi. Sonra, "–Görmüyor musun ki, güneş dönüp, seher doğup, gün boyunca şarktan garba seyredip gidiyor" deyince, ben "–Ey Allâh dostları, tayy–ı mekân ile gitse mümkün olur mu?" dedim. "Evet" diye cevap verdiler. Ben "–Sultanım, yolunuz nereyedir?" deyince, Kâbe'ye, Beytullâh'adır" dediler. Ben, "–Beni de birlikte götüremez misiniz? Bu hakire bu saadeti bahşetmez misiniz?" deyince; O zât "–Bismillâh deyip, Kudûs'deki Beytü'l–Mukaddes'den yola çıkarak, az sonra bir yere ulaştık. Öğle vakti geldiğinden, teyemmümle abdest alıp, namazımızı edâ etmek isteyince, o zât şurada su vardır" diyerek,bize suyun olduğu yeri gösterdi. Abdesti alıp, namazı edâ ettik. Sonra elhâmdülillâh dediler. Yine harekete geçtik, ikindi vaktinde, Harem–i Şerif karşıdan göründü. Biri genç, biri ihtiyar iki kişi bizi görünce ayağa kalkarak, bize doğru gelip "Hoş geldiniz" dediler. "Bunlar kimdir?" diye sordum. O zât "–Bu ihtiyar olanı İbrâhim Edhem'dir, genci ise senin mürşidin olacak Ma'rûf Kerhî'dir" dedi. Ben onlarla birlikte iken, geceleyin uyku bastırınca uyuya kaldım. Uyandığımda onlardan hiç birini göremedim. Ve ken-

dimi Kâbe'nin hareminde buldum. Hâc farizasını yerine getirip, diğer hacılarla birlikte şehrimize döndük. Bu olaydan uzun bir süre sonra, Ma'rûf ile buluşmamız nasîb oldu. Şeyh bana "Haccın mübârek olsun" dedi ve içimden geçenleri keşfetti.

Bir diğer menkıbesi de şöyledir: "–Şeyh Ma'rûf çok merhametli bir kimse idi. Sırrî, "–Bir bayram günü Ma'rûf'u sokakta hurma ağacından çekirdek hurma düşürüp, bir kap içine doldurmakla meşgûl olduğunu görerek, yanına gittim. Ne yaptığını sordum, "–Şurada küçük çocuklar oyun oynuyorlardı. İçlerinden biri oynamıyor ve ağlıyordu. Yanına yanaşıp; "–Niçin oynamıyor da ağlıyorsun?" dedim. "–Annem babam öldüler, ben yetim kaldım. Arkadaşlarımın yeni elbise ve cüzcek (ceviz) leri var, oynuyorlar. Benim ise hiç bir şeyim yok" deyince, çok müteessir oldum" dedi. Ben, "–Ey Sırrî, parayla ceviz alıp, bu oğlanı sevindirelim. Belki böylece ateşten azâd oluruz" dedim. Sonra bende, "–Buyurursanız o hizmeti edâ ederim" deyince Şeyh "–İyi olur" dedi. Hemen gidip, bir takım yeni elbise ile oyun için cevizler aldım. Şeyhin huzurunda elbiseleri çocuğa giydirip, cevizleri verdim. Şeyh çok sevinip, hayır duâ ettiler. Hemen o saat perdeler açılıp tevhîd'in mânâsı göründü. Mânâ berzâhlarından geçip, melekût âleminin sırları gözümün önüne serildi. Böylece hidayete mazhar oldum.

Şiir

"Bir nefes etti o dem pîr–i Hüdâ merd–i velâ,
Ayn–ı ibretle görüldü ne ise çün ü çerâ."

Diğer menkıbesi ise şöyledir: "–Bir gün yolda giderken ânî olarak haşyet vâki oldu. Sırrî "–Hâlimi tâmam ettiler" dedi. Ben, "–Şâd ve Dicle yakındır" deyince, "–Ecel ondan daha yakındır. O geldiğinde ab-

destsiz bulunmak olmaz" deyip, hemen orada bir su fışkırtıp, abdestini tazelediler.

Bir diğer menkıbesi ise şöyle nakledilir; "–Ma'rûf'u vahdet–i vücûd'dan bahsediyor diye kadıya şikâyet ettiler. Kadı, şeyhi huzuruna dâvet edip, bu hâlin açıklanmasını istedi. Şeyh, "–Evet, vahdet bizde mevcuddur. Hakkın emri geldiğinde (ecel) beşerin vakti son bulur" dedi ve salıverildi.

İnci misâli değerli sözlerinden: "–Civânmertliğin işâreti üçtür ve hadis ile sâbittir. Bunlar, ahde vefâ etmek, kendisi hazır değilken bir kişiyi medh etmek, istemediği bir şeyi bağışlamak, vermektir. Bedbahtlığın işareti ise, şaka, Hüdâ'nın hışmını çekecek işler, azâp ve cefâ gibi üç şeydir ki, kendi nefsini lüzumsuz meşgûliyetlerden, dinini ve dünyasını yaramaz işlerden temizlememek, şer'ı şerifin emirlerine sarılmakta tereddüt etmek veyâ kaçınmaktır" derdi. Ve yine, "–Allah ehlinin (dostlarının) işâreti üçtür. Kalbi derûnî endişe ile dâimâ sıfâtullâh'a yönelmek ve nefsini her ân "–Doğu ve batı her yer Cenâb–ı Allâh'ındır. Hangi tarafa yönelseniz Allâh'ın vechi ile karşılaşırsınız" (Kur'ân, II, 115) âyetinin mânâsını nefsinde yaşamak işleri nefisleri için olmayıp, Allâh rızâsı için olması lazımdır.

Şiir

"Âşık u ma'şûk aşka lâyık etse yaradan,
Aşka mazhar olduğu için çıktı benlik aradan."

Ve yine buyururlar ki, "–Hak Teâlâ bir kuluna hayır dilese, ona hayırları nasib eder ve onun boş sözlerle oyalanmasını önler. Zirâ boş ve gereksiz söz, hezeyân ve hüsrân'a sebebdir". Yine nakledilir ki; Şeyh'e tasavvuf hakkında sorular sorup, gereksiz bir sürü dedikodu ettiler. Şeyh "–İlâhî hakikatleri duymak, teşhîr etme-

mek, mutlak maarifin hakikatini bilip, yazmamak, ona tâlip olup, merâtip seyrini tamamlamaktır" dedi. "Tasavvuf'un alâmeti şudur ki; halkın elindekinden ümidi kesmek mâsivâ ve havâtır'ın ihracı ile muhabbeti sağlamaktır" dedi. "–Zirâ, sûfiyye derûnunda mâsivâ kesinleşmiş ise, bu hâlle az veyâ çok olsun, kim bu hâlle secde ederse, secdesi Hakka değil, mâsivâyadır" diye buyurdu.

Lâtifelerinden biri ise şöyle hikâye edilir; "–Bir gün şeyh önüne nefis bir yemek koymuş, onu yemekle meşgûlken bir dilenci gelip, "–Şeyh olsan gerek, yemeğin iyisini yemekle Hakkı bulmayı mı düşlersin?" dedi. Şeyh, "–Bir misafir kişiyim, yolcuların eşiyim, ev sahibi önüme ne korsa onu yemekteyim. İster kuru ekmek, ister nefis yemek olsun yer giderim" dedi.

Yine nakledilir ki, Ma'rûf çok hastalanarak, ölüm döşeğine yatmıştı. Dervişleri etrafına toplanınca onlara vasiyet etti, "–Vefâtımda üzerimde bulunanı fakirlere dağıtın, beni toprağa kefenle değil, çıplak olarak yatırın. Zirâ, haşir günü doğduğum gibi çıplak olarak Hakkın huzuruna varayım" dedi.

Hicret–i Nebevî'nin 200. (815 M.) senesinde vefât etti. Bağdad'da Dicle nehrinin kıble yönünde gömülüdür. Abbâsî Halifesi Muhammed el–Emîn devrinde yaşamıştır. Rivâyete göre; vefâtından sonra, Muhammed b. Hasan rûyâsında şeyhi görüp, "–Allâh Teâlâ sana nasıl davrandı?" diye sorunca; Şeyh "–Affiyle, rahmet ve merhametiyle, beni velâyete mazhar olmuş seçkin kişiler zümresine dâhil eyledi" diye buyurdu. O zât "–Bu makamlara lâyık görülmenizin sebebi nedir?" diye sorunca "–Kûfe şehrinde yaşıyan Semmâkoğlu'ndan işittiğime göre, "–Bir kişi Allâh'a yönelirse, Allâh'da rahmetiyle onun üstüne yönelir ve halk onun peşinden koşar" dedi. Ben ömrümce bu sözü kendime düstûr kıldım. Yaptığım hatâlardan yüz çevirdim.

İmâm Rızâ'ya bağlandım. Sen de bu mânâyı işlemekte devâm edersen, ehl–i beyt'e meyl eder ve ilâhî devlete ulaşırsın" dedi. Sırrî–i Sakatı "–Rûyâ da şeyh'i, arşın üzerinde durmakta olduğunu gördüm, bu sırada bir ses geldiği ve "–Arşın gölgesinde duran bu zât kimdir?" diye sorduğu, buna hitâb–ı izzetle, "–Ey melâike, o zât Ma'rûf adlı kulumdur. Bana hayrandır. Aklı başından gittiğinden, cemâlimi seyretmekte kendinden geçmiştir" diye buyurulduğunu nakleder.

Şiir

"–Zühd ü takvâ ile olan mevsûf,
Kim vücûh ile oldu bi'l–Ma'rûf."

Kendisinin dört halifesi; "Hayrü'n–Nessâc, Şeyh Tüsterî, Ebû İshak, kâim–i makamı ve baş halifesi Sırrîyyü's–Sakatî" dir.

IV. LEMZA'NIN I. ZAİKASI

ŞEYH HAYRÜ'N–NESSÂC HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, mücâhede de halkın üstâzıdır. Kendisi "Hayrü'n–Nessâc Ebû Hamza el–Bağdâdî"diye tanınmıştır. İsmi "Mehmed b. İbrahim" dir. Devrinin Atabeklerinden İsâ Bey, o sırada Haleb ve Şâm hâkimi idi. Selçuklu hükümdârı Sultan Sencer (Sançar)'in akrabasından ve evlâdlarındandır.

Şiir
"Denir hakkıyle safâ virüb halka,
Lokma bahş idi sâhib–i dayha."

Kendisi ilim ehlinden bir zâttı. İmâm Ahmed el–Hanbel (RA)'in fıkıhda herhangi bir müşkülü olsa buna sorardı. Miskîn bir hâlde, tevâzu içinde yaşayan bir azîz, bir mânâ sultânı idi. Kendisini dövseler, arkasından tutup hakaret etseler, yüzüne sövseler, elini öpmüş gibi davranırdı. Nakledildiğine göre; kendisine "Hayrü'n–Nessâc" denmesinin sebebi şöyle anlatılır; Hacca gitmeye niyet edip, Basra yakınlarına yaklaştığında, yanına bir zât sokulup, yüzüne dikkatle bakarak,

"–Sen bana gönderilen işçi değil misin?" dedi. Şeyh, "–Hayrola?", dedi. Adam, şeyhi kendisine gönderilen işçisi sanıp, önüne katarak, virâne hâline gelmiş olan evine götürüp, etrafının ricâsiyle şeyhi dövmemekle berâber, şeyhi şiddetle tehdît ederek, sıkı çalışmasını emretti. Adamın mesleği nessâc'lık idi. Arada bir şeyhin yanına gelip, san'atını niçin unuttun diye şeyhi azarlardı. Günler böyle gelip geçerken, o eski işçisi bir gün çıka geldi ve efendisini buldu. Ve vaziyetini izâh etti. Efendi, yaptıklarına çok pişmanlık duyarak, gelip şeyh'den helâllık diledi. "–Sultânım, bir küstahlık, bir bilmezlik ettik. Siz bizi bağışlayıp, hoş görün. Ama siz niçin kendinizi bize tanıtmadınız?. Bizi vebâl altına koydunuz. Mahşer günü bizi perışân eylediniz." dedi. Şeyh, "–Biz sizi bağışladık, emeğimiz anamızın ak sütü gibi helâl olsun" dedi. Sonra "–Ben Ebû Hamza–i Bağdâdî'yim, İsmim "Muhammed" dir. Tasavvûf ehlinin üstâzıyım. Ama, şimdiden sonra nâmım "Hayrü'n–Nessâc" olsun, diyerek, hâc için yola çıktı. Mekke'ye ulaşıp, Kâbe'ye yüz sürdü. Uzun zaman Beytü'l–Harâm'da mücâvir kaldı.

İnci misâli değerli sözleri: "–Allâhü ve ardu ani'l–câhilîn" buyurmasının hikmeti, nefsin arzularından kaçınmaktır. Zirâ nefs, câhillerin en câhilidir. Doymaz oburların, en oburudur. Nefsiyle uğraşmaktan ve onun isteğiyle konuşmak ve yaşamaktan dikkâtle kaçınmak, şiddetle sakınmak gerekir. Zirâ nefis mücâdelesi cihâd–i ekber (büyük cihâd) dir" der. Ve yine buyurur ki, "–Peygamber–i Ekberimiz, el–fakri Fahri (fakirlik iftiharımdır)" diyerek, fakr ile fahr (öğünmek) etmek ve fukarayı sevmek, kişinin nefsine zor gelir. Nefs katında bu ağır bir suçtur. Ünvânla, şöhretle, güzel kıyafetlerle, kısacası bu dünya sevgisi ile fakirliğe ilgi ve sevgi duyulamaz" derdi.

Bir diğer menkıbesi şöyle nakledilir: "–Bir zamanlar

Tûs şehrinde oturmakta ve sûfî âyini icrâ ile halka vâz ve nasihatte bulunarak, onları irşâdla uğraşıyordu. Hâlk onu velâyet ve kerâmet ehli bir er olarak bilmekte idi. Ancak bir gün kendisinde istiğrak hâli gâlib gelerek, uzlete çekildi. Cenâb–ı Hâkk, ona ihtiyarı ve tahammülünü de nasib etti. Bu sekir hâlinde vâz ederken bâzan sözleriyle zâhire muhâlif hâllerde bulundu. Halk ve ulemâ anlamayıp, şeyh'e "hulûl" ve "ilhâd" isnâd eylediler. Ve kendisine, "–Sana zararımız dokunur, burayı terket" diye tehditle şehirden sürüp çıkardılar. Evini mâl ve mülkünü ateşe verdiler. "–Bu mallar o zındığındır, sâhipsiz sayılır. Ganimet maldan sayılması câizdir ve mü'minlere helâldir"diyerek mallarını yağmaladılar. Bu hâli gören şeyhin vecd ve istiğrakı artarak, coşkun bir cezbe ve aşkla hacca gitti. Orada minbere çıkıp, vaaza başladı. Halka şâhid–i hakîkî'yi müşâhede ettirip, nîce bilinmiyen sırları ve hikmetleri âriflere mânâ ve gönül ehillerine arzetti.

Şiir

"Ne Ferhad olup âşık dağ kazardı.
Ne mecnûn olup sahrâ içre gezerdi."

Sonra işâret edilen bu mevzu ve mâna çerçevesinde vaazlarına devâm etti. Dinliyenlerde o derece vecd ve istiğrak hâli zuhûr etti ki, bir çokları cânlarını Hakka teslim ettiler. Kendi de bu coşkun vecd hâli içinde minberden düşüp, rûhunu Hakka teslim eyledi.

Şiir

"Mestâne virüb cânı ol mürşid–i rûhânî,
Aşk içre olan münzel oldu âna erzânî".

Hicretin 289. (901–902 M.) yılında vefat etti. "Bakı'a" da medfûndur. Vefâtı "İkinci seffâh" diye bili-

nen halife devrine rastlar. Bu sırada Mısır ve Haremeyn'de "Ahmed b. Tulun (Tulunoğlu Ahmed) hüküm sürmekteydi.

IV. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ İSHAK İBRAHİM HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, kerem sahibi bir şeyh, yüksek ilimlerin sahibi olgun bir mürşîd ve aşk hastalığının yegâne hekîmidir. Şeyh Ebû İshak İbrahim hazretlerinin künyesi "Ebû İshâk", lâkabı "Sayyâd" dır. Bağdâd asıllıdır. Orada doğub, büyümüştür. Zâhirî ilimlerdeki yüceliği neyse, bâtınî ilimlerde de öyleydi.

Şiir
"Merd–i ma'nâ vü kutb–u dünyâ'dır,
Sadef–i ilme dürr–i ma'nâdır."

Kendisi Şeyh Ma'rûf–u Kerhî'nin seçkin halifelerindendir. Sayyâd denilmesine sebeb, nakledildiğine göre; "–Fakir halkla birlikte deryâ kenârına gidip, orada gezinip sohbet ederken, bir balıkçı şeyh'e seslenip, merhametle "–Ey şeyh al bu ağı denize at, nasîbine ne çıkarsa bu fukaraya taksim et" deyince; Şeyh ağı alıp, denîze attı. Ağa sayısız balık doluştu. Onları fukaraya dağıtıp, içinden bir tanesini kendisine ayırdı. Şeyh uzun zamandır ağzına bir şey koymamıştı. Balığı temizleyip pişirmek için, karnını yararken, karnında iri bir inci tanesinin parıldadığını gördü. Bu inciyi alıp, satmak üzere pazara gitti. Kendisine çok altın teklif ettiler. Şeyhin bedenine bir titreme geldi. Ben bu altınları nerede saklasam, veya nerede yatsam, âhirette bu servetin hesâbı nasıl verilir ve bu altınlar sebebiyle cennet bize müyesser olmazsa, korkarım ateşe düçâr olurum" diye huzursuz oldu. Kendisini huzursuz kılan o kıymetli inciyi taşla kırıp, ezdi ve tozlarını yere serpti. Bu hâlle hemen şeyh Ma'rûf–u Kerhî'nin yanı-

na geldi. Şeyh, işrâk namazını kılmış, selâm veriyordu. Ebû İshâk'a seslenerek, "–Ey İbrahim, fakr içre olmayı tercîh et. Fakirlerin sabırlılarından fakirlik korkusunu kaldır. Dünyâ sevgisini içinden at. İki dünyânın izzet ve saadeti fakirler ve fakirlikledir. Fakirlerle düşüp kalkmaksa kurtuluşa ve gönül aydınlığına vesîledir" dedi.

Şiir

"İki âlemde ehl–i izzet–i mecd,
Fakr ile fahr idüb bulandır vecd."

Nakledilir ki; Şeyh İbrahim Sayyâd'ın mertebesi her geçen gün artmakta idi. Bir gün pîrdaşı ve tarikatte yoldaşı, şeyh Sırrî–ı Sakatı'nin hücresine geldi. Şeyh avret mahallini bir hasırla örtmüştü. Ondan başka bir giyeceği yoktu. Bunu görünce dostlarından birine on akçe verip, bir cübbe aldırıp, şeyh İbrahim hazretlerine giydirdi. Ve sonra, "–Ey İbrahim, bu cübbeyi iyi sakla. Bende on akça vardı ve bunu giderilmesi zarûrî bir ihtiyaç için saklıyordum. Senin için bu cübbeyi aldım ve sana giydirdim" deyince şeyh İbrahim: "–Eğer sen kâr kaygu ve dâvâsıyla tevekkül ehli olduğunu söyler ve para saklarsan, ancak hüsran ehlinden olursun. Bir daha ya tevekkül dâvâsına kalkma veyâ akçe saklamaktan kaçın ve bu türlü sözler etme" dedi.

Şiir

"Mâmelek bezl edene dendi tevekkül ehli,
Fakr ü fakr ile kanaat ola fer'ı ü aslı."

Şeyh İbrahim hazretleri 250 H. (864 M.) yılında vefât etti. Mezarı Bağdâd civarındaki "Şehribân" denilen semttedir. Vefâtı Abbâsî Halifesi el–Mu'tezbillâh Zübeyr devridir.

IV. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI:

ŞEYH ABDULLAH–İ TÜSTERÎ HAZRETLERİNİ BEYAN EDER

O, Hak yolunda cân ve sırrı terkeden, gönlünü iki cihan arzusundan uzak tutan azîzlerin seçkinlerindendir. Şeyh Abdullâh et–Tüsterî hazretlerinin ismi "Süheyl", künyesi "Ebû Muhammed", babasının ismi "Abdullâh" dır. Doğum yeri Horasan'ın "Tüster" şehridir. Orada büyüyüp, yetişmiştir.

Şiir
"Şeri'atle tarikat da imâmı ehl–i imânın,
Hakîkat–i ma'rifet içre temâmı ehl–i irfânın".

Nakledilir ki, annesi doğumundan hemen sonra vefat ederek onu yetim bırakmış, kendisi daha altı aylık bebek iken dünyâ nimetine el sürmeyip, riyâzet eyler, yerse de çok az yerdi. Ömürleri dâima oruçlu olarak geçmişti. Üstâzı ve dayısı vefât ettikten sonra, Horasan'ı terk ederek, Bağdad'a gelip Ma'rûf–u Kerhî'nin hizmetine girdi. Onun yanında tarikatteki sülûkünu tamamladı. Menkıbelerinden biri kendilerinden nakledildiğine göre şöyledir; "–Babam Abdullah merhûm

olup, dayım Muhsın beni bakıp, gözetirdi. Babam ölürken beni ona vasiyet etmişti. Her zaman dayımla birlikte mescid'e giderdim. Bir gece sabaha kadar uykusuz kalıp, onunla birlikte ibâdet etmiştim. Dayım bana nasihat ederek; "—Vâr git biraz istirahat et, uyku bedenin gıdasıdır. Hem benim gönlüm seninle meşgûl oluyor. Huzurla secde edemiyorum" dedi. Ben, "—Olmaz deyip, "kabul etmedim. Onunla birlikte oturdum. Ve secde ettim. Nereye giderse gitsin seccâdesini oraya taşıdım. Bir gün bana; "—Bir virdin kârını gönlünde tut" dedi. Bende; "—Bu nasıl mümkün olur?" diye sorunca; "—Bu bir kelimeyi zikr edip, sırrını fikr etmekle olur" dedi. Sonra o "vird"i bana telkîn etti. Bu vird şöyleydi: "—Allâh benimledir. Allâh benimledir ve beni görüyor. Allâh şâhidimdir. "—Ben birkaç gece emrettiği gibi bu virdi okuyup, mânâsını fikredip, Hüdâ'ya ibâdet ettim. Her gece yedi defâ okuyordum. Az zaman sonra, "Onbir kere oku" diye buyurdu. Ben de öyle yaptım. Buna da birkaç yıl devâm ettim. Bu arada farz ve nâfile ibâdetlerimi de eksiksiz yaptım. Yavaş yavaş imânın lezzeti içimde belirmeye başladı. Vücûdum ayna gibi pâk, parlak ve temiz oldu" diye buyurdu.

Kerâmetlerinden bir diğeri şöyle nakledilir; "—Benî Saffâr'dan Yâkûb Yeşâ, Horasan hâkimi idi. Hastalanmış, kendisini tedâviye gelen hekimlerin ilâçları ve tavsiyeleri fayda vermemişti. Istırâbı her geçen gün biraz daha artıyordu. Melik ve emîrleri başına toplanıp, karara vararak, bu hastalığın devâsının ancak "Ehlûllâh" dan birinin duâsı ve Hak Teâlâ'nın şifâ vermesi ile mümkün olabileceği kabûl edildi. Bunun üzerine Şeyh Süheyl'i dâvet eyleyip; şifâsı için duâsını ricâ ettiler. Şeyh gelip, mübârek ellerini kaldırıp, duâ etti ve "—Ey Allâh'ım, senin kudretin hudutsuzdur ve onda şüphe câiz değildir. Günahkâr ve itâatsiz bu kulunun duâsını kabul eyle" diye duâsını tamamlar, tamamla-

maz, hemen Melik Yâkûb sıhhat buldu. Şeyh geri döndü. Kendisine sayısız mal ve para verilmek istendi. Kabul etmedi. Hiçbir şey almadı. Giderken saray erkânına; "–Biz bu izzeti, dünyayı terk ve kabul etmemeyi içimize sindirmekle bulduk" dedi. İçlerinden biri; "–Bu mal ve parayı alıp da fukaraya bağışlayıp, sevap ve mükâfat bulsanız daha iyi olmaz mıydı?" deyince, Şeyh: "–Kapıyı açıp, hemen şu tarafa bir bakıver" dedi. Rivâyete göre, O zât o yöne baktığında, hâlis altın ve mücevherler ile değerli kumaşlardan meydana gelmiş bir hazine gördü. Şeyh: "–Bir kişi eğer hakkın hazinesine yol bulmuş ise, halkın elindekileri ne yapsın"diye buyurdu.

Şeyhin inci değerindeki hikmet dolu sözleri: "–Bir kimse, gayb âleminde selâmet üzere olmak dilerse, kimseye kötü zanda bulunmasın ve bu yola girmesin."

"–Şeytan vesvesesinden emin olmayı dileyen kişi, gönlünü zikrûllâh'dan hâlî komasın".

"–Sâlih amellerin (işlerin) tevfikini isteyen kişi, iyi dostlar edinsin".

"–Bir kimse Hak ile halkın arasında geçen olayları iyi anlamalıdır. Keşf–i zemâir'e inanmaz ise gâfildir ve o dâire içinde kalırsa âtıldır" der.

Kerâmetlerinden bir diğeri şöyle nakledilir; Vefâtı sırasında müridleri ve vefâtının yakın olduğunu duyup gelen dostları, "–Sultânım, sizler göçtükten sonra, bu halkı Hak yola kim dâvet edecek ve sizin irşâd tarz ve usûlünüzü kim ihyâ edecek, postunuzun vekîli kim olacak?" diye sorunca; Şeyh etrâfına toplanmış ve kendilerinin o makama getirileceğini ummakta olan dörtyüz kadar müridine; onların haklarında dedikodu yapıp çekiştirerek: "–O irşâdı ne bilir, fukaraya hizmeti nasıl yapar?" diye küçük gördükleri, sessiz ve sâkin bir zâta seslendi: "–Ey mutlu kişi üç gün sonra gel, benim kürsüme çık ve halka vâz eyle" dedi. Nakledildiğine gö-

re, şeyhin vefâtının üçüncü günü o zât şeyhin vasiyeti üzere gelip, kürsüye çıkmadan önce, büyük kalpağını çıkarıp, eline aldı ve "–Şeyh, ümmeti için bize himmet ederek emrettiler. Küfür külâhını çıkar dediler. İşte çıkardım ve zünnârımı işte huzurunuzda kesiyorum ve müslüman oluyorum"dedi. Sonra Kelime–i tevhîd'i "Lâ ilâhe illâllâh Muhammeden Resûlullâh" diyerek, dil ile ikrâr ve kâlp ile tasdîk etti. Dervişlere, zâhirî zünnârımı çıkarıp atıyorum, sizlerde mânevî zünnarlarınızı çıkarıp atınız"dedi. "–Zirâ,taassub ve nifâkı terkederek, şeyhimizin vasiyetini tutarak üzerinizde ki, zulmâniyeti giderin" diye vâz ederek herkesi hayrette bıraktı. Bundan sonra burada halkı irşâd ile meşgûl oldu.

Şeyh Süheyl, 283 H. (896–97 M.) tarihinde vefât etti. Kendi şehrinde gömülüdür. "İkinci Seffâh" denilen "el–Muktesîd Billâh" halife zamanında vefât etmiştir. Horasan'da ise Melik Yâkûb–ı Leysî hâkim idi. Bu sırada "Karâmıta"denilen mülhîd ve fâsık bir tayfa ortaya çıkmış, İslâm dünyasını kan ve ateşe boğmuştu.

Şiir

"Mazhar–ı lûtf–i Hüdâ Abdullâh.
Hâlka olmuştur o bir Fazlullâh."

V. LEMZA

ŞEYH SIRRÎDDÎN ES–SAKATI HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, nefsini mücâhede ile öldürmüş, gönlünü müşahede ile diriltmiş, hazret–i melekûte yol bulmuş, izzet–i ceberût'a şâhid olmuş, ârif–i billâh ve mürşîd–i ebedî olan şeyhlerin seçkinlerindendir.

Şeyh Sırrîddîn es–Sakatî hazretlerinin ismi "Sırrîddîn İbn Mugallîs" dir. Künyesi "Ebû'l–Hüseyin" dir.

Şiir

"Arzûy–ı künfekândan gönlün etmişti berî,
Terk–i tecrîd–i âşîk–ı dîdâr–ı Hak serverî,
Cümle âlem halkının lâyîk olursa rehberi,
Kutb–i kâmil şeyh–i ekmel pîr–i mânîdir Sırrî".

Nakledilir ki; Önceleri Bağdâd'da oturup, "sakâtât" satışıyla uğraşırdı. İbâdetini gizler ve geceleri ikiyüz rek'at namaz kılardı. Kendi dükkânı önüne bir deri asıp, içine girerek zikr ve namazla ibâdet ederdi. Nakle göre, bir gün "Habîb–i Râî", Sırrî'nin dükkanına gelip, ondan alışveriş etmek isterken, şeyhin namaz kılmakta olduğunu gördü. Namazını kılıp selâm vermesinden sonra; "Ey Sırrı, Lübnan dağlarından şeyhin biri size selâm eyledi. Bize Sırrı'yi kendi yanına göndermemiz hususunda vasiyet eyledi.

Sizi göndermemizi sıkı tenbih ettikten sonra: "Sırrî irşâd'a müsâid olan biridir, murâdı bizim yüzümüzden olsun" dedi. Şeyh Sakatî: "–Muradım halkla oturup, halkla olmak, şehirde gezinip, şer'î ikâmet ile Hakkın rızasını kazanmaktır. Yoksa tenhâya çekilip, mağarada havass'ın tutmak, kuvve'sini cân ve gönüle bağlamak kolaydır. Bu fakîr Sırrî, o mânâların ehlidir. Hem bizim mürşidimizin kim olduğu belirmiştir. İnşeâllâh yakın zamanda o, gönül merdi, derdimize tabîb olur ve irşâdıyle sülûkumüzü tamam kılar" dedi. Habîb–i Râî "–Mübârek olsun ve Hakkı isteyen seni bulsun" deyip, yola koyuldu. Nakledilir ki; Şeyh Sırrî'nin hikâye ettiğine göre "–Bir gün Habîb, dükkânımın önünden geçti, ona bazı şeyler hediye ettim. Alıp yedi ve su istedi, içti." Sonra "–Allah, cezanı hayra tebdil etsin" dedi. O andan itibaren dünya içime kaskatı göründü. Ve içim fukara lezzeti ile doldu. O hal üzere yaşamaya başladım. O sırada Bağdat'ta bir yangın oldu. Kimse ateşi söndüremedi. Seher vakti bir zat bana gelip, "–Ey Sırrî, bütün çarşı dükkânları yandı" dedi. Ben gönlümde bir genişlik ve umursamazlık duyuyordum. Yangın yerine gittim. Dükkânımın yerli yerinde durduğunu gördüm. Hiç bir şeyim zarar görmemişti. Diğer dükkânlar ise tamamen yanarak kül haline gelmişti. Hemen o saat dükkânın içindeki bütün gıda maddelerini ve parayı fukaraya bağışlayarak, ticaret ve kârdan el çekip, Ma'rûf'u Kerhî'nin huzuruna gittim ve ondan el aldım" demektedir. Rivayete göre; ekseri Habîb–i Râî ile sohbet ederdi. Kendilerinin buyurduğuna göre; "–Habîb ile tasavvuf üzerine konuşur, dedikodu yapardım. Bütün isteğim, Ma'rûf'u bulmak ve onunla sohbet etmekti. Ama bu bir türlü gerçekleşmiyordu. İç dünyam diğerleri ile sohbetten kanmıyor ve beni tatmin etmiyordu. Bu hal, bana hâc müyesser olup, Ma'-

rûf'un cemâlini görmek ve kendisine biat etmek nasîb olunca üzerimden gitti. Bana hayır duâ eylediler. Üzerimden hal sarîh olup, melâl yok oldu. O esnâda kendisine biât ettim. Şeyhin emri ile riyâzete başladım" dedi.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyledir; "–Kendisine Sakatî denilmesinin sebebi, ticareti sırasında her ne alıp satsa, onu bir buçuk parça halinde verir, küçük parçalara ayırmazdı. Bu az kazançla iktifa eder, karaborsacılık ve tefecilik yoluna asla gitmezdi. Bir tarihte seksen altınlık badem almış, fakat bademler az zamanda çok değerlenerek on misli kâr etmişti. Hz. Şeyh, âdetleri üzere eski fiattan satmak istedi. Dellâl, alıcıları yüksek fiatlarla topladı. Şeyh malı satıp, buçuk hesabı ile kârını alıp, üstünü geri iâde etti. Bezirgânlar kızıp "–Bizim kazancımızı baltalıyorsun. Dostlarının yolundan gitmeyip, bildiğin yolda yürüyorsun." diye çıkıştılar. Şeyh, kâr ve ticaretten vazgeçip "Sakatfurûş" veya "Sakatî" lâkabı ile anılır oldu.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyledir: "–90 yıl süreyle bir an ayağını uzatıp oturmuş değildi. Ancak, öldüğünde ayakları uzatılmış, yatar vaziyette görebildiler. Gönlü 40 yıl hurma istedi. Nefsine karşı çıkıp istediğini vermedi. Allâh saygısı ve korkusu o derece idi ki, Allah adını andığında vücûdu titrer benzi sararırdı. "–Yârab, yüzümü kara eyleme" diyerek daima niyâz ve gözyaşı içinde olurdu. "–Halkın gönlünde olan gâm, benim gönlümde olaydı da; halk kurtulsaydı." diye Hakka niyâz eylerdi.

Diğer menkîbesi ise şöyledir: "–Şeyh Cüneyd hazretleri (Kendisi Şeyh Sırrî'nin hemşirezadesi ve halifesidir.), "–Ne zaman Şeyh Sırrî'nin huzuruna gitsem onu, önünde kırık bir kıristal bardak olduğu halde gözyaşı döküp, âh eder görürdüm. Bu halin hikmetini ken-

disinden sordum. Israrlı ricâlarıma dayanamayıp:"–Niçin ağlamayayım ki, üzüntümün kaynağı ve sebebi önümdeki cam su bardağıdır. Gece rüyamda azarlandım. Rüyâmda yüce bir saray gördüm. İçinde gılmanlar ve hizmetkârlar hizmetteydiler. Merak ederek "–Bu saray kimindir ve kime nasip olmuştur?" diye sordum. O, Merdı–i Mücâhîde, kıristal bardakla su soğutup, iftarda nefsine iltifat etmeyen kişiye aittir." diye cevap verince; hemen o saat uyandım. Utanç ve pişmanlık hıçkırıkları içinde bu bardağı kırdım ve istiğfar secdesine kapandım. Onun için ağlıyorum." diye cevap verdi.

Yine naklolunur ki: Hazreti Cüneyd "–Şeyhimin yanında idim. Kapı çalındı. Şeyh kimdir bak ve içeri al" dedi. Ben dışarı çıktım, bir derviş görüp, içeri aldım ve Şeyhin huzuruna getirdim. Karşılıklı selâmlaştıktan sonra konuşmaya başladılar. Sonra Şeyh, dervişe; "–Kime hizmet ettiniz ve tarîk–i Hakka kimlerle gittiniz?" dedi. Derviş, "–Herat'ta bir üstâdım vardı, ben ona islâmın beş farzını öğretirdim, o da bana tevhîd ilmini öğretirdi." dedi. Şeyh, "–İlm–i Tevhîd, Horasan'da bir yerde idi. Mademki onda ilim vardır, diğerlerinde de bulunur. Eğer onda bulunmazsa, Maârif güneşi diğerlerinden yüz çevirir. Zira, "Ma'rifetullah" bir hûmâ kuşudur. İstediği iklime kanat çırpar. Hangi gönülde rahmet ve haya, tecridle safâ bulsa oraya konar." dedi.

Yine Cüneyd–i Bağdadî hazretleri; "–Bir gece uyuyordum. Şeyh uyandırdı ve bana: "–Ey Cüneyd, huzuru Hazrete varıp, onda olan acâib sırları gördüm. Bana sırrımdan hitab olunarak, "–Ey Sırrî, ben bu halkı yarattım ve âlemi vücûda getirdim. Halkın cümlesi bu hale muhabbet gösterince, dünyayı arz ettim. Halkı üzerine saldım. 10 bölük oldular. Dünyadaki nimetleri görünce orada kaldılar. Burada aradıkları lezzeti bulabilen

bir bölük halk kaldı. Onlara, Cennet, huri ve gılmân vaad olundu. Meftûn oldular ve sevâb aldılar. Bir bölüğü ise çekimser kaldılar. Onlara, "–Niçin onların yanına gitmediniz, onların murad ettiğine talip olmadınız?" diye sorduğumda; "–Bizim muradımız muhabbettir." dediler. "–Ey Sırrî, ben de onları muhabbete müptelâ eyledim. Bunların dokuzu tahammül edemeyip ayrıldı ve ancak, bir bölüğü aşk ile hayrette kaldılar. İşte bunlar benim has kullarımdır. Eğer, sen de benim bu emânetime tahammül edebilirsen ne alâ, edemezsen hangi zümreden olmak dilersen öyle ol. Onların bulduğunu sen de bul." dedi.

Kıymetli sözlerinden biri şöyledir: "–Ademoğlu üç kısma ayrılır; Biri dağ mesâbesindedir. İkincisi ağaç mesâbesindedir. Üçüncüsü ise ot mesâbesindedir. Birincisi: Şiddetli rüzgâr ve demir gibi şeylerin vuruşları, onun birliğini bozamaz. İkincisi: En şiddetli rüzgârlardan dahi müteessir olmaz. Ama, kaza ve kader okunun değmesinden korkup, titremekten uzak duramaz.Üçüncüsü ise; ot mesabesinde olup, her hava ile etkilenir. Savrulup dağılır, bazan da kopup rüzgârın önünde sürüklenir ve rüzgâra hükmedemez.

Şiir

"Rüzgâr–ı rüzgârda sabreder âdem olan,
Her tabî'at ola oldur dediler yolda kalan."

Ve yine buyururlar ki, "–Onların dîni ve dünyası mezbele mesâbesindedir. Dalkavukluk edip, nimet peşinde koşarlar. Nimetleri, şüphe ve kandır." dedi. Devamla, "–Allah dostluğu o şeydir ki, ona ve ma'rifete ulaşmak, ancak; nefs ve mâsivâdan kurtulmak, cenâb–ı Bârî'den başka bir şey murad edip, bir an olsun onu anmamakla mümkün olur" dedi. Ve yine, "–Allah'a ibadeti âdet edinip, dünya mertebesi, halkın itibar ve

sevgisini kazanmak için ibâdet edenler, Hakkın gazabına lâyık olan kişilerdir" dedi.

Bir diğer menkıbesi ise şöyledir. Cüneyd hazretleri: "—Bir gün Şeyh Sırrî'nin huzuruna girdim. Bana bazı hizmetlerini yapmamı buyurdu. Yerine getirdim. Sonra bana bir parça kâğıda Arapça bir beyit yazıp verdi. Bu beyitte şu mânâ vardı:

Şiir

"İşittim, birisi bâdiye içre,
Bana ağla dedi bilmem niçündür,
Dedi, ağlamanın aslını bil kim,
Zükkârın ba'd—ü hicrânı içündür. (*)

"Bu kâğıt parçasını saklarım." dedi. Yine nakledilir ki vefâtı sırasında Cüneyd'e nasihat ederek, bu beytin yazılı olduğu kâğıdı ona vermişti.

Hazret, 253 H. (867 M.) tarihinde (Fetavây—ı Fadliyye'de ise H. 257 (M. 870) Ramazan—ı Şerifin 3'üncü Salı günü hakkın rahmetine kavuştu. Mezarı Bağdad'dadır. Abbasi Halifesi El—Mu'tez Ebû Abdullah Zübeyr b. el—Mütevekkil b. Mu'tasım İbnü'r—Reşid zamanında yaşamıştır. Kendisinin dört seçkin halifesi vardır: Bunlar: "Hasan Mesûhî", "Nurî", "Şeyh İbrahim" ve Postnişini "Şeyh Cüneyd—i Bağdadî" dir.

Şiir

"Mürşid—i kâmil olmuşdu Sırrî,
Dar—ı ukbâya eyledi seferî."

(*) *Bu beyitin "Nefâhâtü'l—Üns" de Farsça ve Türkçe tercümesi vardır.*

V. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH HASAN MESÛHÎ HAZRETLERİNİ (*) BEYAN EDER

O, Keşf âleminin fâtihi, cisimler âleminin rûhu, âşıkları mesteden aşk iksirinin sunucusu Şeyh Hasan Mesûhî Hazretleridir.

İsmi "Hasan", künyesi "Ebu Ali", lâkabı "Ziyâüddîn" dir. Bağdâd'da doğup, orada büyümüştür.

Şiir

"Her ne demde nutka gelse Şeyh Hasan İbn Ali,
Nûş idûp semi–i Kabuliyle cihân derdi belî."

Cüneyt Hazretlerine, mesleğinin ve yolunun sâliki, dostum Şeyh Hasan Mesûhî hazretleri hakkında sordum. O da "–Bütün yer yüzündekiler ve semâvâtın gölgesinde mevcut olanlar yok olup, helâk olsalar, onların bu helâkine mahzûn ve müteessir olmazdım" dediğini nakleder.

Yine nakledilir ki, "–O, dâimâ istiğrâk içinde idi. Bâzen aklı başına geldiğinde; bir şehirden diğer şehire giderdi. Onu gören meşt olmuş, sarhoş olmuş sanırdı.

(*) "Mesûh", "Mishik" in çoğuludur. Başdan aşağı salıverilen uzun saç anlamındadır. Şeyh Hasan, "Saçlı" demektir. Yoksa bir yer ismi değildir. Zira (Mesûh) diye bir yer yoktur. (Hulvi)

Şiir

"Nuş idûb sağrâkî ol bin cân ile,
Alemi mestâne gûş eylerdi hem irfânıyle."

Aklı başına geldiğinde elbiselerini ister, alır, giyerdi. Bazan da, yerinde kalırdı. Bir gün yine cezbe-i İlâhî ile dolu olduğu halde, yalın ayak, başı açık yollara düşmüştü. Allah'ın hikmeti, yolda ayağına bir taş batıp yaraladı ve o yara işleyerek ölümüne sebep oldu. 265 H. (877–879 M.) tarihinde vefât edip, "Musul" nâhiyesine gömüldü. Abbasi Halifesi "Mutemed Alallah Ali b. Ca'fer" devridir. Beni Sağgar'ın zuhûr ettiği zamandır.

V. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ'L–HASAN EN–NÛRÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, insanlık âleminin serveri ve gönül köşkünün bülbülüdür. Ebû'l–Hasan Nûrî hazretlerinin ismi Ahmet b. Mahmud'dur. "İbni Bağavî" demekle ma'rûfdur. Bağdad'da doğmuştur. Meşâyihten birçok kimse ile sohbet etmiştir. Zunnûn–ı Mısrî hazretleriyle hemhâl olmuştur. Kendisi tevhîd ehlinden yüksek ahlâklı bir kimse idi.

Şiir
"Şeyh–i Ekmel idi o kutb–i cihân
Kurb–u Hakk'da nola ki, bulsa mekân."

Tasavvuf ilminde hayli kâmil ve gizli hakikatlara arif bir zattı. Ama, Cüneyd–i Bağdadi ile aralarında ve fikirleri arasında ihtilâf vardı.

Nakledilir ki, "–Bir gün, bir cemiyette Hz. Cüneyd "Tevekkül" den söz etmekte idi. Ebû'l–Hasan en–Nûrî meclisine gelip, "–Bire küstah, senin ne haddine ki, bizim huzurumuzda şeyhlik dâvâsından söz edersin. Sûfîliğe dânişmend olursun. Ve sûfîlik dâvâsında bulu-

nursun. Üstelik şeyhin akrabasındanım diye iddiâda bulunursun." diye azarlamıştı.

Şiir
"Velinin oğlu gönlünden doğandır,
Anı sanma ki, mülkünde tûrandır."

Sonra "—Sen, fakr'ın lezzetini almadın ve fakr'ın çilesini çekmedin. Zâhirî gözle, zâhirî görüşle zâhir bilinmez ve mânevî sırlara ehil olanlarda da, dâvâ kalmaz" dedi.

Yine nakledilir ki, "—Cünyed'in huzursuzluğunun sebebi, o sıralarda cehrî zikirde bulunan sûfîlerin, "Devrân" ettikleri ve "Vahdet–i Vucûd" iddiâsında bulunmaları ve bu işlerini Cüneyd'e isnat ederek, onu zındıklıkla ithâm etmeleri idi. Kendisini halifenin huzuruna götürüp hesaba çekmişlerdi. Şeyh Cüneyd, "—Ben ulemâdan bir kişiyim, nasıl olurda böyle derim?" diyerek bu isnâda itirazda bulunmuştu. Ebû'l–Hasan en–Nûrî ve diğer fukarası tutularak; katledilmeleri için dar ağacına doğru sürüklendiler. Hz. Nûrî cellada, "—Beni halkın ve ihvânımın önünde rezil etmemeğe çalış, benim hesabımı çabuk gör." dedi. Cellad, "—Niçin acele ediyorsun, nasıl olsa sen de gidersin" dedi. Şeyh Nûrî, "—İhvân arasında bu şarttır. Benden bir nefes sona kalsınlar ve benim canım ve kanım onlar için mağfirete vesîle olsun." dedi. Sûfîler arasındaki bu bağlılığı görenler, hemen halifeye haber verdiler ve Şer'e havâle ettiler. Kadı, Şeyh Nûrî'den bazı fıkhî meseleler ile akâide ve ehl–i Sünnet itikadına dair bazı şeyler sordu. Şeyhin cevapları hep müsbet oldu. Kadı, halifenin huzuruna çıkarak; "—Eğer bunlar müslüman değillerse, diğer halkın müslüman olmaları çok şüphelidir. Eğer zındıklık bunların akâidlerinde ise, diğer halkın ve ulemânın tevhîd ehli olmaları aslâ mümkün değildir." dedi. Bu-

nun üzerine hâlife, bunları affedip, çeşitli hediyelerle gönüllerini aldı. Bu olay hem Nûrî'yi hem de Cüneyd'i huzursuz kıldı. (Zira bu hal onların halk içinde şöhret ve itibarını arttırdı. Şöhret ise âfetlerden bir âfet, perdelerden bir perdedir.)

Yine nakledilir ki, Horasanlı genç bir yiğit, irfân ve hikmete talip olmak üzere "İbrahim Kassâr'a geldi. Ona Nûrî hakkında sorular sordu. İbrahim Kassâr "–Ey Horasânî, Nûrî yıllardır Savma'asından (Halvethane) dışarı çıkmadı. Hiç kimse onu görmedi, o da kimseyi görmedi. İki yıldır bir virâneyi bırakmadı. Kelime–i Şahâdetten başka bir söz söylemedi. Sen onunla nasıl sohbet etmek dilersin? Muradına ulaşamazsın." dedi. O genç ısrâr edince, İbrahim de kapısını açıp, onu şeyhin hücresine soktu. O yiğit içeri girip Nûrî'ye selâm verdi. Şeyh "–Aleykes selâm" diyerek selâmını aldıktan sonra, konuşmaya başladı. Gence, "–Kimlerle sohbet edip, kimlere hizmet ettiniz?" diye sordu. Genç, "–Ebû Hamza–i Horasanî ile." dedi. Şeyh Nûrî, "–O Ebû Hamza dediğin müritlerini kurba (yakınlığa) dâvet edip, nafilelerle hakka yaklaşmalarını ister mi ve buna gayret sarfeder mi?" dedi. Genç, "Evet" dedi. Şeyh, "–Bizim olduğumuz yerde kurb, biât'ın bi'atıdır. Zirâ, ikisi de mesâfeyi gerektirir. Ve onda ikilik bulunur. Kurb dediğin biât olur." dedi.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Ona, "–Tasavvuf nedir?" diye sordular. Şeyh de, "–Tasavvuf ilm–i resmiyye ıstılâhı değildir. Güzel ahlâkı gerektiren bir yaşama şeklidir." dedi.

Yine bir menkıbesinde; Ebi Bekr'is Serrâc; "Şeyh Nûrî'nin vefatının sebebi şöyle naklolunur diyerek, anlatır. Bir gün, bir şâir güzel sesiyle Arapça bir beyit okumakta idi. Bu beyitin Türkçesi şöyledir:

Şiir

"Senin vedûd olan isminden öyle bir mertebeyle indi ki,
hâla ehemmiyetini kaybetmedi,
Onun nüzülüyle bütün kapılar hayırlandı."

Şeyh Nûrî, bu mânâyı işitip, vecde gelip ve sahralara düştü. Bir kamışlığa rastgelip, Hûda'nın hikmetiyle ayağından yaralandı, yarası iyileşmeyip azdı ve 295 H. (907–908 M.) tarihinde vefât etti. Bağdad'da medfundur. Abbasi Halifes El–Muktedir Billâh Ebul–Fadl Murtaza devridir.

V. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH AHMED B. İBRAHİM EL–MESÛHÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

Ó velâyet ehlinin hayırlı halefi, Hak yoluna cânını feda eyleyip, yüksek sırlara ulaştıranların üstâdlarındandır. İsmi "Şeyh Ahmed b. İbrahim" dir. Künyesi "Ebû'l–esrâr" dır. Lâkabı "Ümmü'd–dîn" dir. Şöhreti "Mesûhî" dir. Bağdad'ın ulularından, şeyhlerin azîzlerindendir. Kuvvetli hâl sahibidir.

Şiir
"Râh–ı aşk'da iderdi seyrânî,
Himmetle verirdi tayrânî".

Nakledilir ki, hâc niyetiyle yola çıkmıştı. Yolda kâfilesinden ayrı ve önde yol almaktaydı. Dünya malı olarak yanında bir nalını, bir yemek kabı ve bir de ihrâm kıyafeti vardı. Herkesin su kırbası olduğu hâlde onun yoktu. Bağdad'dan yola çıkarken içtiği bir bardak su ile çölü aşarak Kâbe'ye ulaşmıştı. Yolda bir şey yemez ve içmezdi. Kendisine verilenleri de reddederdi. Fukarâya elindekini sadaka olarak verirdi.

Kendisinin nasihat verici sözlerinden biri şöyle nak-

ledilir:"–Reddetme ve isteme" hadisi hükmünce, bir kimseye menfaat karşılığı bir şey verse istiğnâ etmelidir. Menfaat karşılığı olmaksızın, verileni reddedeni Allâh Teâlâ o şeye muhtâç eder. O şeyin bir mislini ricâ etmemelidir. Aksi hâlde dervişe Allâh indinde suâl ve vebâl vardır". dedi. 280 H. (893–94 M.) tarihinde vefât etti. Kabri "Mesûh" dadır. Mesûh, Bağdad ile Basra arasında bir dağın ismidir. Bu dağ köyünde doğanlar, bu nam ile anılırlar. Abbâsı Halifesi el–Mu'tezîd Billâh Ebu'l–Abbâs zamanıdır.

VI . LEMZA

ŞEYH CÜNEYD'İ BAĞDADÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, şeyhlerin seçkini, kutbiyyet makâmının sâhibi, âfâkı saran nûrun kaynağı, aşk sırlarının mazharı ve sûfî tâifesinin seyyidi ve efendisidir. Kendisi "Seyyidü't–tâife" diye anılırdı. Cüneyd–i Bağdâdî hazretlerinin künyesi "Ebû'l–Kâasım", ismi "Cüneyd", lâkabı "Harrâz", şöhreti "Seyyid ü't–tâife" dir. Kendisi "Şeyh Sırrîddîn–ı Sakatî" nin kız kardeşinin oğludur. Bağdad asıllı olup, orada doğmuştur. Şeri'at ilimlerini Bağdad'da tahsil etmiştir.

Şiir

"Alem ü âdem'e olup hâdî,
Mürşîd–i kâmil Cüneyd–i Bağdadî".
Seyyidü't–tâife denildi,
Lakab âna mekşûb idi kamû vâdî".

Kısaca, aklî ilimlerde müftî, mücâhede ve riyâzatta devrinin seçkinlerinden idi. Tasavvuf ehlinin muktedâsı olması sebebiyle, "Seyyîdü't–tâife ve "lisânü'l–kavm" diye şöhret kazanmıştı. Kendisi erbâb–ı selefçe önder

kabul edildiğinden, "Tâvûsü'l–ulemâ" diye de anılırdı. Eser te'lîf ve tasnifine muktedirdi. Fukarâ arasında riyâzâtı ve takvâsı ile seçkin bir yere sahipti. Bütün ilimlerdeki yüksek mertebesi yanında, işâret (İş'arî) ilimleri de bu zâttan yayılmıştır. Kendisinin yüce şahsiyetine, yüksek ilmine, Şeyh Sırrîyyü's–Sakatî'nin şehâdeti yeterli bir senet teşkil eder.

Yine nakledilir ki; bir gün şeyh Sırrîyyü's–Sakatî'den sordular: "–Ey şeyh, hiç mürîd kendi şeyhinden ileri gidebilr mi?", şeyh: "–Evet, gider. Buna misâl, bizim Cüneyd'dir. Kendisi mürîdimiz iken, makâmı bizden yüce mertebelere ulaşmıştır"dedi.

Şiir
"Himmet–i şeyhle mürîd–i murâd,
Görür hâce ânda ne eylese murâd."

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; "–Şeyh Cüneyd Hazretleri küçük bir çocuk iken, hocasından eve döndüğünde, babasını mahzûn görüp; "–Ey muhterem pederim, neden gamlı ve mahzûnsun?" diye sorunca, babası: "–Ey oğul, Allâh Teâlâ'ya şükürler olsun, bize kâfî dünyâ malı verdi ve zekâtını vermemizi, bu zekâtı önce akrabaya vermemizi, aksi halde vebâl altına gireceğimizi bildirdi ve emretti. Ben de bu gün zekâtımı hesâp edip, dayın Sırrî'ye vermek istedim. Ondan bunu kabûl etmesini ricâ ettim, kabûl etmedi. Onun için üzülüp, ağlıyorum. Kendi kendime niçin param olduğuna ve fazlasını fakire sadaka edip, mal sahibi olmak külfetinden kurtulamadığıma hayıflanıyordum. Belki de o zaman vebâlden ve azâba uğramaktan kurtulabileceğimi düşünüp, mahzûn oluyorum" dedi. Cüneyd, o sıralarda yedi yaşlarında idi. Babasına: "–Ey baba, o zekâtı bana ver, bir de ben deneyeyim" dedi. Sonra para kesesini alıp, şeyhin huzuruna çıktı. Yer

öpüp niyâza vardı. Sonra: "–Ey şeyhim, rûhumun ışığı ve sebebi fütûhum olan muhterem dayım; sen ki, Hakkın rızâsı için geceleri ibâdetle, gündüzleri oruçla ihyâ edersin. Allâh Teâlâ sana fazlı ve adâleti ile tecellî etmiş olmasının hakkı için, pederimin gönderdiği şu parayı alman ve onun kurtuluşuna sebeb olman senin faziletinin gereğidir" dedi. Şeyh; "–Bu nasıl sözdür, bundan maksadın nedir?" diye sorunca; Cüneyd; "–Hak Teâlâ sana kanaat ve dervişlik nasîb etti. Kimse sana zorla al, şu zekâtı harca diyemez. Zirâ senin ihtiyacın elindedir. Ama malın zekâtını ehline verilmesi emrolunmuştur. Eğer bu emre uyulmazsa, azâb görmek kaçınılmaz olacaktır. Eğer ehline giderse sevâba nâil olunacaktır" dedi. Sırrî: "–Ey Cüneyd, senin bu güzel söz ve hükümlerin, aynı zamanda ona sevab ve ecr verilmesi için, o zekâtı kabûl ediyorum" diyerek, alıp kabûl etti ve dervişlerine harçlık olarak dağıttı.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyle nakledilir: Cüneyd, gençliğinde bir dükkân çalıştırıyordu. Dükkânında câm eşyâ ve şişe satardı. Bu ticâreti sırasında dükkânında günde dörtyüz rekat namaz kılardı. Bir gün dükkânın tenhâ bir köşesindeki dehlizde şeyh Sırrî–i Sakatî ile birlikte oturmuş, sohbet etmekte idiler. Orası şeyhin mâbedi idi. Şeyh, orada oturup, "Halvet" ederdi. Cüneyd'in ısrarı üzerine, şeyh ona ahvâl–i tarîkatı öğretip, esrâr–ı hakîkati anlattı. Ona sülûkunu orada tekmîl ettirdi. Cünyed, o derece mücâhede etti ki, otuz yıl yatsı namazlarından sonra uyku uyumadı. Sabah namazlarını hep yatsı namazının abdestiyle kılardı. Dâimâ ayakta, Hakkı zikir hâlinde dururdu. Zikri ise üç kere "Allâh, Allâh, Allâh" idi. Kırk yıl şeyhi kâmil mücâhid, Sırrî–i Sakatî ile hemhâl olmuştu. Şeyhi hakkın emriyle fenâ âlemini terk edip, ecel şerbetini içince, orada yedi yıl daha aynı şekilde o "halvet" de kaldı. Nakledildiğine göre; kendisi, "–Kırk yıl

riyâzet ve oruçla, ayak üzerinde ibâdet eyleyip, pişmanlık gözyaşları döküp, istiğfâr üzere oldum. Sonunda muradıma ulaştım. Sülûkumu tamamladım. Hâtıften bir ses bana: "–Hâlini zünnâr bağlılığından sanma. Menhiyât (yasaklar) bâğiliğindendir" dedi.

Şiir

"Vücûdun zenbini sanmaki tathîr eyledik hem vâr,
Meğerkim dahi sen semdî koşandan biline zünnâr."

Cüneyd, "Küstahlığımı merâk eyledim" deyince; bana, "–Vücûdûndaki varlık ve varlık kokusunu gördük. Bundan özge günâh mı olurmuş? Sen günâh işledin, bende onun def'ine çalıştım."dedi. Yine nakledilir ki, bir tarihte Şeyh Sırrî, hacca gitmiş ve Cüneyd'i yanına yoldaş olarak almıştı.O sırada Cüneyd, yedi yaşlarında idi. Her ne kadar küçük bir çocuk ise de, aklı başında idi. Diğer çocuklar gibi bön, ahmak ve oyun düşkünü değildi. O sıralarda Mekke–i mükerreme ve Kâbe çevresi âlimleri arasında "Şükür" meselesi tartışma konusuydu. Bütün ümmetin âlimleri bu mesele üzerinde farklı görüşlerle çekişmekte idi ve ortada şüphe ve kararsızlık vardı. Dörtyüzden fazla âlim toplanmış, her biri ayrı bir mânâ vermekteydi. Şeyh Sırrî, o meclisde yanında oturan Cüneyd'e seslenerek, "–Sen de söyle, istidâdını göster" dedi. Cüneyd: "–Hüdâ'ya şükürler olsun ki verdiği nimeti mâsiyete maya eyleyip, o nimetten meydana gelen kuvveti yasak şeylere sermâye etmemek, Hüdâ'nın emrine bağlanmak ve ibâdeti terkedip, menhiyâta sarılmamak ve Allâh'a âsî olup, günâh işleyerek, kâlbini katılaştırmamaktır" dedi.

Şiir

"Oluben virdiğine hoş şâkir,
Olasın hem sıfâtını zâkir."

Nakledilir ki; O mecliste hazır olan tarikat pîrlerinden kim varsa, "—Ey gözümüzün nûru, tebrik ederiz" deyip, iki gözlerinden öptüler.Sırrî; "—Ey Cüneyd, eğer Allâh Teâlâ'nın sana verdiği zekâyı nefsinin emrine vermezsen, Hak dostu olman kaçınılmaz sonuç olacaktır. Ama korkarım ki, nasîbin lisânda olup da, o,kâlbinde mekân tutmazsa, onu yok edersin. Seni Allah'a hâvâle eyledim" dedi. Cüneyd bu sözü işitince zevke ve aşka gelip, bütün fikirler başına üşüştü. Tâki şeyh Sırrî'den muradı olan şeye ulaşıncaya kadar o hâlden kurtulamadı. Hüdâ'nın hikmeti, Cüneyd kazandıklarını getirip, şeyhin huzuruna koydu. Şeyh, onu görünce; "—Müjdeler olsun ey Cüneyd, derunundaki o şeyden kurtuldun, halâs oldun. Zirâ ben Hâlikimden ricâ etmiş ve kim o şeyi getirirse, Allâh Teâlâ onu "Merd—i Kâmil" eylesin, âkibetini hayra tebdîl etsin" diye niyâz etmiştim. Allâh'a hamd olsun ki, bu sana nasib oldu. "Men arefallâhu Teâlâ lisânehu" fehvâsınca "Hilâfet" ile var git, vâ'z ve irşâdla tâliblere hikmetleri ve vahdet sırlarını izâh eyle diye ona duâ etti. Cüneyd der ki; "—Bu sözlerle şımarıp, benliğe kapılmadım. Kendimde noksanlık görüp, uzun zaman mücâhede ile uğraştım. Allâh'ın zikri ile hemhâl oldum. Bir gece rûyâmda Hz. Resûl'u Ekrem'i (S.A.V.) gördüm. Bana; "—Ey Cüneyd, nâs için söyle, nasihat eyle. Sen onların üzerinde Mûsâ'nın asâsı gibisin" diye seslendi. O hâlde uyandım. Hemen Sırrî'nin meclisine vardım. Şeyh, ben konuşmadan hâlimi keşfedip, "—Bize inanmadın. Tatmin olmayınca, irfânına dayanmadın, aklına dayandın. Ve gerçeği apaçık gözünle gördün" dedi.

Bir diğer menkıbesi de şöyle nakledilir: Şeyhin vefâtı yakınlaşmıştı. Bütün dervişlerini ve dostlarını etrafına topladı. Dostlarımın duâları bereketiyle ruhumu Hakk'a teslîm edeyim dedi. Vâ'z etmek istedi.

Dervişlerinden bâzısı o hizmeti yerine getirdiyse de, bazı sünnete âit hususları unutmuştu. "–Sünnetin icrâsı gerekiyor" dedi. Sonra sünneti edâ edip, secdeye varıp, niyâza başladı. Dostları: "–Sultânım, siz bu kadar ibâdet edip, çocukluğunuzdan ihtiyarlığınıza kadar ilâhî emirlere itâat etmiş bir kimsesiniz, şimdi hasta ve zayıf bir haldesiniz. Kendinize bu kadar eziyet etmenizin hikmeti nedir?" diye sorduklarında; Şeyh, "–Dervişler, Cüneyt hiçbir zaman bu ibâdete bu andaki kadar muhtac olmuş değildir. Zirâ ben, yetmiş yıllık ibâdetimi mânâ âleminde şöyle gördüm: Ben bir kılla yüksek bir yere bağlanmış ve esen rüzgârla sallanmaktayım. Bir tarafımda rahmet, diğer tarafımda azâb vardı. Burada ise, bir tarafımda sırat, diğer tarafımda mîzân ve ensemde Azrâil (A.S.) ve önümde Kâdı–i adl olan "Sultân" vardı. Bilmem ki hâlimiz ne olacak" dedi. Mürîdânı Kur'ân okumak istediler, Bakara sûresinden yedi âyet kadar okuduktan sonra, kendisinde ölüm hâli görüldü. Dostları; "–Allâh, Allâh, Allâh..." de, dediler. Cüneyd, "–Onu henüz unutmadım" deyip, Nakkı kemâliyle tesbîh edip, "–Azamet–i Hüdâ, Allâh–ü Ekber" deyip, mübârek gözlerini yumup, rûhunu Hakka teslim eyledi. 296 H. (908–909 M.) tarihinde vefât etti. Kabri Bağdâd'dadır. Meşhur bir ziyâretgâhdır. Abbâsı halifesi "el–Muktedîr Billâh Ebû'l–Fadl" devridir. Batıda, mağrip ülkelerinde ise "Ebû Ubeyd Alevî" nin ortaya çıktığı devirdir.

Şiir

"Hakka vâsıl ve halka hem hâdî
Gitti hayfâ Cüneyd–i Bağdâdî".

Nakledildiğine göre; vefâtından sonra ehlûllâh'dan bâzı kişiler rûyalarında şeyhi görüp, onun bağışlanan-

lar zümresine dâhil olup, Hakkın izzetine vâsıl olanlar arasında olduğunu anlayınca; Ona, "—Allâh tarafından bu makam sana niçin ve hângi hayırlı işine karşılık verildi?" diye sordular. Cüneyd "—Ne zamanki, Hakka vâsıl oldum, dostlarım beni terk ettiklerinden yalnız kaldım. Sorgu melekleri "—Rabbin kim?" diye soru açtıklarında, onlara: "—Bir kişi efendisinin huzuruna geldiğinde, kendi gibi bir mahlukla, bir hizmetkârla değilde, efendisi ile konuşmak diler. Şüphesiz beni halkeden, beni ellerinde tutandır deyince, melekler başımın ucundan çekilip gittiler" dedi. Böylece Rabbin izzetine lâyık görüldüğünü bildirdi.

Şeyhin dört halifesi sırasıyle şunlardır: "Ebu Bekri's—Şiblî, Ebû Ali er—Rudbârı, Rü'yem—i Bağdâdî ve kâimi makamı Mümşâd ed—Dineverî'dir.

VI. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ BEKRİ'Ş–ŞİBLÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, alevî yolunun üstâzı, velâyetinin pîri, hafî ve celî sırların kâşifidir. Şeyh Ebu Bekri'ş–Şiblı hazretlerinin ismi "Câfer b. Yunus"tur. Künyesi "Ebû Bekr", lâkabı "Mülkü'd–dîn" dir. Mısır asıllıdır. "Şibl" Mısır köylerinden birinin ismidir. Orada doğmuş olduğundan bu nisbe ile meşhur olmuştur. Babası halife'nin "Baş hâcibi" yâni "Çavuş–başı" idi. Kendisi Hz. Cüneyd'in halifelerinin seçkinlerindendir.

Şiir
"Keşf–i esrâr ile ol çaldı cihanda tablî,
Bildiler Hulvî ki şeyh oldu cihanda Şiblî".

Bir menkıbesi şöyledir: Bir gün şeyh Cüneyd, yakınlarına "–Ey dervişler, birbirinize baktığınız gibi Şıblî'ye bakmayın. Zirâ Şiblî, yeryüzünde Hüdâ'nın esrârının yakını,evliyânın ve seçkinlerin hâs dostudur." dedi.

Kerametlerinden biri şöyle nakledilir: "Şiblî hastalanır, kendisini "Dârü'ş–şifâ" (şifâ yurdu) 'ya götürürler. Hekimler ona şifâ verecek ilâcı ararlar. Halife el–

Muktedîr'in veziri Ali b. İsâ hastaneye gelir ve şeyh'i orada görür. Şeyh Şiblî, vezîr'e: "–Rabbin ne ile meşguldür ey vezîr?" diye sorunca, vezîr; "–Rabbin her ân bir şe'n üzredir" meâlindeki Rahmân sûresinin 29. âyeti ile cevâp verince, Şeyh: "–Ben sana âlemin ve âdemin ibâdetinden bir şey sormuyorum. Senin ilâh ittihâz edip, rızkını ondan bildiğin Muktedîr'in hâlini soruyorum"dedi. Etrafında olanlardan biri şeyhe "–Ey Şeyh, vezir'in delîli var, senin neyin var?" diye sorunca; Şeyh "–O, emre bağlılık ve yasaklardan kaçınmam var" dedi.

Yine bir cumâ günü idi, "–Câmi'ye gidelim" dedi. Bâş üstüne diyerek, koluna girip, ona destek olarak câmiye getirdim. Yolda gelirken bir zâta rastgeldik. Şeyh, "–Ey Ebû Bekr, yârın bununla işimiz var"dedi. Câmide cumâ namazını kılarak, zâviyeye geri döndük. O gece şeyh, Allâh'ın rahmetine kavuştu. Hemen bir gassâl arandı. Bir zât, falan mahallede bir sâlih gassâl var, bu işleri iyi bilir deyince, gidip kapısını çaldım. İçeriden; "–Şiblî merhûm mu oldu?" diyerek dışarıya çıktı.Dikkatle bakınca, onun yolda rastladığımız zât oldğunu anladım. Ona, "–Şiblî'nin vefâtını bildin, bunu nasıl anladın?" diye sorunca; O zât "–Şeyh Şiblî, bâna, mânâda benimle işinin olacağını bildirmişti" diye cevap verdi.

Şeyh Şiblî, 332–33 H. (943–44/345 M.) tarihinde Zilhicce ayında vefât etti. Mezarı Bağdâd'dadır. Abbâsî Halifesi El–Muktedîr Billâh devrinde yaşamıştır. Bu sırada İran'da "İsmail–i Sâsânî" vefât etmiş, yerine oğlu "Ebû Nasr Ahmed" pâdişâh olmuştur.

VI. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ ALİ RUDBÂRÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tarikatinde Cüneyd'in dostu, yol ve dâvâ arkadaşıdır. Şeyh Ebû Ali Rudbârî hazretlerinin ismi "Ahmed b. Muhammed b. Kaasım b. Mansûr" dur. Künyesi "Ebû Ali", lâkabı "Şemsüddîn" dir. Kendisi vezirzâdelerdendi. Nesebi İran Kisrâ'larına kadar uzanıyordu.

Şiir
"Rehrevân içre buldu şân-ı Celî,
Yâni İbnü'l-vezîr şeyh Ebû Alî".

Kendisinin inâbet sebebi şöyle nakledilir; bir gün âbid ve mürşîd-i hakîkî Cüneyd hazretleri, Câmî-i kebirde vâ'z ve nasihat ile halkın irşadı ile uğraşmakta iken, dervişlerinden birine: "-Bu nedir?" diye sorunca, Ebû Ali hemen ayağa kalktı ve şeyhin suâline cevap verdi ve şeyhin her söylediğini anladı. Şeyh'e biât edip, inâbet getirdi. Cenâb-ı Hakkın lûtfuyla kısa sürede cehrî yol üzere sülûkunu tamamlayarak, şeyhin nefesinin bereketiyle kendisine fütûhât nasîb oldu. Şeyh, âlim, fakîh müfessîr ve muhaddîs olup, çok cepheli bir

şahsiyete sahipti. Bir ara şiir söylemeye meleke ve kudret kazanmıştı. Halkın müşküllerini halleder olmuştu. Şeyh, artık her türlü mânevî ve maddî hastalıkların devâsına kudretli bir tabîb olmuştu. Kendisi ömrünce Bağdad şehrinde yaşadı. Tarikatı teknil ettikten sonra, icâzet ve hilâfetle görevlendirilip, Mısır'a gitti ve oraya yerleşerek, irşâd görevine başladı.

Şeyhin inci değerindeki kıymetli sözlerinden: Kendisinden "–Kemâlin noksanı sorulduğunda; O, "–Kemal'in, Kavli fiilinden çok olan kişinin dâvâsının noksanlığındandır. Eğer fiili kavlinden fazla ise, irfânı kemâl durumundadır" diye buyurmuştur. Ve yine: "–Allâh Teâlâ bir kulundan uzaklaşırsa, bunun işâreti, kişinin kendine faydalı olmayan eşyâya bağlanması ile tezâhür eder. Ve o kişiyi boş işlere ve meşguliyetlere sevkeder" diye buyurur. Ve yine buyurur ki; "–Sâlik, kendi benliğinden tümüyle geçmeden, fâniliğinden uzaklaşma sevgisiyle muhabbet dâiresine girmeden, nefsinin istekleri ile rûhunun isteklerinden tamamiyle vazgeçmeden, Hakk'a erişemez" der. Şeyh hazretlerinin ruhun inkişâfı ve fetih hâlinde buyurduğu şiir şöyledir:

Şiir

"Cemâlin hakkı gayre ben nazar etmem mahabbetle,
Seni gördüm seni bildim derûnumda müveddetle".

Şeyh hazretleri bu beyti söyleyerek, ruhunu azîz sâhibine teslîm etti. 321 H. (933 M.) yılında Mısır'da vefât edip, orada defnedilmiştir. Vefât zamanı, Abbâsı Halifesi "el–Kâhir Billâh Ebû Mansûr"asrıdır.

VI. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH EBU MUHAMMED RÜ'YEM BAĞDADÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER:

O, sıdk ehlinin serdârı, gönül ehlinin yoldaşı idi. İsmi "Ahmed b. Yezîd Rü'yem" dir. Cüneyd-i Bağdâdî-nin seçkin müridlerindendir.

Şiir

"Hakk-i pâyine sürmeğe rü'yem,
Cân-ü dîl'den dilerdim ey Rü'yem".

Şeyh Rü'yem hazretleri, aslen Bağdad'lıdır. Kabri de oradadır. Kendisi ahlâk ve hilim sahibi bir şeyhdi. Ama Hakka düşman olanlara gazabı kuvvetli idi. Nakledildiğine göre: Bir gün Ebû Bekr'i Dîneverî hazretleri, Rü-yemle olan görüşmesini şöyle anlatır: "-Şeyh'in hânesine vardığımda, İblîs'in telâşla kaçtığını ve şeyhin de onu asabiyetle kovaladığını görerek, "-Ey şeyh, bu nasıl iştir? Diğer kişilere gazap hâli geldiğinde, şeytan onlara yakın olur. Sizden zûhur ettiğinde ise şeytan kaçar, bu nasıl iştir, ne hâldir?" diye sordum. Şeyh: "-Bendeki gayretullâh'dır, gazap değildir. Onun içindir ki, benden kaçar" diye cevap verdi. Yine şeyh'e Ta-

savvuftan sorulduğunda: "–İki şeyin arasında varlığın terkidir" diye cevap verdi.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyle nakledilir: Ebû Abdullâh Hafî Rüyem'i ziyarete gidip, dönmek üzere kalktığında, elini onun arkasına koyup, Şeyh–i Ekber Muhyiddîn–i Arabî'nin "Fûtuhât" ında buyurduğu gibi; "–Bir kimse sûfîlerle oturup kalksa, o kişi muhakkak onların bildiklerinden bir şey hususunda onlara muhalefet etse, Allâh (C.C.) ó zâtın gönlünden nûrânî imânı giderir." dedi. Ve yine, "–Yirmi yıl süre ile bir kez yemek yemek fikri aklıma gelmedi ve karnım aslâ aç kalmadı" diye buyurdu.

Diğer bir menkıbesi ise şöyledir: Kendisine "iflâs" ın ne olduğunu soranlara "–İflâs, kişinin iyi işlerinin sevâbının karşılığını görmemesidir" diye cevap vermişti. Fütuvvet hakkında ise: "–Fütuvvet odur ki, kardeşinizden her ne zillet zuhûr etse, onu mâzur görmek gerekir. Onlarla muamele esnâsında, onları aslâ azarlamamalıdır" der. Ve yine buyurur ki: "–Fakr'ın hürmeti vardır. O hürmet, "setr" (örtü) ve ahfâ (gizlilik) dır. Hâlini keşfedip, halka gösteren ehl–i fakr değildir. Öyle kimselerin fakr'ın kerâmetinden nasibi yoktur" dedi. Ve yine der ki: "–Misâfirlikte edep, her yerde kâlbinin tevakkuf üzere olup, haddini bilip, aşmamak olmalıdır."

Şeyh hazretleri, 388 H. (998 M.) tarihinde vefât etti. Kendisi, Gazne Devleti Sultanı Mes'ud b. Mahmud ile Abbâsî Halifesi "Kâdir Billâh" zamanında yaşamıştır.

VII. LEMZA

ŞEYH MÜMŞAD ED–DÎNEVERÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

İsmi "Ahmed", künyesi "Ebûl–Fâris" ve "Ebû Ali", şöhreti "Mümşâd Dîneverî" dir. Irak meşâyihinin büyüklerindendir. Ahlâk–ı Muhammediye sâhibi bir zâttır. Zâhirî ilimlerde mütebahhir, keşf ve kerâmette mâhir idi. Kendisi ulemâ arasında "Miftâhü'l–mezheb" "Mezheplerin anahtarı" diye tanınmıştır. Fıkıhda fetvâ sahibidir.

Şiir

"Zâhir–ü bâtında şeyh–i ümmet idi ol hümâm,
Nola kim ol cihân içre kerâmetle benâm.
Pâdişâh–ı mülk–i mânâ dise lâyıkdir anâ,
Hânile kul olmuştur her ne kim var hâs u âmm".

Kendisinin inâbet sebebi şöyle anlatılır: Zâhiri ilimler sebebiyle tarikatte meşhur olan sûfiyye tayfasını inkâr etmekte idi. Hattâ Cüneyd–i Bağdadî'ye "Vahdet–i vücûd" isnâd ve iddiâsında idi. Bu sebeple "–İlhâd akîdesi üzere olup mülhidler (dinsizler) tayfasındandır" derdi. Ayrıca nîce nifâk erbabı ile birlikte olup,

bozucu sözler söyleyip, "Cüneyd–i Bağdâdî" ye eziyet ederdi. Kendisinin nakline göre, "–Bir gün çok ızdırap çekip, atıma binerek, devrin hâkimine mülhîdleri şikâyet için giderken, yolda bir zâta rastladım. O zât bana: "–Ey Mümşâd, gel bu îtikattan vazgeç, velâyet ehline sakın kem gözle bakma. Bildiğini de hatırına getirme" diye seslendi. Bu sesi duyan katırımı her ne kadar mahmuzlayıp, zorladıysam da yerinden kıpırdatamadım. Hemen orada 'Estağfirullâh" deyip, pişmanlık secdesine kapandıktan sonra, o zâta sordum: "–Benim hâlim nedir, nîcedir?" dedim. O zât: "–Senin çâren Cüneyd–i Bağdâdî'dendir" dedi ve kayboldu. Ben doğru şeyh Cüneyd'e gelip tâbi olduğumda, şeyh "–Seni işâretle bize gönderen ve senin hidâyetine sebeb olan zât, Hızır (A.S.) dır. Allâh'a hamdet ki, onunla mülâkat sana kısmet olup, sülûk ehline intisâbı sana nasîb etti" dedi.

Şeyh Mümşâd Dîneverî hazretleri: "–Arîflerin derûnuna Allâh Teâlâ parlak bir ayna koymuştur. Arif ona sîrren nazar etse, gayb âlemini, hakkın cemâl ve kemâlini müşâhede eder. O ayna gönülde öyle bir makamda durur ki, âriflerden başka hiç kimse onu bilemez. Çünkü o ayna, gönül ikliminde tefrika, ikilik bulundukça kararır ve Hakkı göstermez olur. Ancak gönlü safâlı olan ârif kişilere sırrını bahşeder" diye buyurur.

Nîce zaman bu endişeyi taşıdım, bende ne zaman bir fark olsa, sülûkumun başlangıcından sonra bir çok zorluklarla karşılaştım. Üzerime o hâl geldiğinde ise, nereye dahi gittiğimi bilmez hâle gelirdim.

Şiir

"Kâlb–i mü'mîn arş–i rahmân oldu hoş timsâl ile,
Anda peydâ görünür her ne olur âmâl ile."

Yine buyururlardı ki: "–Cem ve fark sâlikte eksik

olmaz. Kâh "Cemü'l–fark" ve kâh "Farkü'l–cem" olur. "Cemü'l–cem" sâhibi olunca, Allâh korusun", dedi. "Farkü'l–fark" sâliklerinin bazıları: "–Sultânım, bunun alâmet ve işâretlerini buyursanız da, biz de bilsek" dediler. Şeyh, "–Cemü'l–cem" odur ki, sâlik cezbe–i ilâhiyye'ye vâsıl, Rabbânî ilhâmlara lâyık ve tecellîler denizine ulaşarak, cezbenin sarhoşluğundan ayrılıp, iyi işler ve güzel ahlâk tahsiline gayret eder. Sonra bu hâl ile nâz ve niyâz'a düşer. Bu hâl ise, "Farkü'l–cem" olur. Cemü'l–fark dâiresi, irâdet ve muhabbetle "esmâ" nın esrârı ve inceliklerini kazanarak, "Tevhîd–i ef'âl" i kendine düstûr edinir. "Farkü'l–fark" ise sâliki Allâh korusun ateşe iter" diye buyurdular.
Menkıbe: –Tâlib geçinen bir zât gelip, şeyh'in huzurunda kendi şeyhini kötülemek ister. Hemen o anda Şeyh Mümşâd: "–Bir kimse, bir sâlik, kötü ve günâhkâr 'nefs–i emmâresi ile garazkâr bir işi işlemeğe yeltense, Allâh ü Teâlâ o sâlikden Allâh ehli'nin bereketini ve fazlını kaldırır. Sâlikin içindeki ilâhî zevki ve elindeki bâtını mânâ ve zenginlikleri siler götürür. Onu ehlullâh sohbetinden lezzet alamaz bir hâle getirir. Ayrıca o kişi "rü'yetullâh" a da mazhar olamaz." diye buyurdular.

Şiir

"Olsa rencîde eğer şeyh–i kâmil,
Bula her mânile husrâni o mârikin hâsıl."

Şeyh Mümşâd–ı Dîneverî hazretlerinin irşâd edici değerli sözlerinden:

"–Bir zât eğer riyâyı ve sahtekârlığı san'at edinmişse, yalan ve riyâ ile (Hu) nârâsını dilinde vird edinse, tâlip ve sâlikler bu hâli inkâr ve alaya alsa, onlarda sefa ve kemâlât aslâ gerçekleşmez. Dilinden Hak zikrini düşürmese de, şükredici ârifler zümresinden olamaz. Hu-

dâ'yı da bulamaz. Zirâ riyâ ehlinin zararı kendinedir. Ama tâlibin onu inkâr ve küçümsemesi, kendi hüsrân ve helâkine sebeb olur." diye buyurmuştur. Yine bir sohbetinde: "—Yüce Allâh'ın yolları sayısızdır. Kendine gelmeği dileyen kulları da sayısızdır. Bu yolların bazısı son derece uzun, yorucu ve sarptır. Bazısı ise, son derece kolay, huzur ehli ve erbâbı yanında makbûldür. Bu sebeple bizim tarikatimiz mükemmel ve seçkîndir" diye buyurmuştur. Ve yine: "—Hakkın rızâsı üzere olmak sabr ve imtihândır. Dilenir ki, bir kâmil mürşîd onunla beraber olsun ve nazarını onun üzerinden ayırmasın. Zirâ Hakkın zikri yanında gayrın zikri şirke yakındır. Her hâlde sülûk ehli olanın hâlleri acâib ve emirleri gariptir" diye buyurmuştur. Yine nakledildiğine göre: "—Allâh'ın Rıdvân cenneti içindeki huri ve gılmân bana kırk yıldır arz olunduğu hâlde, ben bir kere olsun o nimetlere içten gelen bir istekle nazar kılmadım. Onun rızâsını koyup, nimetine aslâ yönelmedim" diye buyurduğu söylenir. Nakledildiğine göre: "—Mürîd'in hâllerine şeyh'in nazarı niçün gerekir?" diye şeyhe bir soru yöneltildiğinde, şeyh: "—Mürîdliğin edebî, şeyhe hizmet, onun soyuna ve tarikat silsilesine hürmet, emrine itaat, kendi ırz ve nâmusunu haramdan korumaktır. Şeyh'den zuhûr eden bir şeyi, mutlaka bir hikmeti vardır diyerek, şeyhe bunun sebebini sormaktan kaçınmak gerekir. Tâ ki, Şeyh kendiliğinden onun sebebini bildirsin ve pîrlerden zuhûr etmesi gereken himmetle, mürîd'in hâlini düzeltip, zâhir ve bâtında mizâcını tedâvî eylesin. Dervîşe tevekkül ve sabr san'attır. O eşyâdan ve nefsinden uzaklaşıp, Hakkın temiz emirleriyle hemhâl olup, iç râbıtası ile şeyhin kâlbine nüfûz ederek, tayy—ı menâzille menzilleri ve zulmet perdelerini açar. Artık derviş, sözünü yaşayan, tul—u emel sâhibi olmayan kişidir." diye buyurmuştur.

Menkıbe: "—Şeyh'in dervişlerinden biri seyâhatte

iken hastalanır, İbrahim adlı olaya tanık olan bir zâtta onunla birlikte seyahat etmektedir. O sırada gurbette olduklarından, o civârın en iyi hekimini halka sorup, onu bularak getirirler. Hekim; "–Ey derviş, eğer gönlün bir şey çekerse bana söylemekten çekinme. Onu hemen yerine getirmeye hazırım" dedi. Derviş "–Bir tâze nâr olsa da yeseydim" deyince; Şeyh İbrahim, bir dostundan balta ve ip isteyip, dağa çıktı. Odun toplayıp, onu getirip pazarda satarak, parasıyla bir nâr satın alıp getirdi ve hasta dervişe verdi. Derviş, onu yerken takvâsı gâlip gelip, "–Ey İbrahim, bu nârı nerden aldın?" diye sordu. Şeyh İbrahim onu nasıl aldığını anlattı. Ve "–Bir dostumdan balta ve ip alıp, dağdan odun kestim. Sonra onu pazarda satarak parasıyla bu nar'ı aldım" deyince; hasta derviş: "–Baltanın ve ipin sahipleri salâh ehlinden midir, yoksa bid'at ehlinden midir? Hévâ ve hevesine meyleden biri midir?" diye sordu. Şeyh İbrahim: "–Merak edip, araştırmadım" dedi. Derviş: "–Benim için o zâtın hâlini incele" diye ricâda bulundu. İbrahim, araştırmaları sonunda o zâtın hevâ ve heves ehlinden biri olduğunu görerek, bunu dervişe söyledi. Derviş o nârı yemeyerek, sadaka olarak bir fakire verdi. Bir gün şeyh İbrahim dervişe yardım ve hizmet etmeyi teklif etti. Derviş: "–Şeyhim Mümşad Dîneverî'yi görmekten başka bir arzum yoktur" deyince, ben: "–Onun yeri buraya yedi günlük yoldadır, bu nasıl mümkün olur" dedim. O sırada akşam namazı vakti idi. O derviş, feryâda başladı. Gözlerinden henüz yaşlar akmadan kapımız çalındı. Kapıyı açtığımda, Şeyh Mümşâd Dîneverî'yi kapı önünde gördüm, Ben: "–Sultânım evinizden ne zaman çıktınız?" diye sorunca, Şeyh: "–Akşam namazında" dedi. Hemen o anda hasta derviş ayağa kalkarak, şeyh'le kucaklaştı. Kolları henüz şeyhin boynunda iken vefât etti. Şeyh hemen onun techîz ve tekfinini yaptırıp, cenâze namazını kılarak defn ettikten sonra, geri döndü.

Şiir

"Murîdin biri maşrıkta biri mağrib'de âh etse,
İrişür virde dermânı velî olan nâgâh etse".

Menkıbe: Hazret–i Mümşâd Dîneverî, tıraş olmak için bir berber dükkânına gitti. Berberbaşı, Şeyh Mümşâd'ın henüz başının yarısını tıraş etmişken, şeyhe bir hâl ârız oldu. Berberbaşı korku ve dehşet içinde kaldı. Koltukta şeyhin vücudunu ararken, hemen o ânda şeyhin vücudu eski yerine geri geldi. Berber şeyhi tıraş ettikten sonra, onun ayağına düşerek, kendisini de irşâd etmesini ricâ etti. Şeyh berberi tenhâ bir yere çekerek, onu irşâdla, hemen keşfini açıp, o olayın sebebini anlattı. Şeyh: "–Sen beni tıraş etmekte iken, bir Hind şehzâdesi gemiyle yola çıkmış, yolda gemi fırtınaya yakalanmış geminin batmasına ramak kalmıştı. Tam o ânda şehzâde, zamanın sâhibinden (kutbundan) imdâd istedi. Kendisine hak katında himmet nasîb olduğundan, vücudumuzdan tecerrüd ederek, ona yetişmek mümkün olamayacağından, tayy–ı mekân etmemiz gerekti, bizde öyle yaptık. Şehzâde'nin kurtulmasına sebep olduk. Bizim vefâtımızdan sonra inşaallâh bir zât gelip, onun adına bize bir nezir (adak) getirecektir. Onun vereceği nezîri zâviyemize ve türbemize masraf edip, mezarımızı halk arasında meşhur edecektir" diye buyurmuştur. Gerçekten, Şeyhin vefâtından kırk gün sonra, o zât Hindden gelip, nezîri verdi ve o nezîr, şeyhin vasiyeti gereğince harcandı.

Şeyhin kerâmetlerinden biri, şöyle nakledilir; Şeyhin dostlarından Ebû Amîr, bunu şöyle anlatır: "–Bir gün şeyhle birlikte zâviyede oturmakta iken, ansızın bir genç içeri girip şeyhe kendisinin kulluğunu arzederek, üzerindeki bütün dînârları dervişlere hediye ederek

şeyhden icâzet talep etti. Bizleri rikkate getirecek tesirli sözler söyleyip, gözyaşları döktü. Fakat şeyh rıza göstermedi. Ve "–Dervişlerimi halk içine sokmadan, tenhâ sokaklardan evine götürmen mümkün ise olur. Aksi halde olmaz" dedi. Halbuki o zâtın evi çarşı ve pazar içinde idi. O genç: "–Pazar içinden geçip, tenhâca evime varmak imkânsızdır" dedi. Ebû Amîr: "–Ben, bu hâle çok hayret etmiştim. Bu hayretimi ve bunun sebebini şeyhe sordum", şeyh: "–Bu zât çok cömert ve engin bir kişiydi. Fakat dervişliği inkâr eder ve onların hakları olan sadakayı vermekten kasten kaçınır, onlarla alay ederdi. Sonradan inkârı sebebiyle, sermâyesi elinden gitti. Her ne etti ise kendine etmiş oldu. Şimdi, bu sâliklerin kâlplerini bir miktar akçe ile celb edip, eski servetine kavuşmayı umar. Bunu kâbul etmek, bizi ancak vebâl altına sokar. Hem bu artık mümkün değildir" dedi.

Yine bir gün şeyh, evden dışarı çıkmak istedi. Bir köpek şeyhi görünce havlayıp, bağırdı. Şeyh, "Subhânallâh" dedi. Köpek hemen o anda düşüp öldü. Şeyhin vefâtından sonra, Şeyh Muhammed Hâfîf eş–Şîrâzî, rûyâsında onu şöyle gördü: "–Şeyh Mümşâd, ayak üzerinde durmuş ve yüzünü göğe doğru tutup, iki elini duâ etmek için kaldırıp: "–Yâ Rabbü'l–kulub, Yâ Rabbü'l–kulub (Ey kalplerin terbiye edicisi) diyordu. Şeyh dua ettikçe, gökyüzü alçalıyor ve iyice arza yaklaşarak, ikiye ayrılıyordu. Şeyh Mümşâd, göğün yarığından geçip, arşa doğru yükselerek, âlem–i lâhut'a ulaşıyordu." Şeyh Muhammed Hafîf–i Şîrâzı, heyecanla bu rüyâdan uyanınca, hemen dostlarına Mümşâd'ın bu güzel hâlini nakletti.

Şiir:
"Dünyada olsa bünyâd,
Bâkı kalurdu şeyh Mümşâd".

Cehd eyle Hûlvî
Seride ander cihânde eyvâde".

Şeyh Mümşâd–ı Dîneverî hazretleri,(299 H./911 M.) tarihinde vefât etti. Bağdad'da medfundur. Abbâsı hâlifesi "Muktedîr Halife" zamanı idi. Kendisinin dört halifesi: "Ebu Ahmed, Hafıf–i Şîrâzı, Ebû Amîr ve kâimi makâmı olan Şeyh Muhammed Dîneverî"dır.

VII. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ AHMED HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

Kendisi akranı arasında seçkindi. Ebû Ahmed hazretlerinin ismi "Mus'âb İbn–i Ahmed", künyesi "Ebû Ahmed", lâkabı "Esved" dir.

Şiir
"Ehl–i temcîd içinde ol emced,
Denilür âna Ahmedü'l–Esved".

Halk arasında "Ebû Ahmedü'l–Kalânisî"diye meşhûrdur. Kendisi "Nihâvend" asılhdır. Bağdâd'a ilim tahsiline gelmiştir. Kendisine Ebû'l–Abbâs da denilen Hasar Nûrî, onu evlâd edinmiş, bu yüzden sûfîler ve dervişler arasında "Nûrîzâde"diye tanınmıştır. Soyu ve sopu içinde ilim ve fazlıyla tanınmıştı. Hatta Şâfi'î mezhebinden olduğu için kendisine "Şâfi'î'l–asgar" (küçük Şâfi'î) adı verilmişti.

Menkıbe: Abdülazîz–i Bâhirânî'nin nakline göre: "–Bir gün Ebû Ahmed'in sohbet meclisinin yanına varmıştım. Ona, ancak onun bileceği ve anlıyacağı bir soru yönelttim. Bana bir cümle ile cevap verdi: Ce-

miyette bulunanlar buna çok hayret ettiler. Nakledildiğine göre; kendisi bütün hayatınca hücresinde oturup, dışarı bir zenbil sarkıtıp, halkın sorularını ve dileklerini fetvâ tarzında alır ve onları cevaplayarak, yine onlara zenbîl içinde verirdi. Zamanının tamamını oruç ve riyâzetle geçirenlerin en büyüklerinden biri idi. Kendisine gelen nezir ve sadakaları ne kendisi yer, ne de âilesine yedirirdi. Dervişlerine ve fukaraya dağıtırdı. Şeyh Abdülazîz: "–Kendisinden bu hâlin hikmetini sordum." Bana: "–Bilmez misin Havârî'lerin hâlini. Ne zaman kuvvetli alev ve ateş üzerlerine gelse, Hazret–i Mesîh duâ eder, hemen iki zât ortaya çıkıp, kendilerine temiz ve soğuk içecekler ikrâm ederlerdi. Havârî'ler birgün Mesîh'e seslenerek, "–Ey İsâ (A.S.), acaba dünyada bizden daha makbul bir kişi var mıdır?" diye sorunca, Hz. İsâ (A.S.) : "–Evet, o kişi sevgili ümmetini nefsine tercih edendir. Sâlikin gayretiyle elde ettiğinden bu-hâl daha fazîletlidir. Tevekkülden gelen, nimetten gelenden daha fazîletlidir" dedi.

Şeyh'in kıymetli sözlerinden: "–Bir kimse eğer tasavvuf ilminden söz ediyor ve bunu îmâ ve remz ile ifâde etmek yoluna gidiyorsa, Allâh'ın cehdinden onun cehdi olmaz. Onun hasmı Allâh olur" dedi. Ve buyurdular ki: "–Kim ki hakla âşinâlık ileri sürüp de, aşkını dâvâ edenlerden ise, bu kişilerin dilinden ve elinden bir fayda umarsa ve bunun Hak'dan geldiğinin şuuruna eremezse, o şey sağ eli olsa keser, sol eliyle dahi olsa onu engellemeye çalışırdı. Arif kişi odur ki, gönlünden Allâh'dan gayriyi çıkarır" derdi. Ve yine buyurur ki: "–Gençliğimde bir kadının derdine düştüm. Sevdâ ateşine tutulup, nîce zaman yandım. Sonra niyâz ve duâ eyledim. On iki yıl başıma hırkamı çekip, aslâ hücremden dışarı çıkmadım. Tâ ki, bana âlem–i kâlbi ve mânâyı perdesiz gösterdiler. Ben de o köşede yerleşip, onunla hemhâl ve istirahat üzere oldum" der.

Şiir
"Şol zebân kim oldu cânım mest–i râh,
Âlemin zevkin sanurum müsterâh."

Yine buyururlar ki: "–Bütün insanlar ve halk, Hakk ile bir saat hemhal olmak isterler. Bunlara dilekleri nasîb olsa, acaba, "–Bizi kendimize koyup, yapayalnız bırakma yâ Rabb diye niyâz ederler mi?" derdi.

Şeyh Ahmed hazretleri (305 H./917 M.) tarihinde vefât edip, Bağdâd'a gömüldü. Abbâsî Halifesi Kahir–Billâh Ebû Mansur Muhammed zamanında yaşamıştır.

VII. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH HAFÎF ŞİRÂZÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

İsmi Muhammed b. Hafîf" dir. Künyesi "Ebû Abdullâh" dır. Lâkabı "Celâlüddîn" dir. Doğum yeri "Nişâbur" dur. Şirâz'da yaşamıştır. Büyüyüp yetişmeleri Bağdad'dadır.

Şiir
"Taleble keşf ederdi her râzî,
Şeyh–i kâmil Hafîf–i Şirâzî."

Kendisi kâmil ve mükemmel, âlim ve zâhid bir kimseydi. Zâhirî ilimlerde eserleri olduğu gibi,ledünnî ilimlerde de kendisine tâbi olanların derecesini yükseltip, onları makâm–ı Mahmûd'a yücelttiği, tasavvûf ehli arasında söylenir, kendisinden saygıyla bahsedilirdi.

Değerli sözlerinden: "–Tasavvûf, gaflet ânında Hakkı bulmaktır. Herkes gafletle ağlaşırken, yâri müşâhede edip, onunla hemhâl olmaktır" derdi.

Yine buyururdu ki: "–Şu kimseler için Hakkı bulmak kolay değildir. Onlar, sûretle halkı aldatıp, âhiretle dünyâ almışlardır."

Menkıbeleri: "–Bir gün bir hâtun, şeyhin huzuruna çıkıp, niyâz ederek, filân yerde bir hâtun var, sizinle görüşmek istiyor" deyince: Şeyh, "–Onlara zahmet olmasın, biz gidip, onun muradını yerine getiririz" dedi. O kadının yanına gitti ve ona: "–İstediğiniz hizmet nedir?" diye sordu. Hâtun: "–Ey şeyh, bana bir acâib hâl ârız oldu. Bizim kabilemizin içinde bir oğlan doğdu. Bu oğlan, az yemeyi ve az uyumayı âdet edindi. Günlerce yemek yemez oldu. Ve kimseye de söz söylemez oldu. Sabahdan koyun gütmeye gitti ve bir daha geri gelmedi. Âdeti üzere ibâdete başladı, ama hastalandı. Kabilesi onun için çölde bir gölgelik yapıp, onu oraya yatırdılar. Bir gün öğle vakti gölgelikte yatarken, biz de az ötesinde ayakta duruyorduk. Kocalarımız ise uzakta bir işe gitmişlerdi. O sırada hasta yerinden kalkıp, havada dönmeye başladı. Aklımız başımızdan gitti. Biz şaşkın ve ne yapacağımızı bilmez bir hâlde kaldık. Vâlidesi kendinden geçip, sarılarak onu tutmak istediyse de muvaffâk olamadı. Hasta gittikçe daha hızla dönüp, havaya kalktı ve hepimizin gözleri önünde bir anda yok oldu. Ne olduğunu kimse bilemedi. Bu güne kadar ne dirisine ve ne de ölüsüne rastlayan olmadı. Böyle bir şeyi bu güne kadar ne ben gördüm, ne de herhangi birinin işittiğini duydum" dedi. İçimizden bir zât: "–Ey şeyh, bu ne hâldir?" dedi. Şeyh: "–Bu zâtın yanında onun emrine âmâde adamlar vardır. Onlar o çocuğu semâya, ervâh (ruhlar) ın makamı olan arşın yüceliklerine çıkarmışlardır" diye buyurdu.

Kerâmetlerinden: "Kendisinin vefât ânı yaklaştığında, bir ak kuş gelip, ayağının ucuna kondu. Şeyh ruhunu hakka teslim ettiğinde lokma yutar gibi yutkundu ve göklerin sonsuzluğuna uçup gitti. Şeyhin cesedi boş bir kılıf gibi kaldı.

Şiir

"Cism–i Murtazâ olmuştu nazîf,
Hoş semâya hevvâ ederse Hafîf".

Şeyh Hafîf hazretleri (331 H./ 942–43 M.) tarihinde vefât etti. Kabri Şirâz'dadır. Sâmi hükümdârlarından Emîr Nûh zamanında yaşamıştır.

VII. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ AMÎR EL–MEKKÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, gönüllerdeki şüpheyi gidererek,ruhları şevke getiren şeyhlerin seçkinlerindendir. Şeyh Ebû Amîr el–Mekkî hazretlerinin ismi "Hüseyn", künyesi "Ebûl–Haccâc" dır. Şöhreti "Ebû Amîr" dir. Bir kavle göre de künyesi ile meşhûr olmuştur. Annesi hâc niyetiyle Kâbe'ye geldiğinde orada doğmuştur. Sonra annesi küçük Amîr'le birlikte asıl vatanı olan "Musul" a gidip, yerleşmiş ve Amîr orada büyümüştür.Daha sonra ise ilim tahsili için Bağdad'a yerleşmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, ismi "Muhammed b. Abdullâh" dır. Lâkabı "Rüknüddîn", künyesi "Ebû Amîr" dir.

Şiir

"Binâ–i ilme mi'mâr idi Amîr,
Ânınçün dediler âna Ebû Amîr."

Rivâyete göre: Ebû Amîr, zâhirî ilimlerle uğraşmakta iken, bir gece son derece acâib bir rûya görür, rüyâsını tâbir edecek bir kişi arar. Dostları ona şeyh Mümşâd Dîneverî'yi salık verirler. Ebû Amîr, şeyh'in huzuruna çıkıp, ona rüyâsını şöyle anlatır: "–Rüyâmda bütün âlemi büyük bir ateşin sardığını ve bu büyük ateşin alevlerinin meydana getirdiği hararetin her yöne doğru süratle yayılmakta olduğunu gördüm. Halk sağa sola kaçışıyor, alevler de çân havliyle kaçışanları kovalayıp, içine alıp helâk ediyordu. O civârda, her yerden

görülebilen yüksek bir dağ vardı. Ben halkla birlikte kaçmakta iken, gözüm o dağa ilişti. Yaşlı bir zât o dağa sırtını vermiş, üzerine doğru gelen ateşleri ve alevleri nefesiyle geri püskürtüyordu. Ben de hemen koşup can havliyle kendimi onun ayakları dibine atarak, ateşten kurtulmayı istedim. Bu hâlle, bütün bedenimi ter basmış bir hâlde korkudan titreyerek uyandım" dedi. Şeyh Mümşâd Dîneverî: "–Ateş, şehvânî istekler ve nefsânî dileklerdir. Bundan kaçıp kurtulanlar, Allâh dostları olan evliyâ tâifesidir. Bu nimet sana da nasîb olmuş, eğer dilersen sen de tarikat ehlinden olursun. Rüyândaki koruyucu yüksek dağ, kâmil şeyhin varlığıdır. O ihtiyâr ise, cesedin esrârının sana keşf olmasıdır" diyerek rüyâsını tâbir edince; Ebû Amîr, hemen o anda şeyh'e intisabla, sayısız mücâhede ve halvetlerden sonra inâbe alıp, irşâdla görevlendirilmiştir. Neşve ve cezbesi gâlip, hâli ve takvâsı kuvvetli bir şeyhti.

Kerâmetleri: Şeyh Amîr, bir gün Şat nehri kıyısında geziniyorken, bir güvercin cân korkusuyla kendini şeyhin kucâğına attı. Ebû Amîr, onu hırkası içine sokarak korudu. Hemen arkasından gökten bir şâhin süzülerek gelip, şeyhin önüne kondu ve dile gelerek: "–Ey şeyh, benim nasibimi niçin alıyor, beni ondan mahrum ediyorsun? Tevhîd ehli katında evlâdına eşsiz zulm edenlerdensin" dedi. Şeyh aldırmayıp, o güvercini ona vermedi. Şâhin gittikten sonra onu salıverdi. Sonra tekkeye döndü. Şeyhi onu huzuruna çağırtarak, "–Ey Amîr, niçin o kuşun nafakasına mâni oldun? Bir daha böyle yapma. Bu hallerin her birinde bir hikmet gizlidir." diyerek, ona "Tevhîd–i ef'âl" makâmının sırlarını açıkladı.

Şeyh Ebû Amîr hazretleri: (390 H. / 999/1000 M.) tarihinde vefât etti. Şeyhi Mümşâd Dîneverî'nin türbesi yanında medfûndur. Mahmud Sebük Tekin ve Halife et–Ta'yi'ullâh" devrinde yaşamıştır.

VIII. LEMZA

ŞEYH MUHAMMED DÎNEVERÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, fâzıl ve kâmil şeyhlerin seçkini, âriflerin tâcı, tevhîd ilminin nûrlu mührüdür.. İsmi "Muhammed" pederinin ismi "Abdülhâlik", künyesi "Ebû Abdullâh" dır. Doğum yeri "Rameteh"dir. Tahsilini "Dîneveri" de tamamladığından "Dîneverî" nisbesini almıştır. Sonra yüksek ilimleri ve tasavvuf ilimlerini tahsil için "Bağdad" a gelmiştir.

Şiir

"Mürşîd–i mülk–i Arâb müftî–i erbâb derî',
Kim Irakeyne olub Kutb ü zemân Dîneverî."

Bir nîce devr–i levvânın vâr idi tasnifâtı,
Gâh karargâhı Arab, gâh–i Acem oldu yeri."

Nakledildiğine göre: Şeyh Muhammed Dîneverî hazretleri, devrinin "Şeyhü'l–İslâmı", tarikat ehlinin de "imâmı" idi. Kendisinin zâhirî ilimlerde, islâm âlimleri arasında çok tutulan eserleri olduğu gibi, tasavvuf ilimleri ile ıstılahâtı (terimleri) hak-

kında da bir çok risâleleri vardır. Lisânı fasîh, sözü ve özü doğru, tarikat âdâbı ve tarikat erkânını yerine getirmede kılı kırk yaran âdil bir kişiydi. Dâimâ seyâhat eder, her yıl hacca giderek, nefsi üzerinde dâimî cihâd üzere olurdu. Hazret, nerede bir azîzin ismini duysa, hemen onu görüp, sohbet etmek dileğiyle, huzuruna koşar, ellerini öperek, müşküllerini hallederdi. Bir çok günler "Vâdîyyü'l–Kurâ"da bu hâl üzere kaldı. Sonra Dînever'e dönüp, oraya yerleşti. Fakat yerinde durmayıp, devamlı civârı gezerek, bir kâmil mürşîd aramaktaydı.

Nakledilir ki: Şeyh ilk zamanlarında talebe okutmakta idi. Bir gün Allâh dostlarından bir zât oradan geçiyordu, şeyh Muhammed'i görünce ona: "–Irmaklar gibi temiz ol ki, sen de etrafını temiz kılasın" diye buyurdu.

Şiir

"Sular gibi seyreyle pâk ola kamû vârın,
Irmağa dönüp çeşmin akmak ola hem kârın."

Şeyh hemen talebelerine izin verip, elindeki ve avucundaki meblâğı fakirlere dağıttıktan sonra, Dînever'i terk ederek, "Vâdîyyü'l–Kurâ" ya yerleşip, orada mücâhede ve riyâzetle nefsinin tezkiyesine çalıştı. Bu hâlde, o Allâh dostu kişinin tekrar bir gün halvethânesinin önünden geçmesine kadar orada kaldı. O zât oradan geçerken Muhammed Dîneverî'ye: "–Deryâya giren işte böyle temizlenir"diye seslendi. O zât Hızır (A.S.) dı.

Şiir

"Ber karar et cisminî mânen–i bahr–i bî gîrân,
Tâ ki pâk ola irişen sohbetinde bula cân."

Muhammed Dîneverî, hemen o saat yerinden ayrılıp,

Dînever'e doğru gelirken, dervişler de şeyhin vasiyeti gereğince kendisini karşılayarak, seccâdeyi ona teslîm ettiler. Bütün dervişler de kendisine bîat ettiler. Rivâyete göre, sayılamıyacak kadar kişi kendisine bîat ederek, hidâyeti buldu. Kendisi tam bir mürşîd–i kâmil oldu. İrşâdının ilk zamanlarında dervişlerinin çokluğunu görüp, onları imtihan etmek istedi. Bu niyetle gidip, gizlice kız kardeşi ile anlaştı. Kendisi irşâdla meşgulken, bir su kabağını eline alıp, yanına gelen kız kardeşiyle birlikte hücreye girdi. Bir süre içerde kaldıktan sonra dışarı çıktılar. Şeyh o kıza bir miktar para verdi. Sonra hamama gitti. Ertesi günü irşâda oturunca, mürîdlerinden hiç birini karşısında bulamadı. Ancak talebelerinden yetişkin bir zât olan, Ömerü'l–Bekrî'yi görüp, "–Ne oldu, bunca talebemiz nereye gitti?"diye sorunca; Derviş Ömerü'l–Bekrî, onların inkârlarını açıkladı. Şeyh: "–Ya sen nîçin gitmedin?" dedi. Ömerü'l–Bekrî: "–Vallâhî benim muradım ve isteğim sende olan ma'rifetullâhdır. Diğer hallerinizi siz daha iyi bilirsiniz" dedi. Şeyh Muhammed ona dua edip, onları denediğini söyledi. Sonra o kabaktaki mâyinin su olduğunu, o kadının da kızkardeşi olduğunu ve dervişlerin onun nâmahremi olduğunu,meşrû olmayan bir iş işlediğini sandıklarını anlatarak, "–Allâh'a hamdolsun ki, doğru ve yalancı meydana çıktı" dedi.

Kendisinin nasihat verici, değerli sözlerinden; "–Allâh Teâlâ mürrüvvet ve kemâlinden, ümmetinin bi'ât ehli ve fakîr olanlarına: "–Sâdık, mücâhid ve riyâzet ehli fukarâ, Allâh eyâlleri (ailesi, dostları) arasındadır" hükmünce, bütün Allâh dostlarına rahmetiyle yakın olur" diye buyurmuştur. Şeyh Hazretleri devâmla: "–Onlar, fiilleri ve kavilleriyle dâimâ şeri'at üzre olmuşlardır, O gerçek dostlarına selâm olsun"diye buyurmuştur. Yine Şeyh Hazretleri; "–Akıllı kişi, bu dünyâ işlerine gâfil olmayıp, fânî, geçici şeylere mey-

letmeyenlerdir ki, Allâh'ın selâmına gerçekten lâyik olanlar bunlardır" diye buyurmuştur.

Şeyh hazretleri; "–Büyük velîlerin meclislerine gelenler, ancak izzet sâhibi olan kişilerdir. Bunlar fukarânın kapısı ve ilâhî emirlerin hizmetkârıdırlar. Bunların şerefli sohbetlerine katılmak mutluluğuna erenler, nasihatlerini tutanlar, şeyhleri ve hak katında seçkinlerden olurlar. Bunların istekleri mutlaka yerine gelir. Fakat evliyânın meclislerinden uzaklaşması, onun rezil olmasına, hüsrâna uğramasına sebeb olur. Zirâ "–Bâisü'l–fakîr alâ bâbü'l–emîr (Emirler kapısına yönelmek fakirliğe sebeptir) fehvâsınca, o kişi emîre kul olur ve küfrün fakrine düçâr olur. Yine "–Şeyhler, ümmetin nebîsi mesâbesindedir" hükmünce, nâsın seçkinlerinden olurlar. Dünyâ ve fenâ ehli ise, çocuk mesâbesindedir. O azîzler, davranışıyla, gönül ehline aşıladığı aşkla, onları hakka ulaştıran kişilerdir. Şeyh hazretleri dervişlerini dâimâ ikâz eder ve onlara riyâ ehli gibi sağlam elbiseleri üzerine sahte yamalar vurmalarının ve sûfî kıyâfeti giyip,dünya geçimine tutkun olmalarının kötü bir şey olduğunu anlatırdı. Zirâ o kişiler, dış görünüşleri ile halkı aldatmaya çalışan münâfıklardır. Onlar, bâtın ilmi ile bilinmesi gerekeni açığa vuranlar zümresinden olup, Allâh Teâlâ o kişilerden hoşnûdmuş gibi hırka ve tâç giyerler" diye, bu tür kişileri kınamıştır. Meclisinde bulunan dostlarından biri; "–Bu tâc, hırka, kemer ve asâ neden tarikatlara konulmuştur? Bundan ne maksat umulmuştur?" diye sorunca, Şeyh: "–Birçoğunuz bilirsiniz ki, şeri'ati bilip, aynı zamanda tarikat ehli olan kişi, vaktin sultânına erişip, âb–ı hayvânı (ölümsüzlük iksirini) içerek, kalbi hayat bulmuş, câhilce ölümden kurtulmuştur. O, "–Ölmeden önce ölünüz" sırrına ulaşmış olan azîzlerin sembolleri, remizleridir" diye buyurmuştur. Şeyh hazretleri; "–Bâzı iddiâcılar, tâc ve hırka giymekle

halkın kendilerini sûfî sanacaklarını, izzet ve ikrâm edeceklerini düşünmek küstahlığım göstermezlerse, hırka ve tâc kaydından uzaklaşarak hakkın emirlerini duyar, her fiili hakkın emri ve tecellîsi telâkki ederlerse, bu kişiler gerçek hak dostlarından olurlar" diye buyurmuştur.

Bir gün bir zât şeyhin huzuruna çıktı.Şeyhin eski bir hasır parçasını bir kenara çekip, yere, toprağın üzerine oturmuş, önünde eski ve kırık bir kâse ile hiç eşyası olmayan harap bir odada oturduğunu görünce ona; "–Sultanım, kuru toprak üzerine oturacağınıza, o hasırın üstüne otursanız olmaz mı?" deyince Şeyh; "–Allâh Teâlâ mescidinizi temiz tutunuz diye emir buyurdub Ben de onun üzerine secde ettiğim o hasırı altıma koymuyorum. Yine önümde gördüğün bu kâse de abdest aldığım kaptır. Öyle olmasaydı her ikisini atardım" dedi. Devamla "–Hz. Mûsâ (A.S.) 'nın kıssasını işitmedin mi? O, hak Teâlâ'ya niyâz edip, –Senin dostlarından birini bana göster– diyerek hakdan ricâ etmiş, onu fakir bir insan kılığında görünce de: "–Ey Mûsâ, sen onların hırkalarından sorma, fırkalarından sor." İlâhî hitâbiyle karşılaşmışdı. Şu hâlde bize düşen; onların izinden giderek, onların fiilleri, kavilleri ve ihsânları üzere olup, evliyâya benzemeye çalışarak, onların san'at ve mesleklerini öğrenmek ve öğretmek, sünnetlerini yaşatmaktır" diye buyurdu.

Şiir

"Mekteb–i irfân–ı hak'dan olmak istersen sebek,
Pîri ol her ne ki kalmış evliyâ–yı mâ sebak."

Dostlarından biri, şeyhin bir hâlini şöyle nakleder; Bir gün şeyhin meclisinde sohbetle dostluk ve yakınlıklar bulmuş, şeyhin tesirli sözleriyle tâze cân bulmuştum. Hizmetkârım gelip, bana işâretle kalkmamı söyledi.

Ben de o muhabbetle ayağa kalkıp, onun peşinden giderek izin istedim, men etti. Ricâ ettim, izin verdiler. Eve geldim. Evde bir tavuk vardı. Bu tavuk gasp edilmiş, haram bir hayvandı. Hizmetkârım onu kesip, pişirmiş ve suyundan tirit yapmıştı. Yemeği önüme koydular. Tam iştâhla yemeğe başlarken, o ânda misli görülmemiş, iri bir kedi tavuğu kapıp dama çıkarak, orada yedi. Ben üzgün dururken, bu defâ da kapıdan bir köpek gelip, o tiriti içti. Bana o tavuktan bir lokma bile yemek nasib olmadı. Ben hayret ve merak içinde, ertesi günü sabahleyin erkenden şeyhin huzuruna çıkıp, bu olayı anlatmak isterken, O bunu keşfederek: "–Meşâyih, bir tür arıtıcı mesâbesindedir. Ona lâyık olmayan, sohbet ettiklerine de lâyık olmaz." Onların kendileri temiz olduğu gibi, çevreleri de temiz kılınır" dedi. Ben de hemen ayağa kalkarak şeyh'e bi'ât edip, inâbe aldım.

Yine bir gece, Şeyh'in evine misafir olarak bir yabancı zât gelir. Akşam vakti yaklaştığı halde misafirin önüne koyacak bir şey bulamaz ve bir dostundan birşeyler istemeyi aklından geçirir. Sonra "–Yâ refîku erfaruk" der. Hemen o ânda bir zenginin içine bir ilham gelip, şeyhin evinde bir misafirin var olduğunu hissedip, yemek gönderir. Bir uşak başında yemek tepsisi ve elinde yüz dirhem hediye para ile şeyhin evinin kapısı önüne gelir. Şeyh, yemeği misafire ikrâm eder. Sonra gönderene duâ edip, şükr ve hamd eder.

Şeyh'in kıymetli sözlerinden: "–İnsan'ın gıdâsı, onun karakterini oluşturan şeydir. O, eğer helâl lokmada karar kılarsa, o helâl lokma onun âzâsına kadar uzanır. Ondan ibâdet etmesine vesîle olarak kuvvvet ve irâde doğar. Haram lokma ile beslenirse, şüphe bataklığına saplanarak, doğru yolda giderken sapıtır. Kul ile efendi arasında âciz olur ve bu hâl ona Cemâlullâh'ı görmeye perde teşkil eder. Sâliki âciz kılarak, haktan

uzaklaşmasına sebep olur" diye buyurur. Meclisinde bulunan bir zât; "–Ey Şeyh, geceleri ne yapıyorsun? Hangi ibâdetle gecelerini ihyâ ediyorsun?" diye Şeyh'e bir soru yöneltince, Şeyh;

"Hasta–i zâhir irişse akşama ger,
Kim sabah olsa deyû câne eyür."

beytiyle cevâp verdi.

Bir zamanlar Şeyh, seyahatte iken yolda topal bir kimseye rastladı. Bu zât bir ayağı üzerine sekerek yürüyüp gitmekte idi. Şeyh ona: "–Bu hâlinle hiç bir yerde durmayıp, devamlı yürüyorsun, maksadın nedir?" diye sordu. O zât "–Sen mü'minsin, Allâh'ın âyetlerini anlayıp, mânâsının inceliklerine vâkıf mısın?" diye sordu. Ben "–Evet", dedim. O, "–Cenâbı Hak (ve hamlenâ hüm fî berrî ve'l–bahri) âyetini buyurmadı mı? O hâlde hâmilden mahmulu anla. Hak Teâlâ bir dostunu bir vilâyetten bir başka vilâyete tayy–ı mekânla göndermeye muktedir değil mi?" dedi. Ve devamla, "–Büyük belâlar imtihan için enbiyâ ve evliyânın başına gelmiştir. Bize de bu sebeple bu illet gelmiştir" diye buyurmuştur.

Şeyh hazretleri ömrünün son demlerinde yine bir yolculuğa çıkmıştı. Yolda bir köy mescidine rastladı. Orada misâfir kaldı. Köy halkı Hakka yeterince itaat etmeyen, şeyhlere itikatları olmayanlardandı. Şeyh'e bir lokma ekmek dahi vermediler. Hattâ kimsin, nereden gelip, nereye gidiyorsun diyerek, hatırını bile sormadılar. Şeyh'in o gece vâdesi tamamlanıp, Hakkın rahmetine ulaştı. Halk gelip kendisinin tekvin ve techizini yaparak, namazını kıldılar. Sonra onu götürüp kabristana gömdüler. Ertesi sabah mescid'e vardıklarında, mescidin köşesinde beyaz bir bez yığını gördüler. Onu açınca, içinde yazılı bir kâğıt gördüler. Kâğıtta siz benim dostlarımdan birini, size misafir olduğu hâlde onu

şânına lâyık bir şekilde ağırlayıp, onun rızâsını kazanarak, ona bağlanmadınız. Ölümünde onu bu kefene sardınız ve gömdünüz. Ama onun ve benim,sizlerin kefeninize ihtiyâcımız yoktur", diye yazmakta idi. Halk pişmanlık gözyaşları dökerek, bundan böyle misâfirlere ve şeyhlere daha riâyetkâr olup, şeyhin makamını ziyâretgâh haline getirdiler.

Şiir
"Rahmet–i Hakk'a vâsıl oldu azîz,
Kadri olmadı ölmeyince temyîz".

Şeyh Muhammed Dîneverî hazretleri (370 H./ 980–81 M.) tarihinde vefât etti. Vefâtı Halife et–Tâyî Billâh ve Sultan Mahmud Sebük Tekin asrıdır. Kendisi yüzyıldan fazla ömür sürmüştü. Dört halifesi şunlardır: "–Şeyh Bilâl Mağribî, Şeyh Abdü'l–Mu'tî, Şeyh Muhammed Bekrî ve postnişini Şeyh Vecîdüddîn Kâdî'dir.

VIII. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH BİLAL MAĞRÎBÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O riyâzet ehlinin tâcı, tarikat ehlinin celâl ve cemâl tecellîlerinin aynası ve seçkin velîlerin rehberidir.

Şeyh Bilâl Hazretleri Trablusgarp'da "Zâtü'l–Ahcâr" denen kasabadandır. Kendisi, Abbâsî Halifesi olan Hârûnü'r–Reşîd" in hâcib (perdedâr)' lerinden biri iken ilâhî cezbeye yakalanıp, akl–ı maaşını kaybetmiş ve bu hâlde nîce zaman meczûb bir kişi olarak gezip dolaşmıştı. Sonradan Şeyh Muhammed'le karşılaşıp, ona biât edip, inâbe almış, bu hâlden kurtularak, hâk dostları arasına girmiştir.

Şiir

"Çoğile mu'tâd olup, ölmüştü cismi çün helâl,
Her gören der idi budur ol kevkebde hilâl".

Şeyh Muhammed Dîneverî, seyâhat etmekte iken, Bağdad şehrine ulaşmış, şehrin pazar yerini dolaşıyordu. Bir kenarda oturmakta olan Bilâl'a rastladı. Bilâl'e o ânda cezbe gelip, kendinden geçerek, yere düşdü. Şeyh, hemen kendi ağzından tükrük alıp, ilâç niyetiyle

Bilâl'in ağzına sürdü. Bilâl hemen ayıldı ve iyileşti. Aklı başına gelince, Şeyh'e biât ederek, onunla birlikte "Vâdiü'l–kurâ" ya gidip, yerleşti. Şeyh'in hizmetinden bir ân olsun ayrılmadı. Şeyh Dîneverî dönerken, Bilâl'e icâzet verdi ve onu irşâdla memleketinde görevlendirdi. Sonra tekrar Bağdad'a döndü ve şeyhinin vefâtından sonra da onun dervişlerinin irşâdlarını tamamlamak görevini üzerine aldı. Şeyh'den sayısız kerâmetler zuhûr etmiştir. Bunlardan biri şöyle nakledilir:
–Şeyh Bilâl, Trablusgarb'a gitmekte olan bir gemiye bindi. Gemi deniz üzerinde seyretmekte iken, bir ânda bir fırtına patlak verdi ve gemi batmak tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Gemi yolcuları boğulma korkusu ve heyecânı içinde bağırıp ağlıyorlarken, Şeyh Bilâl hemen ayağa kalkarak, gemiden denize atlayıp, su üzerinde gayet rahatlıkla yürüdü ve sâhile çıktı. Bu apaçık kerâmeti gören gemi yolcuları: "–Sultânım, bize de bir çâre bul" diye ona yalvarıp, seslendiler. Şeyh Bilâl onlara: "–İçinizden Mâsivallâh"ı (Allâh'dan gayri her şey) çıkarıp, onun yerine Allâh sevgisini koyanlar, yanıma gelsin" diye onlara seslendi. Gemiden denize atlıyan bir kaç kişi, bu izinden sonra su üzerine yürüyerek Şeyh'in yanına geldiler.

Bir diğer menkıbesi ise, şöyle nakledilir: Şeyh Bilâl, vefâtı sırasında, dostlarını çağırıp onlara vasiyetini bildirerek, "–Ben vefât ettiğimde, siz cenâzemi kabre götürürken, çok şiddetli bir yağmur yağacak ve bu yağmur sizleri rahatsız edip, incitecektir. Siz, o zaman benim cenâzemi yere koyup, yüzümü açın. Allâh'ın inâyetiyle o yağmur hemen kesilecek ve siz de rahatsızlıktan kurtulacaksınız." diye buyurdu.Gerçekten Şeyh'in vefâtında, cesedini vasiyeti üzere musallâ'dan alıp götürürken, şiddetli bir yağmur yağmaya ve ortalığı seller götürmeye başladı. Öyle ki, cenâzeyi taşımakta olan cemâat, yürüyemez hâle geldi. Hattâ içlerinden bâzıla-

rı cesedi gömme işini tehir etmeyi dahi düşünmeye başladılar. Tam dağılıp, gitmeyi düşünürlerken, Şeyh'in vasiyeti akıllarına gelip, hemen tabutu yere koydular. Sonra Şeyh'in kefenini açarak, mübârek yüzünü göğe doğru çevirdiler. Şeyhin yüzü görünür görünmez, Allâh'ın izniyle yağmur hemen durdu, sular çekildi ve güneş eskisinden daha parlak bir şekilde göründü. Cemâat da Şeyh'in cesedini önceden hazırladıkları kabre gömdüler. Başında duâ ve niyâz edip, evlerine döndüler.

Şeyh Bilâl hazretleri (405 H./1014–15 M.) tarihinde vefât etti. Yüz yaşından fazla ömür sürdü. Vefâtı, Abbâsî Halifesi el–Kâdir Billâh ve Sultan Mahmûd Gaznevî'nin istilâsı zamanındadır.

Şiir

"Devr içinde mâh–ı rûy–i bedr iken oldu hilâl,
Doğdu tolundu seâdet üzre bilki Şeyh Bilâl".

VIII. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH ABDÜ'L–MU'Tİ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, şeyhlerin seçkini, kâmil mürşîdlerin serdârıdır. Şeyh Abdü'l–Mu'tî Hazretleri'nin doğum ve ölüm yeri Mısır'ın başşehri Kahire'dir. Abdü'l–Mu'tî hazretleri, Şeyh Muhammed Dîneverî ile "Vadiü'l–Kurâ" da buluşup, uzun yıllar ona hizmet etti. Kendisi Şâfi'î fakîhlerindendi ve dört mezhep üzere fetvâ vermeye muktedir bir zâttı. Bir ara yolculuğa çıkıp, Kâbe'ye gitti.

Şiir
"Kâ'be bir nûrdur olup burrâk,
Ve görmeyen âna müştâk".

Hâc ettiği sırada devesi onun yanından ayrılmaz, onu tâkip ederdi. Kendisi devesine binmez, yaya olarak, onunla birlikte giderdi. Yolda giderken kendine meselelerini soran kişilere gerekli fetvâları vererek yoluna devâm ederdi. İlimde derinliğine bilgi sahibi olduğundan, derviş yetiştirip, irşâdla uğraşmazdı. Ama mânâ ilimlerinin tâliminde üstâzdı. Rivâyete göre, ömürlerinin sonlarına kadar talebelerine: "–Hak Teâlâ

bana her ilmi verdi. Bu ilimlerin hepsi bizden ehillerine verildi. Ama üzerimizde bir ilim var ki, O bir karanlık hücreye girmeden ne verilebilir, ne de alınabilir. İçinizden kim onu benden almak dilerse ileri gelsin" diye buyurdu. İçlerinden Ebû Ali Hemedânî denen bir genç ayağa kalkarak, Şeyh'in önüne vardı. Şeyh, onu bir hücreye koydu. Onu kırk gün ilâhî esmâ ve esrârla terbiye etti. Kırkbirinci günü Şeyh,Hakkın rahmetine kavuştu. Böylece kendinden sonra tarikati üzere terbiye ettiği bir dervişini geriye bırakmış oldu.

Şeyh hazretleri (450 H./ 1058–59 M.) tarihinde vefât etti. Mısır'da Kâhire içinde "Bâbü'n–nasr" denen mevkîde gömülmüştür. Fâtimî Halifesi Hâkim Biemrillâh Mısır'da, el–Kâim Biemrillâh ise, Bağdâd'da hüküm sürmekte idiler.

Şiir

"Alim ü ilm–i zâhir–i bâtın,
Abid ü zâhid idi hem mü'mîn".

VIII. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH MUHAMMED BEKRÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, Hakkı aşk ve şevk ile zikredenlerin pîri,Hüdâ'yı fikredenlerin üstâzıdır. Şeyh Muhammed Bekrî hazretleri, şeyh Muhammed Dîneverî hazretlerinin akrabasındandır. Ana tarafından Hz. Ebû Bekri's–Sıddık (R.A.) neslindendi. Kudüs'de doğmuştu. Ana ve babası da orada doğup, büyümüşler ve yine orada ölmüşlerdi. Gençliğinde Şeyh Muhammed Dîneverî ile tanışmış, onunla birlikte Kudüs'den ayrılarak, hacca gitmiş, oradan dönüşte de Bağdad'a gelmişlerdi. Orada şeyh'e bi'ât ve inâbet etmiş, şeyhinin hizmetinden hayatı boyunca ayrılmamıştı. İnâbet ve icâzetten sonra şeyhinin emri ile, on yıl müddetle halka vâ'z ve nasihat edip, cemiyetine dâhil olan kişilerin hâllerini keşfeder oldu. Halk akın akın gelip, kendisine biât etmeye başlamıştı.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: –Bir keresinde şeyh vâ'z ederken; "–İlim meclisleri o derece yüce meclislerdir ki, onlara katılanlar, affedilenler zümresinden olurlar. Hattâ kâfir ise müslümân, münkir ise mü'mîn olurlar" diye buyurdu. Sonra sohbetinde hâzır

olan cemâatın içinden birine seslenerek; "–Ey filânca, bu mutluluktan kendini mahrûm etme. Dünyâdan küfr ve günâhla gitme. Çünkü bu meclise dâhilsin. İslâma girip, izzete vâsıl olmanın zamanı gelmiştir" dedi. Hemen o anda kâfir olduğu şeyh tarafından ilâhî fehm ile keşfedilen zât, ayağa kalkarak, "–Lâ ilâhe illâllâh Muhammedü'r–Resûlullâh" diyerek islâmla şereflendi. Bu zât da aslında şeyhin keşf sâhibi bir veli olduğunu işitmiş ve meclisine gelerek, kendisinin durumunu keşfedip edemeyeceğini denemek istemişti. Şeyhin onu keşfetmesinden sonra islâm'a girip, şeyhe bi'at etti. Şeyhin hizmetinde riyâzet ve velâyet ehli olarak irşâd gördü.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyle nakledilir: –Ömrünün sonlarına doğru tekrar hacca gidip, Medine–i münevvere'de Ravza–i Resûlüllâh'ı ziyaret ettiler.

Şiir

"Öyle müşerref bende ki bulam civâr gele şeref,
Tîr kim oldu ömrümüz yok yerlere bunca telef".

Ravza–i Mutahhara'da duâ ve niyâz ederek, "–Bu sene huzûr–i hazretine ulaşmak dilerim, sen nasîb eyle" deyince, kendisine: "–Doğum yerin olan Kudüs'e var, Kabrin orada olsa gerektir" diye cevap geldi. Nitekim Şeyh, hac dönüşü Kudüs'e geldiğinde (380 H./ 990–91 M.) tarihinde, halife el–Kâdir Billâh ve Gazne Sultânı "Müeyyedü'd–Devle" asrında vefât etti ve Kudüs'e gömüldü.

IX. LEMZA

ŞEYH KADI ÖMER VECİHÜDDİN HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, âlemin emini, Resûl–i Kibriyâ'nın şeri'atinin kadısı, hâl ve temkîn ehlinin sultânıdır. İsmi "Ömer" dir. Ebû Bekri's–Sıddık (R.A.)'ın neslindendir. Amcası "Muhammed Dîneverî" dir. Kendisi "Ebû Muhammed Ümeyye" nin oğludur. Bâzı kollardan bi'âtı onda son bulur. Ebû Muhammed, Ebû Ahmed–i Esved" den almıştır. Mümşâd–ı Dîneverî'de bu koldan Âhî Ferec–i Zincânî'den, o Ebû'l–Abbâs Nihâvendî'den, o Ebû Muhammed Rü'yem'den, o Cüneyd–i Bağdâdî'den el almışlardır.

Kâdı Ömer Hazretleri "Sühreverd" de doğmuş ve Bağdad'da ilim tahsil edip, ömrünü burada geçirmiştir.

Şiir

"Merd–i merdân râh–ı revân–ı Hûdâ,
Kâdı–i ümmet Resûl–i Hûdâ.

Zâhir ü bâtın âna feth oldu,
Nola ki dilerse şeyh dutâ."

"Kitâb–ı Fütüvvetü't–Tarîka ve Kâ'isü'r–Râhika" adlı eserde; "–Şeyh hazretleri ilk zamanlarında ulemânın en büyüğü ve fetvâ ehlinin mükemmeli iken, tarikatin "Cehriyye" semtine meyledip, irşâd makâmına oturmasına şöyle bir olay sebep olmuştu. Selçuklu Hânedânından "İbrahim Hân" zamanında Sühreverd'e kadılık görevine tâyin olundu. Kendisine Pâdişâh tarafından Yarlık (ferman) verildi. Orada şeri'atın emirlerini yerine getirmekte iken, bir gün birbirine hasım ve dâvâcı iki zât huzuruna gelip, bir meseleden dolayı dâvâlanıp, delilller ileri sürerek, şâhidlerle dâvâsını ispât eden dâvâcı, dâvâyı kazandı. Sonra dâvâcı Kadı Ömer'i ziyâret ederek, delillerinin sahte ve şâhidlerinin yalancı şâhid olduğunu Kadı Vecîhüddîn'e söyledi. Ömer Vecîhüddîn, kadılık mesleğinden feragat edip, istifa etti. Amcasının yanına giderek, ona biât etti. Riyâzet ve mücâhede ile kemâl mertebelerini kısa zamanda tamamlayarak, irşâd makamına oturdu. Esâsen kendisi şeyhzâde olması sebebiyle, zamanın şeyhleriyle dostluk edip, sohbetlerinde bulunmuştu. Tarikat ve şeri'at mevzuunda sayısız sohbetlere katılmış olması ona yüksek bir ilmî seviye kazandırmıştı. Kendisi önceleri; "–Bir saat adâlet, yetmiş yıl ibâdetten hayırlıdır. Ben hükmümde adâlet etmiş isem, bu benim gufrânım için kâfîdir" derdi. Şeyh Muhammed Dîneverî'de; "–Ey İbn Ümeyye, bu mümkün değildir. Zirâ zaman muhtel ve halkı muhâl oldu. Kendi nefsini ıslâh için ibâdet etmen, daha uygun olur" derdi. Bu olaydan sonra Şeyh Ömer, amcasının yoluna yöneldi.

Şiir

"Tâlib–i Hakk olana mürşîd olan hâdî'dir,
İlm–i âmil olanlar âkibet şâdî'dir."

Nakledildiğine göre, kendileri o derece "fenâ" hâlini ihtiyâr etmişlerdi ki, kırk gün halvet ve uzlet üzere kalırdı. Hatta bâzen o derece yoksulluk çekerdi ki, tıraşa verecek bir mangırı bile olmazdı. Dervişlerinden biri şöyle bir hâlini nakleder; "–Bir gün kendi bağımdaki bir zerdâli ağacına çıkmış, üzerindeki meyvalarını toplamaya çalışıyordum. Şeyh'in yolu, benim bağımın önünden geçiyordu. Şeyh'i son derece ızdırap içinde gördüm. Şeyh'in beşerî duyguları galebe edip, kendi kendine söylenerek; "–Ey Bârî–i Hûdâ, sen şüphesiz tek kuvvet ve kudret sâhibisin. Dilesen şu ağâçları ve üzerindeki meyvelerini bir anda altın ve mücevher kılmağa muktedirsin. Ama bana bir tıraş akçesi lutfetmezsin" der demez, hemen o ağaçlar gözlerimin önünde altın ve meyveleri mücevher kesildi. Sonra bu mücevherler hemen şeyhin yolu üzerine döküldüler. Şeyh hemen secdeye kapanıp, yüzünü toprağa sürerek hıçkırıklarla ağlayıp istiğfar kıldı ve "–Ey Rabbim, ben lâtife ettim. Bana senden gayrisi gerekmez" diye niyâz etmekte iken, ben hemen ağaçtan inerek, yola çıkıp, şeyhin ayağına düşerek, mübârek ellerinden öptüm. Bana nasihat ve hayır duâ edip; "–Biz sağ kaldıkça bu gördüğün mânâyı ve sırları ifşâ etme. Zirâ Hakk Teâlâ ile dostları arasında böyle nice muâmeleler olur" diye, sıkı sıkı tenbih etti. Ben bu olay sırasında bir altın ve mücevheri alıp, saklamıştım. Şeyh'in vefâtından sonra dervişlerine gösterip, o olayı aynen naklettim" dedi.

Şiir

"Evliyâ'da çok olur nâz ü niyâz,
İtikâd–ı pâk idendir ehl–i râz".

Kendilerinin inci değerindeki nasihat verici sözlerinden; "–Tâlibleri Hak yoluna ulaştırmak için mürşîd gerekir. Bu, kâmil mürşîd olmalıdır. Kâmil mürşîd'e ilimden ve sanâyî'den bir şey yoktur ki, ona mâlûm olmasın." derdi. Ve yine; "–Sâlik'in vusul sırasında mü-

câhede ile elde ettiği hâlleri ve mânâları, kendi ehl–i beyti gibi müşâhedesi ile korur. Eğer dalâletle veyâ gafletle sapıtırlarsa, onlara tasarrûf ederek, düştükleri helâk uçurumundan mânevî kabzalarıyla çekip çıkarırlar. Zirâ kâmil mürşîd'de gafletten ve noksandan bir zerre yoktur" diye buyururdu. –"–Bir işi yapmadan yaptım demekte fayda yoktur. Eğer yapıldıysa, ondan zâhiren mânâ zuhûr eder. Hayır ve şer tenhâda vücûda gelse, ondan eser peydâ olur. Eğer bu hâl açığa vurulmazsa, bu kuru kavgadan ibârettir." derdi. Şeyh hazretleri yine bir mecliste; "–Dört işin dört kişiden zuhûra gelmesi güzellik işâretidir ve herkesin rağbetine mazhardır. Dört iş daha vardır ki, onu yapanlar halkın kötülemesine muhâtap olurlar. Bunların ilki, âdil bir pâdişâh olup, âlem halkına ve teb'asına adâletle muâmele etmeğe meyledip, adâletini halka sebep edenler; ikincisi büyük âlim olup, mertebesi gereğince halkı irşâd için vâ'z ve nasihate gayret edenler; üçüncüsü kâr ve ticâret için sefer ederek, kazandığı servetini ibâdet kaydıyla halka ve fukaraya sadaka eden tüccârlar; dördüncüsü ise, biât ehli olup, rücû'lillâh (dönüşü Allâh'a olan) ve fenâ'fi'llâh (Allâh'da fenâ olan) olan kişidir. Eğer bunların aksi olursa, böylelerinden sakınmak gerekir. Zirâ, o kişilerin hüsrâna ve Allâh'ın gazabına uğrayıp, cehennem azâbına düçâr olması kaçınılmazdır. Eğer o kişi Padişahlığın, saltanatın şevketini zulm ve tahakküm şeklinde anlayıp, zulme rızâ gösterirse, âlim dünyevî ilmi mertebelerine göre, dünyâ temkini için kullanırsa; dünyâ malı için didinip, çalışan, gayret eden tüccâr; bi'ât ehline tâc ve hırka ve şeyhlik ihtirâsı için tâbi olan kişi, sûfiyye ehlinin hakikatinden gâfildir" dedi. Ve yine "–Tövbenin malzemesi ibâdet ve taattir. Ayni zamanda pîr–i tarîkate inâbet ve biât etmektir. Bir kişi eğer yeterince kulluğunu yerine getiremi-

yor, ihlâs diliyorsa; tövbe ve inâbet ederek "Zikrûllâh" ile gece gündüz ibâdetle şeyh'e itâat ve hizmetten uzak olmasın"diye buyurdu.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; – Bir tarihte Şeyh hazretleri hastalanır, bâzı dostları, "–Sultânım, kendinize devâ veren bir şeyler içseniz olmaz mı?" deyince; Şeyh "–Bir tabîb getirseniz iyi olur." dedi. Onlar da gidip, nasrânî (hırıstiyan) olmakla berâber, iyi ve usta bir hekim olan zâtı alıp, şeyhin yanına getirdiler. Hekim, şeyhin nabzını dinleyip, ona; "–Bir kaç gün eğer uygun görürseniz şu şerbeti size içirelim ve üzerinizdeki bu derdi def' edelim" dedi. Şeyh, "–Bizim hastalığımız seni küfründen kurtarmak içindi. Yoksa devâya ihtiyâcımız yoktur" diye buyurarak, hemen ayağa kalkıp, iyileşti. Sonra tövbe eden nasrânı hekimi irşâd etti. Rivâyet edildiğine göre, bu hastalıktan kalktıktan uzun yıllar sonra vefât.etti.

Şiir

"Acib dâr evî ekberdir şarâbı ehl–i tevhîd'in,
Verir bir katresi neş'e–i hayâ bi ehl–i temcîd'in"

Şeyh hazretleri (442 H./1050–51 M.) veya (452 H./ 1060 M.) tarihinde vefât etti. Kabri "Bağdad" dadır. Halife "el–Kâim Billâh" asrıdır. Hind ve Afganistan civârında Gazne hânedânından Sultan İbrahim b. Mes' ûd ile Harzem, İran ve civarında Selçuklu hânedânından Tuğrul Bey'in hüküm sürdüğü asırdır.

Kendisinin dört halifesi sırasıyla; Ömerü'l–Bekrî, Osmanü'l–Harrâz, Mâcid–i Şirvânî, ve Kâim–i makâmı olan Ebû'n–Necîb" hazretleridir.

IX. LEMZA'NIN 1 . ZAİKASI

ŞEYH ÖMERÜ'L–BEKRÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, nûr yolunun rehberi olanların zikr ehli, Hakkın sırlarının Hümâ kuşudur. Şeyh Ömerü'l–Bekrî hazretleri, çocukluğundan saçına ak düşmeye başlayan olgunluk çağına, otuz yaşlarına kadar şeyhiyle birlikte olmuştur. Onun dervişleri arasında, şeyhinin terbiyesi altında büyümüştür. Biâtı ondandır.

Şiir
''Sadef–i fakra içinde ol lu'lû,
Hâsıl olmuştu fakr olup hem Hû''.

Nakledildiğine göre; bir ara şeyhi Vecîhüddîn ile hacca gitmişlerdi. Şeyh Ömerü'l–Bekrî, bu yolculuğu şöyle hikâye eder. ''–Bizimle birlikte şeyhin bir dervişi bize yoldaş olmuştu. Birlikte yürüyüp, bir mevki'e geldik. Bizden başka etrafta hiç kimse görünmüyordu. Üzerimize gaflet geldi. Şeyh hazretleri bir yere sırtını vermiş, oturuyordu. O dervişe şuralarda biraz gezin, çoban tayfasından yarı çıplak bir zât bulup, bize yiyecek bir şey tedârik eyle'' deyince, Derviş; ''–Böyle bir yer-

de kuş bile uçmaz, insan burada ne gezer. Hayvan da yoktur" diye karşılık verdikten sonra, istemeye istemeye biraz dolaştı. Az sonra gözle görünmez oldu. Aradan bir yıldız zamanı geçmeden yeniden göründü. Yanımıza geldiğinde üstü başı kân ve perişânlık içinde idi. Hırkası parçalanmış bir hâlde karanlıklar içinden çıkıp geldi. "–Sana böyle ne oldu?" diye sorunca; "–Buradan biraz uzaklaştığımda, bir çoban ile sürüsünü gördüm. Ona doğru giderken, birdenbire çölün içinden urban eşkiyâsı üzerime saldırıp, beni yere yatırarak, döğüp, perişân ettiler. O mert çoban yetişip, beni onların ellerinden kurtardı. Buraya kadar güçlükle gelebildim. İşte hâlimi görüyorsunuz. Allâh'a hamd olsun canımı kurtarabildim" dedi. Bu olayı şeyh işittiğinde, tebessüm ederek; "–Kişi itikâdını doğru kılmalı, gönlünü temiz ve aydınlık tutmalıdır." diye buyurdu. Sonra kâfile hâlinde yola koyuldular. Şeyh yolda yoldaşlarına bakıp, "–Sizler de o zâtı merâk edip, o hâli bilmek istiyor musunuz?" diye sorunca, ben; "–Bize senin sözün kâfîdir. İşittik ve itâat ettik, ey şeyh" dedim. Şeyh'in izni ile bir miktar yol yürüdüm. Az ötede eşkiyâ, Urban tâifesini gördüm. Yolu tutmuşlardı. Onlar da beni görüp, yanıma geldiler. Hâlimizi sordular. Anlattım. Bana tâze kuzu eti ve bir bardak su verdiler. Onları şeyhin huzuruna götürdüm. O gıdânın bir kısmını yiyip, sudan biraz içtik. Ehlullâh'ın bereketi ile o sudan abdest alıp, akşam namazlarımızı edâ ettik. Bu hâlde Kâbe'ye ulaştık, oradaki seyyâhlara ve kervân sahiplerine başımızdan geçenleri naklettim. Hepsi hayretler içinde kaldılar ve "–Hiç kimse şimdiye kadar o civârlarda böyle bir şeye rastlamadı" dediler.

Şiir

"Evliyâ'nın nefesinde berekât,
Vâr mukarrer–i mürîd isen derecât."

Şeyh Ömerü'l–Bekrî hazretleri; "–Bir zaman sonra şeyhin keyifli bir anında başlarından geçen bu hâlin mânâsını kendisine sordum. Bana, "–Zarûret hâli ve mahallinde Allâh kapısının fakirlerine lûtfedilen ve (Mâidet–ullâh) denen gıdâ, Allâh'ın lûtuf ve inâyetiyle, sâlikin itikâdına göre tecellî eden bir hâldir. Yoksa orada ne çoban, ne sürüsü, ne de gözlerinle gördüğün Urbân eşkiyâsı vardır" diye olayı açıkladı.

Şeyh Ömer hazretleri, (487 H./ 1094 M.) tarihinde vefât etti. Halife "El–Müstezhir Billâh Ahmed b. Abdullâh" zamanında yaşayıp, ölmüş ve "Dînever" de kendi bağı içinde defnedilmiştir.

IX. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH OSMAN HARRAZ HAZRETLERİNİ BEYAN EDER

O, temiz itikat sâhibi şeyhlerin seçkini, san'at ehlinin üstâzı idi. Şeyh Osman–ı Harrâz hazretleri Arap asıllıdır. "Mir'âtü'l–Haleb" denen kasabadandır. Orada doğup, büyümüş, sonra ilim tahsili için Haleb'e gelmiştir.

Şiir

"Eylemiş kendüye ol menşe–i medyen Halebî,
Yinehem ânda bulub râh–ı Hûdâ'ya talebi".

Kendisinin, inâbeti, tarikattaki, sülûku ve marifete ulaşma sebebi şöyle anlatılır; Haleb'de kendi işi ile meşgûl iken, bir gece misâl âleminde bir rûyâ görüp, müşâhede ve mükâşefe ona nasîb oldu. Rûyâsında parlak bir meş'ale şehre girip, etrafına ışıklar ve nûrlar saçarak, âlemi güneş gibi ışığa boğar. O sırada kendisi de dükkânında oturup, sanatını icrâ etmekte imiş". Bu ışığın ferahlığı ve bu hâlin heyecânı ile uykudan uyanıp, sabahleyin dükkânını açmak için çarşıya gelip, dükkânını açarak, işine başlar. Allâh'ın hidâyeti kendisine nâsîb olunduğundan, o sırada hâcdan

dönmekte olan, Şeyh Vecîhüddîn Kâdî hazretleri, Şâm üzerinden gelip, Bağdâd'a gitmek dileğiyle Haleb'e uğrar. Dervişleri ile birlikte o zamanın âdeti üzere, o gece tevhîd âyini icrâ ederek, şehre girerler. Şeyhin yolu Harrâz'ın dükkânının önünden geçer. Şeyhin müridlerinden bir grup nûrânî zât, dükkânın önünde durup; "–Ey Osman, gece gördüğün rüyâdaki nûr saçan meş'ale tevhîd ehlidir. Bu hâl tevhîd ehlinin sanatıdır. Bunca mihnet ve meşâkkatlere katlanıp, senin hidâyetin için ayağına geldiler. Hemen kalkıp, derdine devâ ara" deyip, onun rüyâsını tâbir ettiler. Osman Harrâz hazretleri, o gece şeyhin misâfir edildiği mescid'e vardı. Şeyhi ve yakınlarını yanına alıp, götürerek evinde misâfir etti. Ziyâfetten sonra Şeyh'e biât ve inâbet edip, onlarla birlikte Bağdad'a gitti. Şeyh'den mücâhede ve riyâzet ile "esmâullâh" ı tamamlayıp, müsemmâ usûlünü kavradı. Böylece kendisine hilâfet verildi. Şeyhinin emriyle kendi şehri olan Haleb'e irşâd göreviyle gönderildi.

Şiir

"Nazar–ı bâkî ile her kim ki görür vech–i azîz,
Nola ki olsa cihân içre oda şeyh–i azîz".

Nakledildiğine göre; o zamanlar Salâhaddîn Yûsuf b. Eyyûb Mısır sultanı idi. Ona tâbî olan Haleb hâkimi Emîr Muhammed, şeyh'e tam itikâdla mürîdlerinin arasına katılmıştı. Bu sebeple şeyhe bir mescîd ve zâviye yaptırdı. Burası uzun yıllar dervişlere irşâd kapısı oldu. Şeyh hazretleri (509 H. / 115–16 M.) tarihinde vefât ederek, Haleb'deki bu zâviyeye gömüldü. Ölümü Hâlife Dürrü'l–Müsteffî Bi Nûrullâh ve Selçuklu Sultânı Melim Sencer'in kardeşi Muhammed'e üstün geldiği devreye rastlar.

IX. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH MÂCÎD HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, vecd ehlinin sultânı, dervişlerinin hidâyet rehberidir. Şeyh Mâcîd hazretleri aslen "Şirâz" lıdır. Doğum yeri Şirâz'ın nâhiyelerinden "Değçu" köyüdür. Babası sanatkâr ve esnâf tâifesindendi. Babasının sağlığında tahsil için Şirâz'a gelip, ilim tahsilini burada tamamladı. Sonra Hicâz'a hacca gitmeye niyet etti. Sahip olduğu ilimler, içindeki şüpheyi izâle edemediğinden, kendisine bir mürşîd aradı. Karşılaştığı dervişlerden bazıları kendisine "Vecîhüddîn" i tavsiye ederler. Dönüşünde "Ebû'n–Necîb Sühreverdî" ile birlikte yolculuk edip, birlikte Bağdad'a giderek, şeyh'e biât ederler. Şeyh Vecîhüddîn ise, ömrünün sonlarına yaklaştığını hissettiğinden, onu Ebû'n–Necîb'e gönderdi. Vecîhüddîn hazretleri Mâcîd'e tarikatı kırk günde tekmîl ettirdi. Vecîhüddîn hazretleri vefât edince, şeyh Mâcîd yirmi yıl Ebû'n–Necîb'le birlikte kalarak,onun hizmetinde bulundu. Ondan sülûktaki eksikliklerini tamamladı. Şeyh hazretleri, son derece istiğnâ üzere olan, fenâ ehli ve ilâhî izzetle dolu bir zâttı.

Şiir

"İster isek iki âlemde safâ,
Semt–i istiğnâ ile göster fenâ."

Bir gün mal sahibi zengin bir zât, şeyh Mâcîd'in huzuruna varıp, bir miktar para hediye etmek istedi. "–Kabûlünü ricâ ediyorum" diye ısrar etti. Şeyh; "–Gerçi sizler için vermek iyi ve güzel bir haslettir.

Şiir

"Ki sakın kim irmesin sana velî'lerden celâl,
Oldular anlar celâl içre cemâl ile kemâl."

Şeyh Mâcîd hazretleri (590 H. / 1193–94 M.) tarihinde vefât etti. Şirâz'da medfundur. Atabeklerden Sâdî b. Zengî ile Halife el–Nâsır Li–Dinillâh devirleridir.

Ama verilenin alınmaması bizim için daha makbüldür. Sonra kudretullâh ile zararın def'i için bizden duâ ve senâ lazım geldiğinde,biz velâyet ehlinden de niyâz vâki olduğunda, dualarımız ilâhî dergâhdan geri çevrilmez. Nas ehli ise, niyâza müsâittir. Bu sebepten bize mâl ve sadaka verilmemesi iyi olur. Zirâ o zaman teklîf kalmaz. Kazâ ve kadere hükmedenlerden olmak töhmetinden azât olunur" diye buyurdu. Sonra devâmla; "–Sizlere ise, faydası çoktur. O para ile fakirlerin ihtiyâcını giderirsiniz. Onların da kalbi duâya meyleder. Hak katından duâları geri çevrilmez ve her hüccetiniz yerine getirilir." dedi. Sadaka veren zengin de o diyârın meliki tarafından tehdît edilip, hapsedilmişti ve şeyh'ten kurtarılmasını ricâ ediyordu. Şeyh hazretlerinin duâ ve niyâziyle, Allâh'ın kerem ve lutfiyle o zât Melik'in hışmından kurtuldu.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir; "–Bir gün şeyh hazretleri şevk içinde gezinirlerken, bir zât; "–Ey Mâcîd, sen vecd ve istiğrâk içinde reşîd ehli mürşîdi bulamadın mı? Yoksa sûretini mi değiştirdin?" dedi. Şeyh, o zâta bir nazar atfedip, bir kere "–Yâ Hû" diye bir sayha kopardı. O zât yere düştü ve aklı başından gitti. Kırk gün kendinden geçmiş bir hâlde sarhoşlar gibi gezindi ve sonunda vefât etti. Şeyh'e inkâr ile nazar ettiğinden, cesedi sanki yanmış gibi siyâh bir hâl aldı. Allâh kişilere iz'ân versin, bu tür hâllerden ve gafletlerden korusun.

X. LEMZA

ŞEYH EBÛ'N–NECÎB ES–SÜHREVERDÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, ibâdet ehlinin gönüllerinin nûru, tarikat bahçesinin çiçeği, velâyet ehlinin ve Hak bahçesinin gülü, inâbet ehlinin sırlarının kâşifi icâbet sâhiplerinin rehberidir. Şeyh Ebû'n–Necîb es–Sühreverdî hazretlerinin ismi "Muhammed b Abdü'l–Kâhir b. Saîd b. Hasan b. Asım el–Bekrî" dir. Kendileri Hazret–i Sıddık–ı Ekber'in soyundandır. Künyesi "Ebû'n–Necîb" dir. Lâkabı "Ziyâüddîn" dir. Vecîhüddîn el–Kâdî hazretlerinin baş halifesi ve post–nişîni idi. Bir diğer görüşe göre ise, biâtları, Şeyh Ahmed el–Gazzâlî hazretlerindendir. Onlar Ebû Bekri'n–Nessâc'dan, o Ebûl–Kâsım–ı Gürânî'den, o Ebû Osman–ı Mağribî'den, o Ebû Ali el–Kâtibî'den, o Ebû Ali er–Rudbârî'den, o seyyidü't–tâife Cüneyd–i Bağdâdî'den el alınmışlardır.

Şiir

"Cür'a–i lem yezel'den virülüp hisse anâ,
Teşne dîl olanı sırr–ı hamle ederdi isga".

Şeyh'in kaleme aldığı bir çok eseri vardır. Fakat

eserlerinin çoğu kayıp eserler arasındadır. Onlar hakkındaki mâlûmâtı kendinden sonraki eserlerde kısımlar hâlinde nakillerde bulunmalarından anlıyoruz ve biliyoruz. Kendisinin "Adabü'l–Mürîdîn" adlı kitabı ehli arasında çok meşhûrdur. Kısaca şeyh hazretleri, aklî ve naklî ilim ve fenlerde eser sâhibi âlim ve ârif bir zâttır.

Mürîdlerinden biri, bir menkıbesini şöyle nakleder; "–Bir gün şeyh hazretleri, Bağdâd pazarını dolaşıyordu. Yolu üzerine bir kasap dükkânı çıktı. Dükkânda bir bacağından çengele asılmış bir koyun görünce, bana; –Ey filânca, bu koyuncuk acâibliği ve keşf ilmi ile bize diyor ki: "–Ey Şeyh, bu kasap zâlim ve merhametsizdir. Ben ölmüştüm. Beni yüzüp, buraya asarak, müslümanlara satıp, onlara leş yedirmek istiyor. Beni de vebâline ortak etmeyi diliyor. Benim murdar ve mekrûh olduğumu halka duyur. Benim etimden alıp, yemesinler" diyor dedi. Sonra gidip, bunları kasab'a tekrarladı. Kasap, hemen "Estağfirullâh"deyip, tevbe ederek, pişmanlık gözyaşları içinde şeyhin ayağına düştü. Bu işi yaptığını itiraf etti.

Kerâmetlerinden biri de şöyle nakledilir; "–Bir gün şeyhin zâviyesine bazı kişiler gelir ve hediyeler getirirler.. Orada misâfir kalmayı dilerler. O sırada şeyh tecrîd ve halvette bulunuyordu. Nakîb efendi şeyhe giderek; "–Ey şeyh, ne yapalım? Mutbak bomboş, kesemizde ise hiç bir şey yok. Bunlar ancak iki filori ile ağırlanabilir." dedi.

Şeyh önünde duran akîde şekerlerinden bir kaç tanesini eline alıp, Nakîb'ine emrederek: "–Al bunları, götürüp sarrafa bozdur ve ziyâfet için gerekli masrafları gör" dedi. Nakîb, elindeki şekerlerin pırıl pırıl parlayan birer som altın olduğunu gördü. Hemen pazara gidip ikisini sarrafa bozdurup, gerekli ihtiyaçları gördü. Arta kalanını şeyh'e götürdü. Şeyh altınları elinden

alıp, avucunda tuttu, hemen o ânda akîde şekeri haline dönüştü.

Yine nakledilir ki; bir gün seyahatte iken bir köye misâfir oldu. O sırada, bu beldenin meliki olan zât, o civârda ava çıkmıştı. Yolu köye kadar gelmişti. Yakaladığı avları pişirip, adamlarıyla birlikte ziyâfet çekmek için, hizmet edecek bazı adamlara ihtiyaç duyup köye geldiler. Fakat köy halkı tarlalara çalışmaya gitmişlerdi. Şeyh ise kendi hâlinde köyde bir ağaç altında oturmuş, huzurda zikr-i ilâhî ile meşguldü. O Emîr'in adamları onu köy halkından sanıp Emîr'in huzuruna zorla götürmek istediler. Şeyh, istiğrak âleminde olduğundan kendine söylenenleri duymaz, dalgın ve suskun bir hâlde durmakta idi. Emîr'in askerleri; "-Hey bire herif, bize neden cevap vermezsin?" diyerek, elindeki gürzü kaldırıp, şeyh'e vurmak ister. Fakat kaldırdığı kolunu aşağı indiremez. Bunun üzerine "-Ey bire meded, bize bir hâl oldu. İyilik ve kerem edin" demek isterse de, dili tutulup, konuşamaz hâle gelir. Bu şaşkınlık ve ızdırapla Emîr'in huzuruna gelir. Emîr; "-Bu hâlin nedir?"diye sorunca, işaretle başından geçenleri Emîr'e anlatır. Melîk'in emriyle adamları Şeyh'i ararlarsa da bulamazlar.

Şeyh hazretlerinin nasihat verici değerli sözlerinden; "-Nasıl ki, ilme tâlîb olan kişi divit ve çerâğ tutmayı, iyi yazı yazmayı öğrenmeden ilme nüfûz edemezse; bir derviş'de "Zikrullâh" nûrunu "Haps-i nefs"le yutup, bu hâli kaybetmeksizin, hâvf üzere olarak, halkdan kendini tecrîd etmeden, zühd ve verâ ehli olamaz"diye buyurmuşlardır.

Şiir

"Etme âlemde mâsivâya heves,
Arzûy-i cihânı dilden kes".

Ve yine; "–Bu harab dünyâ fesat yuvası ve yıkılası bir kâşâne gibidir. Burayı yurt edinenler yeis ve helâk'a uğrarlar. Akibet iki sefer onlar için kaçınılmazdır. Eğer akıl sâhibi bir sufı isen ve âtıl bir insan değilsen dünya dostları ile dostluk, hakkın bigânesi ile yoldaşlık etmeyesin. İbnü'l–Vakt ol, boş işler semtine gitme"diye buyurmuşlardır.

Şeyh hazretleri (598 H./ 1201– 1202 M.) tarihinde vefât etti.Halife en–Nâsır Li–Dinillâh devrinde Bağdâd'da "Hisâr" içinde "Şât" (Dicle) nehrinin sağ yakasında medfûndur.

Şiir

"Bu necîb etti bakâya rihlet,
Nola kim bula o kurb–i vuslat".

Kendisinin dört halifesi şunlardır: Şeyh Ömerü's–Sühreverdî, Şeyh Ammâr Vâiz, Şeyh Ruzbehân–i Mısrî ve postnişîn'i, aynı zamanda baş halifesi olan Şeyh Kutbüddîni'l–Ebherî'dir.

X. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH ŞAHABÜDDÎN ÖMERÜ'S–SÜHREVERDÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, kerâmet sahibi şeyhlerin rehberi ve ilim erbabının kutbudur. Şeyh Şahabüddîn Ömerü's–Sühreverdî hazretleri Ebû'n–Necîbü's–Sühreverdî'nin kardeşinin oğludur. İsmi Ömer b. Muhammedü'l–Bekrî'dir. Künyesi "Ebû Hafs" dır. Neseben "Ebû Bekri's–Sıddık" (R.A.)'ın neslindendir.

Menkıbelerinden biri şöyle naklolunur; Tatar (Moğol) orduları islâm âlemini istilâ edip, Hülagû saldırıya geçtiğinde, dostları şeyhe: "–Sultanım, hayır duâ buyursanız da, bu zâlimler islâm âleminin başından def olsalar" diye ricâda bulunduklarında, Şeyh: "–İslâm pâdişâhları aralarında fitne ve şikâkı def etmek için, ulû'l–emr olan halife Nâsır Li–Dinillâh'a itâata ve Muhammed Haverzm–Şâh'a da sulh için tavassutta bulundum. Ama sözümüz geçmedi. Ehlullâh münkesîrdir. İkdâm ettiğinde Velâyet ehli bu hâlden memnûn mudur ki?" diye buyurdu. Sonra mübârek koltuklarının altından nazar etmemi söylediler. Oradan baktığımda,Tatar (Moğol) askeri o gece "Gayb askeri" ve müslümanları yutup, "–Ey küfür askerleri, fecre dek etrafı

telef edin"diye bağırıp, kâfirleri islâm üzerine getirirlerdi. Ben bu hâlin dehşetiyle, "–Hay Sultânım, bu nasıl iştir. Hâlimiz ne olur?" deyince; Şeyh hazretleri, "–Halâs isteyen Rum'a gitsin. Bize gelince, biz safâlı hâllerinde bu halk ile birlikte olduk. Mâtemlerinde de onlarla birlikte olmamız insaf gereğidir. Biz kazâya rıza gösterenlerdeniz." diye buyurdu. Nakledildiğine göre, kâfir ve putperest Moğol orduları Bağdâd'ı zapt edip, yakıp yıkarken, şeyh hazretleri kendi zâviyesine kapanıp, aslâ dışarı çıkmadı. Moğol askerleri zâviye ve mescide girip, şeyhi kırk dervişiyle birlikte şehid ettiler. Rivayete göre, Şeyh hazretleri, kendisini şehid eden mel'ûn kafirin yüzüne bir tokat vurarak, sakalını tutmuş, vefâtından sonra bile o kâfirin sakalını şeyhin pençesinden kurtarmak mümkün olmamıştır. Ancak, sakalını keserek başını şeyhin pençesinden kurtarabilmişlerdir. Sakalın bir kısmının yine de şeyhin avucunda kaldığı nakledilir.

Şeyh hazretleri bu Moğol istilâsı sırasında (656 H./ 1258 M.) tarihinde, Harezm–Şâhlar Devleti'nin çöküşü, Cengiz İmparatorluğu'nun İslâm âlemini istilâsı ve Bağdâd Halifesi el–Mu'tasım Billâh asrında şehîd olarak vefât etti. Bağdad'da kendi zâviyesinde medfûndur.

X. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH AMMAR YASER HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, zâhir ve bâtın ehlinin mürşîdi, mârifetullâh'a ehil ve kâdir olan şeyhlerin seçkinlerindendir. Şeyh Ammâr Yâser hazretleri, "Bitlis" şehrinde doğmuş ve orada büyümüştür. Sonradan Sühreverd'e gelip, Şeyh Ebû'n–Necîb ile birlikte Bağdad'a ulaştı. Bağdad'a geldiğinde kendisi "esmâullâh usûlü" nü tamamlamıştı.

Şiir

"Merd–i ma'nâ ü mürşîd–i ebrâr,
Vâiz–i ümmet idi şeyh Ammâr".

Menkıbelerinden biri "Ravzû'l–Fâik" adlı "İmam–ı Harifeş'in tasavvufî eserinde şöyle nakledilir; "–Bir gece Şeyh Ammar'a rüyâsında bir zat; –Yarın git, meyhâne erbâbına bizim ahkâmımızı ulaştır ve onları ayılt, şeytanı def eyle" diye emreder. Şeyh istiğfâr ve niyâzla meşgûl iken, tekkenin hizmetkâr sûfîlerinden biri şeyhe; "–Sultânım, ne emredersiniz? Kürsünüzü bu gün meyhâneye mi koyalım? Yoksa yerinde mi kalsın?" di-

ye sorunca, Şeyh; "–Ey sûfî, bu sırrı sen nereden öğrendin?" diye sorunca, Sûfî: "–Sizlere tenbîh eden bize de söyledi ve tekîd etti" dedi. Sonra kürsü meyhâneye kurulup, şeyh meyhâne ehline vâ'za başladı. Onlara aşk şarâbının keyfiyet ve hikmetlerini anlatınca, meyhâne ehli sürûrla dolup, taştı. Genciyle ve ihtiyarıyla bütün meyhâne halkının rûhlarına hidâyet gelip, tövbe nasîb oldu. Hepsi toptan tövbe ve istiğfar ettiler. Bu sırada bir genç yiğit ileri atılıp, şeyhe: "–Ey Şeyh, Allâh'a hamd ve şükür olsun ki, bize bu lûtfu nasîp etti. Zirâ bana mürşîd'in seni bulur, diye vaktiyle hâl ehli bir zât bu mânâyı işâret etmişti" diyerek, şeyhin elini öpüp, ondan biât aldı. Sonra şevke gelip "duâmız kabul oldu" diyerek, bir feryât koparıp, devrân ve semâ ettikten sonra yere yığılıp, hemen oracıkta ruhunu Hakka teslim ederek, Rabbânî fetihler kendilerine nasîb oldu. Rivâyet edildiğine göre; o makâm bir lâtif ibadethâne olup, halk arasında "Zâviye–i Hummârân" diye hâlen "Bitlis" şehrinde meşhûrdur.

Şiir

"Anı tâmir etmek içün dest–i kudretle Hûdâ,
Hoş sebeb etti o şeyhi göstere râh–ı Hûdâ".

Şeyh hazretleri (650 H. / 1252–53 M.) tarihinde vefât etti. Vefâtı halife et–Tâhir Billâh devridir. Rum'da (Anadolu'da) Şeyh Ali es–Semerkandî'nin tarikatı bu yoldan gelir. Kendisinin halifesi Necmüddîn–i Kübrâ. onun halifesi Ahmed b. Mu'îd, onun Ali b. Saîd, onun şeyh Hurdemî, onun şeyh Aliyyü's–Semerkandî (R.A.) dir. Bu silsile ile Anadolu'ya (Rum'a) Semerkandî tarikatı ulaşmıştır.

X. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH RÛZBEHAN–İ MISRÎ (BAKLÎ) HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, nûrâniyet denizinin gavsî, zengin ve fakirlerin mürşîdi, velâyet âleminin kutbu ve güneşidir. Şeyh, Rûzbehân hazretleri "Kâzerûn" da doğmuştur. Bağdâd'da yaşamış ve ilim tahsil etmiştir. Sonra Mısır'a gidip, Kahire'ye yerleşmiştir. O sebepten kendisine "Ruzbehan–ı Mısrî" denmiştir. Ebû'n–Necîb'in seçkin halifelerindendir. Necmüddîn–i Kübrâ'nın hizmetinde bulunmuştur. Necmüddîn–i kendisine dâmâd edinmişti. Şeyh hazretleri dâimî istiğrâk hâlinde idi.

Şiir

"Nûş idüb dest–i sâkî'den sağrâk,
Buldu zâhir ü bâtın istiğrâk".

Nakledildiğine göre; –Şeyh Necmüddîn'in seçkin mürîdi Sadrüddîn–i Hamavî, onun hakkında şöyle bir olay anlatır: "–Bir keresinde Şeyh Necmüddîn'in huzurunda oturmakta idim. Hatırıma: "–Acabâ bu ümmet içinde bir zât varmı ki, onun sohbeti kâlbime tesir edip, onu mutmainne ulaştırsın" diye bir düşünce ge-

lince, şeyh ferâset nûruyla bu hâlimi keşfederek, yerinden kalktı ve hânkâh'ın kapısını açarak dışarı çıktı. Avluda bir köpek duruyordu. Köpek kuyruğunu sallayıp, şeyhe itâat gösteriyordu. Şeyh ona bir nazar eyledi. Köpeğe acâib bir hâl oldu. Uluyarak şehir dışına çıktı. Az sonra elli altmışa yakın köpeğin onun arkasına takılarak, bağrışıp gittiklerini gördüm. Şeyh bana seslenerek: "–Bizim Rûzbehân ile aramızda böyle bir muâmele olmuştu. Bir gün birlikte çifte giderken, senin aklına gelen o şey, benim de aklıma geldi. Şeyh o sığıra bir nazar atfetti. Hemen o saat sığır hayret hâlinde donmuş gibi hareketsiz kaldı. Üç gün üç gece yiyip, içmedi Şeyh parasını verip, onu boğazlattı. O sığırın etinden kim yedi ise, kerâmet ehlinden oldu. Yüzden fazla kişi o sığırın atinden yemiş ve velâyet makâmına yol bulmuştu." diye buyurdu.

Şiir

"Kime ki ehl–i velâ eyliye bir kerre nazar,
Gönlünü pâk edüben bakır'ın altun eyler".

Şeyh Rûzbehân–ı Mısrî hazretleri (600 H./1203–204 M.) tarihinde vefât etti. Mısır'ın başkenti Kahire'de "Karâfe–i Suğrâ" da medfûndur. Halife en–Nâsır Li–Dinillâh ve Mısır Sultânı olan Muhammed b. Eyyûb devirleridir.

XI. LEMZA

ŞEYH KUTBÜDDÎN EBHERÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tahkik ehli şeyhlerin üstâzı, tedkik ehli pîrlerin seçkini, tarikat ve şeri'at yolunu öğretenlerin rehberidir. Şeyh Kutbüddîn hazretlerinin ismi "Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el–Ebherî" dir. Künyesi "Ebû Reşîd" dir. Lâkabı ise, "Kutbüddîn" dir. Kendisi "Semerkand" nâhiyelerinden "Ebher" köyünde doğmuştur. "Merâga" da yaşamış ve ilim tahsili için Azerbaycan'a gitmiş, oradan Bağdad'a hicret etmiştir. Dimaşk (Şâm) civârında yüksek ilimler okutan büyük bir medrese vardı. Orada "Kutbeddîn" adında başka bir şahıs daha vardı. Şeyh'le çağdaştı. Fakat ona "Kutbüddîn–i Fevkânî"derlerdi. Bu zât Mısır'ın "Tanta" nahiyesinden olması nedeniyle "Tantânî" nisbesiyle tanınmıştı. Çeşitli ilimlerde söz sâhibi olduğu, yâni çeşitli ilimlerde behresi olduğundan "Behreli" anlamına gelen "Ebherî" denirdi. Şeyhin zahirî ilimlerde akrânına üstün olduğu, devrinin büyüklerince tasdîk edilirdi. Tarikat erbâbı içinde de "Ebherîyye Tarikatının kurucusu ve pîri olarak seçkin bir yere sâhiptir.

Şiir

"İsm–i müsemmâya mutâbık idi,
Sırr ü âlem ilmiyle fâik idi.

Olmuş idi vâsıl–i esrâr–ı Hakk,
Kutb denilse âna lâyık idi".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir; Dimaşk (Şâm)'da hastalanan şeyh hazretleri, herkes gibi "Bimârhâne" ye (Hastahâne) gitti. O sırada kıtlık ve kuraklığın def'i için Şâm halkı yağmur duâsına çıkarak, Hak katından yağmur dilemekteydiler. Menkıbeyi nakleden zât; "–Ben de onlarla birlikte yağmur duâsına çıkmıştım. Duadan az sonra, Allâh'ın hikmetiyle güneş kaybolup, gökyüzünü bulutlar kapladı. Ama bulutlar yağmur hâline dönüşmeden bir rüzgâr eserek, bulutları dağıttı. Güneş yeniden ve eskisinden daha parlak olarak etrafı aydınlatmaya başladı. Halkla birlikte üzüntü içinde şehre geri döndük. Yolum "Dârü'ş–Şifâ" (Şifâ yurdu)'ya uğradı. Şeyh'i görüp, hatırını sormak ve hayır duâsını almak için huzuruna girdim. Hatırını sordum. Şeyh'le selâmlaşma ve musâfahadan sonra, bana: "–Ey falanca, sen de duâ da birlikte mi idin?" diye sorunca, ben; "–Evet". dedim. Şeyh, "–İhlâssız duâ'nın yağmursuz bulutları olur" dedi. Ben, "–Sultânım, ne olurdu fukarâ ve garipler için bir hayır duâ etseniz?" deyince, Şeyh, "–İki fırka dünyâda gönül hoşluğuyla ömür geçirirler. Biri dâimâ ukbâ (âhiret) özlemi ve gammı ile olup, dünyâ ile ilişkisi olmayandır. Diğeri ise, bildiği ilmî ile amel eden kişidir ki, bunun bir ameli, âhiret kaygısını düşünen kişinin bin amelinden üstündür. Bin sözden bir amel üstündür. Amelsiz kişinin sözü, kıymetsiz bir boncuğa benzer. İlmiyle âmil âlimin sözü ise, paha biçilmez mücevhere benzer. Mücevher devenin ayağında bile olsa yine cev-

herdir. Boncuk ise, asil bir atın ve bir katırın başında olsa da yine boncuktur." diye buyurmuştur.

Menkıbelerinden bir diğeri kendisinin "Kâsım Gürgânî" adlı dervişi tarafından şöyle nakledilir; "–Gençliğimde çok mâl mülk sâhibi zengin bir tüccârdım. Dâimâ ticaret kervanlarıyla sayısız ülkelere seyahat ederdim. "Bu sırada şeyh hazretlerinden biât almıştım. Birçok günler şeyhimin duâsı ve himmeti ile tehlikelerden korunuyor, ticâretle her geçen gün biraz daha zenginleşiyordum. Fakat kendisinin ne zaman huzuruna gelsem, bana dervişliğin vasfını ve değerini belirtici sözler söylerdi. Uzun bir zaman sonra artık kâr yerine zarar etmeye başladım. Öyle zaman geldi ki, ana sermâyemi de elden çıkardım. Ne olduğumu anlamadan çok fakir bir duruma düştüm. Bu ıstırab ve yoksullukla şeyhin huzuruna vardım. Bana, "–Kendi ihtiyâriyle fakrı kabul etmeyenler, zorla kabul etmek zorunda kalırlar. Sen de onlardan birisin." sözü hatırıma gelip, teselli bulurdum. Bu sebeple utanıp, şeyhin huzuruna gitmiyordum. Bu hâlde bir çok günler geçti. Bir ara yedi gün üst üste yiyecek bir şey bulamadığım için iftar edememiştim. Bu yüzden zayıflayıp, hasta olmuştum. Uyku ile yakaza arasında şeyhimi gördüm. Mescidin kapısına gelmiş ve bana: "–Kalk" diye işâret etmişti. Ben yerimden kalkıp, ardına düştüm. Şehirden dışarı çıktık. Bağ ve bahçeler civârına vardık. Bana: "–Harçlığın var mı?" dedi. Ben, "–Sultânım, hâlim gâyet harâb ve fakirlik belimi büktü" dedim. Bana bir pîr gösterdi ve "–Ey Kâsım, senin bir günlük harçılığına dört denk gümüş yeter mi? Her gün namazdan sonra buraya gelirsen, bu dört denk gümüş hazır olur. Bu hâl devâm eder gider. Asla tükenmez ve kesilmez" dedi. Uyanmışım. Uzun zamandır şeyhimi görmemiştim. Sıhhati yerinde midir, diye makamına giderken, rüyamda geçen yere uğradım. Dört denk gümüşü orada hazır buldum. Alıp, harcadım.

Günlerce bu böyle devâm etti. Bir gün hatırıma,

"–Acaba bu ihsân sâdece benim şahsıma mı? Yoksa benim evlâdıma da nasîb olur mu?" diye bir soru geldi. O gece rüyamda yine şeyhimi gördüm. Bana: "–Evlâdının sâlih, mütevekkil, mâsivâyı terk edici ve tahammül ehli olanlarına nasib olacaktır" dedi. Sonra: "–Bu vasiyetimizi yerine getirdikleri sürece, bu nasîb kesilmez ve tükenmez" dedi. Aradan uzun süre geçtikten sonra şeyhimi ziyaret için Şâm'a gittim. Sohbet halkasına katıldım. Sohbet sırasında: "–Salâh ve takvâ sahibi olmak, rızkın artmasına sebebdir" diye buyurdu. Sonra devamla: "–Allâh'ın mâide'si, gıdası, demek olan gizli hazinesinden lûtf ettiği nimetler aslâ kesilmez. Onlar, hevâ ve hevesi terk etmenin mükâfâtlarıdır. Tekrar nefse uyulursa kesilirler" dedi.

Şeyh'in inci değerindeki nasihat verici sözlerinden "–Allâh sübhâne ve Teâlâ, kendisini zikr edeni, zikrinde dâim kılıcı olup, zikredene (Zâkir'e) şahâdet ve sevgisini ihsân eder. Zikr edicilerin merâtip ve hâllerine dâimâ şükr içinde olurlarsa, esmâ'nın zuhûrâtı ve renklerini, zikrin faziletlerini müşâhede edemezlerse, O kişiler hakikatte zâkir ve şükredici değildirler. Zirâ zâkirin hâli, onun bütün vücuduna, lisân ve beş duyusuna yayılması gerekir. Eğer zâkir, dâimî zikre meşgûl olup, diliyle zikrullâh'a devâm ederken, hatırından da şerr'leri, murâkabe ile de hatırını temiz tutar, hazırlarsa; dili, kâlbi ve akliyle bu mânâyı tasdik ediyorsa, şükr'ün gerçek mânâsını ancak yerine getirmiş olur. Azalarında hûşû, hudû ve vekârla, esrâr dolu fikirler meydana gelir, doğar. Çünkü zikrullâh ateşi ile dünyevî istekler ve nefsânî duygular yok olur. Zâkir'in bu makamda aklî kuvvesi karar bulup, fedâ'dan bakâ'ya yükselir" diye buyurmuşlardır. Ve yine: "–Zâkir, her şeyden fenâ bulunca, dille zikir ona gınâ hâli verir. Böylece o, artık gınâ ile fenâ'dan, bakâ iklimini müşâhede eder. Hayat–ı tayyibe ile hayat bulur. Böylece

"Seyr–i li–Mâullâh", "Seyr–i Billâh" ile "Seyr–i Fillâh" ı müşâhede eder. Hattâ neyi müşahede etmek istese, o nasîb olur." diye buyurdu. Sonra devamla: "–Gâfil odur ki, dili ile zikr edip, kalbi dünyâ ve nefs ile berâberdir. Ne zikri bilir, ne zâkiri ve ne de mezkûr'u (zikr edileni)" diye buyurdu.

Şeyh hazretleri yine başka bir mecliste de: "–Sâlih kişi, korkusu kâlbinde, sıdkı (doğruluğu) dilinde, ameli bedeninde olandır. Nasihat etmek niyetinde olanın yeri, hâvf ve recâ arasındadır. Recâ ise, kalb sürûru ve güzel bir vâde ile rahmete ulaşmaktır. Havf (korku ve haşyet) ise, Hüdâ'nın korkusundan gayri bütün korkulardan kurtulmaktır" diye buyurmuştur.

Şiir

"Mü'min'e lâzımdır ki edine recâ,
Her nefs mâbeyn–i havf ü recâ".

Şeyh hazretleri (622 H./ 1225 M.) tarihinde, Halife et–Tâhir Billâh ve Muhammed Harezm–Şâh'ın Moğol hücûmlarına dayanamayarak "Nişâbur"'a kaçıp, "Mazenderân" kal'asına sığınarak, muhasara olunduğu yıllarda vefât etti. Kabri Şâm'da kendi tekkesi içindedir. Kedisinin dört halifesi sırasıyla şunlardır: "Mahmud Fakîh, Muhammed Mübârek–Şâh, Rüknüddîn–i Kirmânî ve kâim–ı makâmı ve postnişînî olan "Rüknüddîn–i Sincâsî" dir.

XI. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH MAHMUD FAKÎH HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, şeyhler zümresinin seçkini, ahlâk sahibi azîzân'ın rehberidir. Şeyh Mahmud Fakîh hazretleri, Mısır nâhiyelerinden "Feyyûm" da doğmuştur. Şâm'da tahsilini tamamlamıştır. Lâkabı "Nûriddîn", künyesi "Ebû'l-Berekât" dır. Arap âleminde "Şeyh'i Şâfi'î" diye tanınmıştır. Kendisi Mısır'ın tanınmış fıkıh âlimlerinden olup, fetvâ'ya ehil olduğu gibi, bâtınî ilimlerde de mükâşefe (keşif) ehlindendi.

Şiir

"İlm-i zâhir'de zâtı hem mevsûf,
Olmuştu zamîr-i dil münkeşîf".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Bir târihte Mısır'da İskenderiye şehrinde "Mağribî'ler zâviyesi de namaz vakti imâm'a bağlanıp, cemâatle namazı edâ etmek üzere tekbir getirdiği sırada, imâm'ın; O zâviye de namazdan sonra cemaata mercimek çorbası ikram etmelerini hatırlayarak, iftitâh (başlangıç) tekbirini çok yüksek bir edâ ile söyleyip, namazın vekârını bozması

üzerine, bu hâli keşfeden şeyh Mahmud hazretleri, namazını bozdu. Sonra başka bir câmiye giderek orada edâ etti. Bâzı doştları onun bu yaptığına bir anlam veremeyerek: "–Sultânım, niçin namazı bozdunuz da bırakıp, başka bir câmide edâ ettiniz?" diye sorunca, Şeyh: "–İmâm mercimek namazına başlamıştı. Bize öyle namaz gerekmezdi" diye cevap verdi. O mecliste hazır bulunan imâm, tövbe ve istiğfâr ile bu hâlinin doğru olmadığını itiraf etti.

Şeyh Mahmud Fakîh hazretleri (643 H./1245–46 M.) tarihinde, Mısır sultânı el–Melikü'l–Adil es–Sagîr Ebû Bekr b. el–Melikü'l–Kâmil Muhammed ile Halife el–Mu'tasım Billâh Ebû Ahmed Abdullâh" devirlerinde, Mısır'da vefat etmiştir. Kabri İskenderiye'dedir.

XI. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH MUHAMMED B. MÜBAREKŞAH HIZRÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tevhîd semâlarının dolunayı, zulmet perdelerinin aydınlatıcı nûrudur. Şeyh Muhammed b. Mübârekşâh hazretleri "Habeş" asıllıdır. Kendisi Habeş melikinin teba'sından ve soyundandır. Bu sebeple kendisine silsilenâmelerde "Muhammed en–Necâşî" de denir. Bâzı silsilenâmeler de ise, "Rüknüddîn" in yerine, yâni Rüknüddîn–ı Sincâsî yerine bu zâtı postnişîn kabûl ederek yanılmışlardır.

Şiir

"Mülk–ı meânî'de olan mâh hem,
Zemîn içre olan ehl–i velâ'ya pâdişâh,

Fâikü'l–Akrân idi zâhirde vü bâtın'da hem,
Oldu dirler kutb–i âlem eyleme gel iştibâh."

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: İlk zamanlarında memleketinde, pederinin yerine şehrin hâkimi olarak hüküm sürmekte iken, bir gece rüyasında kıyâmetin koptuğunu, haşr ve neşr meclisinin kurulduğunu, hal-

kın bu mecliste hazır bulunarak, sorulan suâllere cevap verdiğini, günâhkâr olanların cehenneme, hayır sahiplerinin de cennete gittiklerini gördü. Bu olanları seyretmekte iken, bir ânda dehşetle sıranın kendisine geldiğini ve tâm günâhkâr olduğu sâbit görülüp, cehenneme atılacağı sırada, nûrânî bir zâtın gelip, kendisine "Kelime–i tevhîd" i telkîn ettiğini, bu sebeple cehennem ateşinden kurtulup, sevinç içinde Firdevs cennetine dâhil olduğunu gördü. Bu heyecân ve sevinç içinde uyandı. İçine bir istek ve aşk düşerek, İslâm diyârına seyahat etti. Mısır'da bir köyde dolaşmakta iken,şeyhe rastladı. Şeyh de o sırada hâc vesilesiyle orada bulunuyordu. Muhammed b. Mübârekşâh hazretleri hemen şeyhe biât ederek, önce kendisine İslâm dininin erkân ve şartları telkîn edilip, sonra tevhîd ilmi ta'lim ettirildi. Mübârekşâh hazretleri, bir ara dikkâtle bakınca bu zâtın kendisini rüyâsında cehennem zebânilerinin ellerinden kurtaran, nûrânî zâtın tâ kendisi olduğunu hayretle ve ibretle gördü. Uzun zaman şeyhe ihlâsla ve doğrulukla hizmet eyledi. Onun eliyle bâtın ilimlerine ve sırlarına yol buldu. Sûfîler arasında büyük takvâ ehli olarak tanınan "Mübârekşâh" ın bu zât olduğu söylenir.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyle anlatılır: "Şeyhle birlikte Dimaşk (Şâm)' da oturuyorken, bir gün şeyh çölü aşıp, "Sâlihiyye" denilen yere giderek, orada orta yaşlı bir zâtla buluştular. Bu zât, şeyhi "Rebuh Boğazı" denen semtde bir mağaraya götürdü. Şeyh Muhammed o mağaranın içinden geçip, oradan bir çöle ve de çölün kıyısında bir deniz kıyısına ulaşır. Bu denizin ortasında bir ada üzerinde bir saray gördü. Buna çok hayret edip, bakarken, bu sarayın damında bir zât görünüp, şeyhe "–Buraya gel" diyerek, işâretle yanına çağırır. Şeyh: "–Oraya yol yok, nasıl geleyim?" deyince, o zât elini uzatıp, "–Bismillâh" diye-

rek, uzanıp şeyh'i yanına aldı. Şeyh sarayın içinde türlü mücevherlerle dolu odalarla, cenneti andıran köşeler gördü. Onu dâvet eden zât, bir küçük sandığı açıp, içinden nâdide ve iri bir elmas çıkarıp, şeyhe hediye etti. Sonra "–Ne zaman bana gelirsen, bu isimle beni yâd et. Ben hemen o ânda yetişip, seni o sıkıntıdan kurtarırım" dedi ve o ismi ona öğrettikten sonra, şeyhi geriye deniz kenarına bıraktı. Sonra ona hayır duâ'da bulundu. Şeyh mağaradan dışarı çıktı. Fakat mağaranın dışında o zâtı göremeyip, doğru şeyhinin huzuruna çıktı ve başından geçenleri ona anlattı. Kendisine o zâtın hediye ettiği elması, şeyhi Kutbüddîn'in önüne koydu. Şeyh; "–O ismi hatırında tut, unutma. Zirâ o, İsm–i Âzâm'dır. O zât da Hızır (A.S.)'dır. Seni mağaraya kadar götüren zât da İlyas (A.S.) dır" diye buyurdu.

Şeyh Muhammed b. Mübârekşâh'a bu sebeple "Hızrî" denilir oldu. Şeyh hazretleri (660 H./ 1261–62 M.) tarihinde, Mısır hâkimi Müstâsım'ın katli ve yerine Müstansır'ın Mısır hâkimi olması sırasında vefât etti.

XI. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH RÜKNÜDDÎN–İ KİRMANÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, şeyhlerin seçkini, amân ehlinin kurtarıcısı, nûrlu yolun rehberidir. Şeyh Rüknüddîn–ı Kirmânî hazretleri, Kirmân eyâletinin "Ebkâ" köyünde doğmuş, orada yetişmiştir. Şeyhiyle ilim için geldiği Bağdâd'da karşılaşıp, tanışmıştır. Sonra şeyhiyle birlikte "Merâga" ya gelmiştir. "Şeyhi Şâm'a hicret edince, ona hilâfet verip, "Tebrîz" ve civârını irşâdla görevlendirmiştir. Kendisi şeyhinin emri üzerine oraya yerleşerek, irşâda devâm etmiştir. Kendisi zâhiri ilimlerde ve tarikat hakikâtlerinde asrının seçkinlerindendi. "Hülâgu" nun istilâ ve zulmü sırasında şehîd olan azîzler zümresinden biridir. Mezarı belirsizdir.

Şiir

"Çünkü âlemde oldur Adem'e rûh–i sânî,
Oldu tîğ ile kalem sahibi şeyh Kirmânî".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Talebelerinden biri ona, gönül hâllerinin neler olduğunu sorduğunda, Şeyh ona: "—Ben, efendisinden başka dünya ve âhiret arzu ve isteği bulunan gönülden Allâh'a sığınırım. Zirâ o hazrete âşık olanın gönlünde muhabbetten gayri her şey, kâlbi karartan bir yüktür. Dehr (dünya) alâkası, seyr ehli olana küfürdür. Küfürden gayrisi ise mağfirettir. Çünkü onlar gerçek şükür ehlidirler." diye buyurmuştur. Şeyh Rüknüddîn hazretleri, Moğol Hâkânı Hûlâgu'nun Bağdâd'ı yedi gün, yedi gece yağma ve yakıp yıkarak, halkı katlettiği sırada (656 H./ 1258 M.) tarihinde şehiden vefât etti.

XII. LEMZA

ŞEYH RÜKNÜDDÎN SİNCASÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, âlem bağının hoş kokulu gülü, tevhîd bahçesinin bülbülü, âşıkların ve sâdıkların hâmisi, olan şeyhlerin büyüklerindendir. Şeyh Rüknüddîn Sincâsî hazretlerinin ismi "Ali b. Haydar b. Muhammed" dir. Sincâsî hazretlerinin künyesi "Ebu'l–Hasan", lâkabı "Rüknüddîn" dir. "Sincâs" bir dağın ismi olup, o civârdan olanları ona isnâd ederlerdi. Kendisi orada doğmuş, fakat "Tebrîz" de ve "Merâga" da büyüyüp, "Bağdâd" da ilim tahsil etmiştir.

Şiir

"Vâris–i sırr–ı hil'ât idi ol,
Mürşîd–i râh–ı letâfet idi ol.

Halvet–i uzletle üns etmiş,
Vahdet–i Hakka hoş gû idi ol."

Kendisi, zamanında o derece uzlet ve kuvvet sahibi olmuştu ki, halk ve âlem sevgisiyle ve hürmetiyle onun peşinden koşuşurlardı. Kendisinin fetvâ ehli ve ilmiyle

Emîrler, beyler ve vezîrlerden bir çoğu, onun demirden daha güçlü olan gönül pençesine esir olmuşlardı. Zâhir ve bâtın nefsinin isteğine evet dememiş, aslâ el uzatmamıştı. Yüzü ve gözü yaşlı, nefsi kutlu bir azîz kişi idi. Kendisinin "Kelimât–ı Câmiü'l–esrâr" ve "Nesâyîh–i Câmiü'l–envâr" adlı iki risâlesi vardır.

Kendisinin inci değerinde kıymetli sözlerinden bâzıları şunlardır: "–Bir kimse eğer halk içinde istenen ve ehlullâh katında hisse sâhibi olmayı diliyorsa, şu üç şeyden kendilerini korumalıdırlar.

1–Kendisi gibi mahlûk olan bir şeyin meydana gelmesine, sözüyle ve davranışıyla mâni olmamalıdır. Zirâ hakikatte o mâni ve Allâh'a itaat edendir.

2–Bedenini iç ve dış âzâlarını, ahlâkını temiz ve yüksek tutan kişi hakkında dedikodu yapıp, kötü sözler söylemekten kaçınmalıdır. Hattâ ona eziyet dahi etseler, ihsan sâhibi kişiler gibi davranıp, bu hareketini sözüyle yüzüne vurup, hatırlatmamalıdırlar. "Rahmân olan Allâh'ın kulları yeryüzünde mütevâzî yürürler. Câhiller kendilerine takıldıkları zaman onları güzel sözlerle selâmlarlar". (Kur'ân, Furkân, a., 63) fehvâsınca hareket etmelidirler.

3–Dâvetsiz kimsenin evine misâfir olunmamalıdır. Belki o, fakir olup, yoksul hâlini gizlemek ister ve misâfiri yeterince ağırlamaya kudreti olmayacağından mahcûb ve rencîde olur" diye buyurmuşlardır.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir; Şeyh hazretleri kendi hâlini şöyle anlatır. Bir zamanlar benimle nefsim arasında şöyle bir konuşma geçti; Ben "–Yatıp uyumayı mı istersin, yoksa uyanık olmayı mı?" diye nefsime sordum.Aramızda geçen uzun münâkaşalardan sonra, nefsim gâlip gelerek; "–İstirahat sünnettir ve bedenin hayâtî ihtiyâcıdır" deyip, nefsim üstün gelerek, uyudum. Rüyamda bana bir hâl gelip, bin sabırla

hitâb edip; "—Şunu oku" dediler. Ben, "—Pekâlâ okuyayım" dedim. Bana verdiği şu Arapça beyti okudum. Mânâsı şöyleydi:

Şiir

"Dedi ey câmi—i cevâb içre eden zevk ü safâ,
Nîce olursa ki ölüm eyliyecek arz—ı likâ,
Kuru yerlerde olup bi sırr—ı ve bâhir oldum sana,
Lâzımdır amel eyliyesin subh ü mesâ".

Yâni Cenâb—ı Hak: "—Ey benim kulum, şimdi tatlı uyku ile güzel düşler, rüyâlar içinde rahat rahat uyuyorsun. Ama bir gün ölüm gelip, seni de bulur ve sert taşlar üzerine yatırılırsın. O hâlde sen ona göre davran ve iş işle ki, huzur içinde yaşayıp, pişmanlık içinde bu yalancı dünyadan, âhiret âlemine göçmeyesin" dedi. Rûyâmdaki, bu ibret verici nasihatten sonra, aslâ bir daha yatmadım ve vücûdum'un isteklerini yerine getiren zâlimlerden olmadım" diye buyurmuştur.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyle nakledilir: "—Şeyh hazretlerinin bir pîrdaşı vardı. Kendisi çok hastalanmıştı. Şeyh, onu ziyârete gitti. Onu çok zayıflamış ve ızdırab içinde görüp, üzüldü ve ona; —Ey pîr, niçin böyle ızdırâb içindesin. Eğer bu üzüntün bu dünyâ içinse, bu esefine ve üzüntüne ağla. Zirâ bilirsin ki, dünyâ fânidir. Ömür çok kısa. Uzun da olsa kararı yoktur. Vâkî din günü kararlaşmıştır. Nefesler sayı ile verilmiştir. Nefsin fesâdı kesin olarak kararlaştırılmıştır" dedi. Pîr, "—Ey şeyh, ömrümün gafletle geçen gecelerine ve lüzumsuz işlerle zâyi olan gündüzlerime, bir ân tövbe edemeyip, ömrümün tamam olup, tükendiğine yanıp, üzülüyorum. Şimdiden sonra hâlim ne olacak. O sebepten gözyaşlarımı tutamıyorum. Varacağım yüce hazretin huzurunda fazl ve adl hükmüm ne olur, diye ıstırab çekiyorum" dedi. Şeyh: "—O, pîrin sözleri âmil takvâ erbâbı müridleri ve halifeleri vardı.

benim gönlümü yakıp kavurdu ve aklımı başımdan aldı. Bir süre, sarhoşlar gibi kendimi bilmeden dolaşıp durdum" diye buyurdu.

Bir menkıbesi de; Şeyh Evhâdî tarafından şöyle rivâyet edilir; Şeyh Evhâdî, Şeyh Rüknüddîn ile aralarında geçen bir olayı anlatarak, "–Bir tarihte şeyhle birlikte seyahate çıkmıştık. Bir süre bazı diyarları ve bir çok şehirleri gezdikten sonra bir memlekete geldik. Orada bulunan bir imârette yerleştik. Burada şeyh ishale yakalandı. Ağrıları o derece arttı ki, çok ıstırap çekmeye başladı. O civârda bir hastahâne veya bir hekim yoktu. Fakat biraz ötede bir Emir'in süslü çadırını görünce, oraya gidip ilâç ve hekim bulmak üzere şeyhten izin istedim ise de vermedi. Gece bir ara iyileşir gibi olup, uyuyunca, izin alıp, Emîr'in çadırına gittim. Güzel bir divân üzerinde bir zât emîrâne bir tarzda oturmuş, önünde balmumundan yakılmış bir şamdan, etrafında asker ve muhâfızları olduğu hâlde oturmakta idi. Emîr beni görünce ayağa kalktı. Beni saygı ile selâmlayıp, gönül alıcı hoş sözler söyledi. Şeyh hazretlerinin hâlini ve hatırını sordu. Ben de, hasta olduğunu anlattım. Hemen derhâl yerinden, bir hokkayı eline alıp, içinden bir miktar mâcun çıkararak, bana verdi. Sonra bunu nasıl kullanacağımı anlattı. Şu kadar miktar yemekten önce, şu kadarı yemekten sonra ve şu ölçüler içinde kullanmamı öğütledi. Şeyh'e selâmlarını ve muhabbetlerini arz ettiğini bildirmemi ricâ etti. Ayrılırken hizmetkârlar mumu eline aldılar. Emîr benimle birlikte kapıdan çıkıp, beni türlü saygı ve hoş sözlerle uğurladı. Şeyhin yeri yakındı. Şeyh bunları görürse dışarı çıkar ve üşüterek hastalanır, bu ölümüne sebep olur diye çok korktum. Kendilerine and vererek, benimle birlikte gelmemelerini ricâ ettim. Şeyhin yanına vardım. O devâyı da berâberimde getirdim. Başımdan geçenleri şeyhe anlatmak istedim. Ben henüz an-

latmaya başlamadan Şeyh: "—Ey oğul, sen bizim ıstırabımızı görüp, yardım etmeyi diledin. O sebepden sana izin verdim. Sonra düşündüm ki, o gittiğin Emîr, belki seninle ilgilenmeyip, seni çadırından kovabilir. Ve bu halden çok üzülüp, ümidin kırılabilir diye kendi vücud heykelimden sıyrılarak, tayy—ı zamân ve tayy—ı mekân ile o Emîr'in şekline girip, makamına oturdum. Hademeleri ve muhafızları bile beni Emîr'leri sandılar. Benim sana olan saygı ve iltifâtımı görüp, onlar da sana saygıda kusur etmediler. Yoksa onlar bu mânâdan aslâ anlamazlar. Bizim ise devâya ihtiyâcımız yoktur" diye buyurdular.

Kendisinin değerli sözlerinden; "—Sâlik, üç kısma ayrılır. Birincisi: mübtedîler (sülûka yeni başlayanlar). İkincisi: Mutavassıtlar Ortada olanlar). Üçüncüsü: Müntehâlar (Sülûkun sonuna ulaşmış olanlar) dır. Mütbedî'ye gerekli olan teslimiyet ve rizâdır. Mutavassıt'a ilm—i kazâ ve Müntehî'ye ise, Allâh'la seyr ve safâ etmektir" diye buyurdu.

Menkıbelerinden biri de şöyle naklolunur; Kendisi Muhyîddîn İbn Arabî hazretleri ile çağdaştı. Bir dervişi şeyhe: "—Şeyh—i Ekber, Hak Sübhâne ve Taalâ'ya "Vücûd—ı Mutlak" diyormuş. Cezâ günü bunun karşılığını görürler mi ki?" diye sorunca; Şeyh, bu sözü işitir işitmez: "—Bu şekilde sorulara ve dedikodulara varan sözlerden hoşlanmıyorum. Ama isterdim ki, Şeyh—i Ekber hazretleri de bu sözü söylememiş olsun. Fakat mâdemki bu söz ağzından çıkmıştır; bize onun te'vîli düşer. Bizce, şeyh Muhyîddîn'in bu sözden murâdı, "Kesrette vahdet" dir. Yani "Mîrâc—ı sânî"nin ifâdesinden başka birşey değildir. Velayet erbabının mîrâcı ikiye ayrılır. Bu hâllere vâkıf velâyet ehli hak yoluna azmederler. Bunun birincisine "İlk Mîrâc" denir. Bu mîrâc, sâlikin bu makama varması halidir. Bu husus hadisde: "Kânâllâhu ve lem yekûn ma'ahu şey'un" (Allâh vardı ve onunla hiç bir şey yoktu) diye belirtilmiştir.

İkinci Mîrâc: el'ân kemâkân mazharı olmaktır. Sâlik bu makamı dile getirerek, söyleyip, târif edemez. Açıklayıp, yazıp çizerek de bildiremez. Bu makamda halkın kesreti (çokluğu) ile bunların kusurları Hakk'a bir fazlalık veya bir noksanlık veremez. Bu hâlde bulunan zât, "Vücûd–i Mutlak" a düşmüş olduğundan, şer'î vazifelerini tam yerine getiremez olur. Zirâ onun bir yolu bu mânâya rast gelir. Sâlik'in nazarı ona erişmezse, onun bir yönü mükemmel olamaz, aksine noksan olarak kalır. Bu hâlden gâfil olmuş olur. Kendisinin murâdı, vahdâniyetin ıspâtı olduğundan, bu hâllerdeki eksiklik ve hatâlar Hak katında avfa ve kazâya çevrilir. Bu durum müctehîd'in haline benzer. Nasıl ki, o içtihadında hatâ etse, hatâsı sevâba çevrilir ve sevâbı kat kat arttırılırsa; Hakk'ın kemâl mertebelerinde de müctehîd olan kâlb ehlinin hatâsı, bizim yanımızda sevâp gibidir. Zirâ kendisinin murâdı Hakk'ın kemâlidir. Hatâsı da kurtuluşuna vesîledir" diye buyurmuşlardır.
ehlinin hatâsı, bizim yanımızda sevâp gibidir. Zirâ kendisinin murâdı Hakk'ın kemâlidir. Hatâsı da kurtuluşuna vesîledir" diye buyurmuşlardır.

Şiir

"Müçtehîd buldu hatâsıyla sevâb,
Ger isâbet ede me'vây–i cevâb".

Şeyh Rüknüddîn–i Sincâsî hazretleri (628 H. / 1230 – 31 M.) tarihinde vefât etti. Halife et–Tâhir Bî–Emrîllâh ve ümeradan Rüknüddîn Muhammed b. Tekiş asrıdır. Kabri Bağdad civarındadır. Dört meşhûr halifesi şunlardır: Birincisi: Şeyh Evhadüddîn, ikincisi Şeyh Şahabüddîn el–Maktûl, üçüncüsü Şeyh Şemsüddîn–i Tebrîzî, dördüncüsü ve postnişîni Şeyh Şahabüddîn–i Tebrîzî' hazretleridir.

XII. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH EVHADÜDDÎN–İ KİRMANÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, Hak tâliblerinin cânlarının cânı, seçkin ve temiz rûhların rehberidir. İsmi "Hamîd b. Muhammed b. Ahmedü'l–Kirmânî" dir. Künyesi "Ebû'l–uşşâk", lâkabı ise "Evhaddüddîn" (Evhaddîn) dir.

Şiir

"Mazhar–ı aşk–ı ezel nâzır–ı rûz–i dilber,
Asûmân–ı dîl ü cân içre odur mihr ü envâr".

Kirman'da doğmuş, orada ilim tahsil etmiştir. Bağdad'a vecd–i hâl ve sülûk ilimlerini tahsil için geldi. Burada "Kemâl Atâ" hazretlerinin uzun zaman sohbetlerine devâm etti. Hakikati delil yoluyla gören ve gösteren imamların dış müşâhede ve mukâyese usûlü ile Hazret–i Mutlak'ı idrâk etmekte idi. Mevlânâ Abdurrahmân el–Câmî (Molla Câmî) hazretlerinin "Nefahâtü'l–Üns min hadarâtü'l–kuds" adlı eserinde, rivâyeten nakledildiğine göre: "–Her ne zaman şeyh Evhadüddîn, tevhîd için semâ etmeye kalksa, meclisinde bulunan genç ve güzel bir delikanlı ile musâfaha eder bir

hâlde, birlikte semâ ederdi. Şeyh'in hâlini bilmeyen bâzı cahiller bunu fırsat bilip, kötü sözler söyleyip, dedikodu ederlerdi. Şeyh Bağdâd'a geldiğinde Abbâsî halifesi'nin vezirinin çok genç ve güzel bir vecheye sâhip, bir oğlu vardı. Bu genç, şeyhin bu tarzda semâ ettiğini işitip, ona: "–Şeyh'liği, bir kuru hevâ (nefis), bir kuru sadâ imiş" deyip, küçümseyerek, "–Ben onu bu hâlden unutamayacağı bir şekilde uzaklaştırıp, ona bir ders vereyim" diyerek, şeyhi Halife'nin sarayına ziyafet için dâvet ettirdi. Şeyh hazretleri, yemekten sonra tertip edilen tevhîd meclisinde, âdeti olduğu üzere, semâ ve devrâna kalkınca, bu genç şehzâde'nin maksadını kerâmet nûru ile anladı ve gereğini yerine getirdi. Şehzâde salonun bir köşesinde oturmuştu. Semâ esnâsında şeyh, şehzâde'ye doğru bir nazar atfetti. O nazarla onun gönlünü, alıcı kuşlar gibi kapıp aldı. Hemen o ânda şehzâde ayağa kalkarak, kendisini şeyhin kollarına attı. Aşk sevdâsı başına düştü. Kendini tutamayıp, şeyhin ayaklarına kapandı. Kendinden geçmiş bir hâlde, semâ sona erinceye kadar kaldı. Semâ'dan sonra aklı başına geldi. Şeyhe hemen bi'ât edip, müridlerinin arasına katılarak, dünya emirliğini ve beyliğini terk ederek bekâ mülkünün sultânına hizmeti tercih etti.

Kerâmetlerinden biri, şöyle nakledilir: Halktan ve ulemâdan bazıları şeyhe; "–Sizin dervişleriniz ne zaman-vecd ve istiğrâk hâline düşseler, yanlarında rübâî, gazel ve ilâhî okunduğunda âh çekip, gözyaşı döküyorlar da; Kur'ân–ı Kerîm okununca sükût edip, duruyorlar. Bu nasıl iştir?" diye sorduklarında, şeyh: "–Kur'an kelâmullâh' dır. Ona nisbet etmek için, Hazret–i Mûsâ meşrebi gerekir. O binde bir bile olmaz. Hakkın emrine riâyet edip, vekârlarını korurlar. Şiir ve ilâhî ise mahlûk sözü, aşk ehlinin harâretinin sonucudur. Mahlûk'un mahlûk'a meyli vardır. Onun için tesirinde kalırlar" de-

dikten sonra, devamla; "–Mâdemki cümbüşü vardır ve o varlığa, o cümbüşün tesiriyle bağlanır ve kıvamını bulur. Bu sebepten gerekli tepkiyi gösterirler. Bu hâle mazhar olanlar, sebep ortadan kalkınca eski hâllerine gelirler." diye buyurdu. Ve yine devamla: "–Bu nakşedilmiş âlem, nakkaşın nazarındadır. Zirâ nakkaşın nakşı, bilinip kıymetini takdir etmek içindir. Bizim bunda cürmümüz vardır" diye buyurdu.

Şiir

"Rebûde eyleyen bu dilleri ol hüsn–i vâfî'dir,
Yed–i kudrettir nakş eyleyen sanma yabânî'dir".

Yine buyururdu ki: "–Hakikatin esrârı, soru ve cevâp ile anlatılamaz. Dedikodu ehli onu bilemez. Ona ulaşabilmek, ancak haşmeti, gurûru ve serveti terketmekle olur. Tâki, zâtını gönül gözü hâline koyup, aylarca ve yıllarca azmedip, hâlini koruması ile mümkün olur."

Şeyh'in lâtif mesnevîleri ve hoş ilâhileri vardır. Şeyh Evhadüddîn hazretleri (615 H./ 1218–19 M.) tarihinde, Halife en–Nâsır Li–Dînillâh ile Diyarbakır'da "Karaâmid" Hâkimi "Seyfüddîn oğlu Şerefüddîn Bey" ve "Muzafferüddîn Mûsâ Bey" in hüküm sürdüğü asırda vefât etmiştir. O sırada Mısır Sultânı "Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyûb" idi. Şeyh Evhadüddîn hazretleri Bağdâd'da medfûndur.

XII. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH ŞAHABÜDDÎN MAKTÛL HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, hakkın dergâhında makbûl, velâyet erbâbı arasında usûl sahibi olmakla meşhûrdur. Şeyh Şahabüddîn–i Maktûl hazretlerinin ismi "Yahyâ b. Habeş b. Eylemür" dür. Kendisi Şahabüddîn–i Sühreverdî'nin kızının oğlu olup, Şeyh Sincâsî el–Kürdî'nin halifesidir.

Şiir

"Âlemü'l–vakt mürşîdü'l–âfâk,
Kutb–i uşşâk merkezine tâk,

Ol şehîd–i reh–i Hüdâ oldu,
Gerçi kim denür çift tâk."

Şeyh hazretleri dâimâ seyahat ederdi. Bilmediği ilim yok gibi idi. Dostları pek çoktu. "İşrâkıyyûn" mesleğinin ve "Işrâk" ilminin büyüklerinden olup, asrında bu ilimde tekti. Kemâl sâhibi bir şeyhdi. Büyük İslâm âlimi ve hekimi "Ebû Ali Sînâ" (İbn–i Sînâ), bu işrâk ilmini ondan tahsil etmişti.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Şeyh Şahabüddîn bir ara Şâm şehrinde bulunuyorken, Şâm hâkimi onu yakalatıp, hapsederek, katletmek istedi. Katil sebebi de onun "İşrâk İlmi" ne olan büyük vukûfu idi. Melik ve halk bu ilmi sihir, büyü ve efsûn gibi bir şey sanıyorlardı. Melik'in adamları şeyhi sohbet etmekte olduğu yere getirip, orada müridleri ve bir koyun sürüsü arasında asarak, şehid etmeye yeltendilerse de, asılan şeyin az sonra bir koyun olduğunu gördüler. Etraftan şeyhi soruşturup, aradılarsa da bulamıyarak, çekilip gittiler. Bu defa başka bir yerde yine sohbet ederken yakalamak üzere koluna yapıştılar. Şeyhin kolu askerlerin ellerinde kaldı. Ayağına yapıştılar, ayağı kopup ellerinde kaldı. Muhafızlar bu hâli görünce, korku ve dehşetle kaçıp gittiler. Fakat az sonra şeyhi yine yollarının üzerinde görünce aralarına alıp, saldırdılar. Fakat şeyh ridâsını havaya atıp, üzerine çıkıp oturarak, bunların gözleri önünde uçup gözden kayboldu.

Yine nakledilir ki; Bir zaman Haleb şehrinde bulunuyorken, şeyh'den zuhûr eden bu İşrâk ilmini anlamayan ve "Hükemâ Mezhebi" dir' diyerek, kendisini râfizî'likle ithâm eden, hem Şâm ve hem de Haleb hâkimi bulunan "Osman b. Salâhüddîn Yûsuf b. Eyyûb" tarafından yakalanıp hapsedildi. Şeyhe idâmını veya susuz, gıdasız (katıksız) hücre hapsini tercih etmesini teklif etti. Şeyh hücre hapsini tercih etti. Bu hücrede iken (589 H. % 1193 M.) tarihinde vefât ederek, fenâ âleminden bekâ âlemine göçtü. Bu sırada kendi şeyhi Rüknüddîn hazretleri hayatta idi. Onun vefâtını öğrendiğinde: "–Ona bu hâli revâ görenler, çok geçmez cezâlarını bulurlar" diye buyurdu. Nakledildiğine göre, O sene Arnavud taifesi Haleb ve Şâm şehirlerini istilâ ettiler. Bu beldelere o derece kıtlık geldi ki, açlıktan halkın yüzlercesi cân verdiler.

Şiir

"Her kişi kendüye eyler her ne ider,
Hayr ederse hayr ola şerr ise şerr".

Yine nakledildiğine göre: Haleb halkı iki kısma ayrıldı. Bir kısmı "Mezheb–i zındika" dandır derken; diğerleri ise, "Kerâmetine itikad ettiler." Şems–i Tebrîzî onun için: "–İlmi aklına gâlib, riyâzetiyle Hakk'a tâlib idi. O sebepten dimağı bozulmuştu. Yoksa Rabbânî ilim sahipleri içinde, en mükemmellerinden biriydi. Rûhlar âleminde bir tâife vardır ki, onlar dâimâ zevk ve cezbe hâlinde olup, rûhânî ilimlerden bu zevk hâliyle sırlı sözler söyleyip, kendilerini dâimî orada sanırlar. Şahabüddîn de, işte bu zevk ve cezbe ehlindendir. Bu hâli sebebiyle halkın anlayamayacağı, ancak mukarreblerin (Hakk yakınlarının) anlıyabileceği sözler sarfetti" diye buyurmuştur.

Şiir

"Koy yâre varıcak hâl oldu ânda heykelim,
Dönülüp mânaları gönlümde şevk oldu benim.

Bil mesâfe mülâkât eyledim gûyende hoş,
İffet ile oldu idlâl deminde meskenim".

Şeyhin vefatı, Halife "en–Nâsırüddîn Li–Dînillâh" devrinde olmuştur.

XII. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH ŞEMSÜDDÎN–İ TEBRÎZÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tahkîk erbâbının müşküllerini halledici, temyîz ehli olan ulemânın rehberi, velâyet ehlinin aşk sultanıdır. Şeyh Şemsüddîn–i Tebrîzî hazretleri, Şeyh Rüknüddîn hazretlerinin dervişlerinden ve seçkîn halifelerinden biriydi. Kendisi "Şeyh Ebû Bekri'z–Zenbîl–i Bâkıla" ve "Şeyh Kemâl–i Hûcendî" ile bir çok sohbetlerde bulunmuş, aralarında nîce dostluklar ve sırlar geçmişti. Şeyh Şemsüddîn'in ismi "Haddâdâr b. Muhammed b. Ali b. Melikdâd–i Tebrîzî" dir. Kendisi "Kutbü'l–ârifîn" (âriflerin kutbu) ve âşıkların imâmı Mevlânâ Muhammed Celâlüddîni'r–Rûmî hazretlerinin irşâdına sebep olmuştur.

Şiir

"Mürşîd–i kâmil–i mükemmeldir,
Sözleri mücmel–i mufassaldır,

Neş'esin verdi Monla Hünkâra,
Ânı inkâr eden muattaldır".

Kendisinin menkıbelerinden biri şöyle anlatılır. Şeyh hazretleri; "—Henüz küçük bir çocuk iken, sırr—ı Muhammediye aşkından kırk gün geçse de, bana yemek ve içmek isteği gelmezdi. Bana yemek teklif etseler, başımla işaret ederek, istemeyip, reddederdim" diye buyurdu. Şeyh hazretleri, dâima seyahat eder, gittiği yerlerdeki irfân meclislerine ve sohbetlerine katılırdı. Yine böyle bir meclisde, "Şeyh Kemâl Cihetî" nin meclisinde, "Lemezât" adlı eserin sahibi "Şeyh Fahrüddîn—i Irâkî" ile birlikte oldu. Şeyh Kemâl, Şems—i Tebrîzî'ye: "—Ey Şems, sen Fahrüddîn—i Irâkî gibi bazı sırları şiirlerle fahşetmiyorsun. Yoksa senin gönlünde bir şeycikler yok mu?"deyince; Şems: "—Sultânım, onlar güzel söze ve şiir kâbiliyetine mâliktirler. Şâhid oldukları mânâları ve sırları söz edebiyle, rumuz ve san'at elbisesi giydirip, halkı incitmeden söylemeyi bilirler. Amma ben buna muktedir değilim" diyerek, boynunu büktü. O Anda Şemsüddîn'e: "—Ey Şems, sana öyle bir sohbet ehli nasîb olacak ki, evvelki ve sonraki ilimleri senin nâmına şiirle inşâ edip, bütün dünyâya duyuracaktır" diye müjdelendi. Rivâyete göre, Şeyh Kemâl hazretleri hemen "Halvet" emrederek, onları erbaîn'e koydu. Şeyh Rüknüddîn'in vefâtından sonra, Şeyh Kemâl hazretlerinden "Merâtib seyr" ini tamamladı. Erbaîn'de bir şişe ile çeşitli mânâlar ona açılıp, Mevlânâ'nın irşâd edileceği, kendisine müjdelendi. Bu işâret üzerine, o sabah erkenden Rûm'a (Anadolu'ya) seyâhat etti. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Konya'ya ulaştı. Orada "Şekerrîz Ribâtı" na yerleşti. Kendisine verilen mânevî emre uyarak, Molla Hünkâr'ın medresesine giden yol üzerinde durdu. Molla Hünkâr (Mevlânâ Celâlüddîn—i Rûmî), medresesinde öğrenci ve mürîdlerine (asistanlarına) ders vermekle meşgûldü. O gün öğrencileri ile birlikte ilmî meseleleri tartışarak, yol üzerindeki Kervansaray önünden geçerken Şems, siyahlara bürün-

müş bir derviş kılığında önüne çıkarak, ona: "—Ey Mevlânâ, Bâyezîd mi büyüktür, yoksa Muhammed (A.S.) hazretleri mi?" diye sordu. Mevlânâ: "—Aralarında ne münâsebet var. O ümmetin vâsılı ve nüvvetin mühridür."diye cevâb verince; Şems, "—Fakat Bâyezîd (Leyse fî cübbeti sivallâh: Allâh cübbemin altındadır — Cübbemin altında Allâh'dan gayri bir şey yoktur) demiştir"deyince, Mevlânâ: "—Mâ arefnâke: Onu anlayamamışlar"diye buyurdu. Şems hazretleri, Mevlânâ'ya bir ân nûrlu, kudret ve ferâset nazarlarını yöneltmesiyle birlikte, Mevlânâ'nın gönlünü hemen kapıp aldı. Mevlânâ, o ânda kendinden geçip, katırından inerek, şeyhe sarıldı. Kendilerinden geçmiş, cezbe dolu bir rûh hâli içinde Mevlânâ'nın evine geldiler. Oğlu "Sultan Veled" ve kızı "Hayrünnisâ" onları kapıda karşıladılar. Şems onlara da elindeki şişede bulunan şerbetten ikrâm ederek, onları da mest etti. Mevlânâ, bir ara evinden ayrılıp, bir iş sebebiyle dışarı gitmişti.Büyük oğlu "Alâüddîn" bu hâli görüp, tahammül edemeyerek, pâdişâhın izni ve yedi arkadaşı ile birlikte eve gelip, Şems'i şehîd ettiler. Nakledildiğine göre, Mevlânâ eve dönerek, durumu öğrendiğinde Şems'i göremeyince, oğlu Veled'e: "—Ey Veled, Şems'e ne oldu?" diye sordu. Sultan Veled, o yokken geçen olayları kendisine nakletti. Sonra şeyhin vasiyeti üzerine kendilerine sağrak sunduğu kâseyi Mevlânâ'ya teslîm ettiler. Mevlânâ o sağraktan bir yudum alınca, hemen kendinden geçti ve Şems'i kendi eline kesik başını almış, evinin önünde lâtif bir şekilde "semâ" ederken gördü. Kendisi de "semâ" ile Şems'in yakınlığını bulurdu.

Şiir

"Ol semâ içre oldu âna urûc,
Rahmet-i Hakk'a eyleyince velûc".

Şemsüddîn–i Tebrîzî'nin menâkıbını Mevlevî'ler toplayıp, yazmışlardır. Şems'in şehâdeti (645 H./ 1247–48 M.) tarihinde olmuştur. Kabri "Emîr Bedreddîn Medresesi" nde Konya'dadır. O sırada Konya'ya Sultan Alâüddîn'in oğlu Gence hâkimdi. Bağdad Abbâsî Halifesi ise el–Musta'sım, Mısır hâkimi de Necmüddîn Eyyûb idi. Bu sırada Eyyûbî hânedânı yıkılmaya yüz tutmuştu.

XIII. LEMZA

ŞEYH ŞAHABÜDDÎN–I TEBRÎZÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tarikatte ve şeri'atte devrinin üstâzı, hâfız–ı Kur'ân, Cehrî tarikatlerin sırlarına vâkıf şeyhlerin büyüklerindendir. Şeyh Şahabüddîn–i Tebrîzî hazretleri, Horasan civârında "Mâverâü'n–nehr" lidir. İsmi "Mahmûd", künyesi ve lâkabı "Şahabüddîn" dir. Doğum yeri "Âhirmiskîn" denen Tebrîz'in nâhiyelerinden birindedir. Fakat "Bağdad" da büyüyüp, tahsilini orada tamamlamıştır. Sonra memleketi olan Tebrîz'e dönüp, oraya yerleşmiştir. Babası Şeyh Sühreverdî hazretleridir. Kendisi de babasının şöhretiyle anılmaktadır. Kendisi Kur'ân esrârının tefsirinde, devrinin seçkinlerindendi. İki rek'at namazda bir hatm–i şerif'i tamamlardı. Kendisi ayrıca Kur'ân ilimlerinde mütehassıs olup, bu cümleden olarak "Kıraet–i seb'a" ve "Rivâyet–i aşriyye" ilimlerinde de kendi asrında bir benzeri yoktu.

Şiir

"Sâlik–i meslek–i râh–ı sevâb,
Olduğun bilmişti şeyh ü şâb,

Fâtih–i gayb'den haber verici,
Reşehât–ı Hûdâ'ya zâtiyy–i sehâb".

Kendisinin inâbet etme sebebi şöyle nakledilir: İlim talebi sırasında çok fakîr olduğundan, hayli ıstırâb çekmekteydi. Bir gün yine bu hâlde iken, yolu bir mescide uğradı. Mescidde Şeyh Rüknüddîn'in vâ'z ve nasihat ederek, "Tevekkül" ün mânâsını açıklamakta olduğunu gördü. O da sohbet halkasına katıldı. Şeyh Rüknüddîn: "–Tevekkül ehlinin rızkı muhassıldır. Takvâ erbâbının ise, kanaati ona kâfidir. Bu hâlde onlar diğer halkdan, kişilerden daha faziletli ve mükemmeldirler" dedi. Şahabüddîn–i Tebrîzî, hemen sohbetten ayrılıp, bu sözleri denemek için şehir dışına çıkıp, bir mağaraya yerleşti. Şeyhin kavlince, tevekkül ve takvâ üzere yaşayıp, dışarı çıkmadı. Allâh'ın hikmeti ile o mağaranın civârından bir kervân geçerken, şiddetli bir yağmur yağdı. Kervan halkı, bu şiddetli yağmur yağarken sığınacak bir yer aradılar. Bu mağarayı görüp, içeri girdiler. Mağaranın karanlığına gözleri alışınca, bir köşede yarı uyur bir hâlde yatmakta olan Şahabüddîni görüp, ona seslendilerse de, bir cevap alamadılar. Yanına gidip bakınca, kendisinin açlıktan içi kavrulmuş olduğunu anlayıp, ona biraz çorba içirdiler. Şeyh hemen kendine gelip, tebessüm ederek, yerinden kalktı ve başından geçenleri bunlara anlattı. Sonra şehre gelip, şeyhe biât etti. Şeyh: "–Ey genç tâlib, Allâh ehlinin sözlerini sınamak isyândır. Bir daha yapma. Seni helâk olmaktan ihlâsın kurtardı." diye buyurdu.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: –Bir gün şeyhi çok seven bir zât, şeyhi ve dervişlerini evine dâvet edip, ziyâfet çekti. Şeyh de her zamanki âdeti üzere, Kur'ân'ı hatmetmeye başladı. Dervişleri de şeyhle beraber okudular. Ev sahibi olan zâtın bir oğlu vardı.

Bu çocuk kötürüm olup, yürüyemiyordu. Fakat sesi çok güzeldi. Şeyh onun hâlini keşfettiğinden, huzûruna getirilmesini emretti. Hemen çocuğu getirdiler. Şeyh çocuğa: "–Bizimle birlikte hatm–i şerîf oku ki, sırlarına nâil olup, sıhhat bulasın" diye buyurdu. Çocuk da dervişlerle birlikte hatm–i şerîf'i tamamladı. Hatim tamamlanıp, duâ ve tevhîd edildikten sonra, dervişler cezbeye kapılıp, ayağa kalkarak devrâna başladılar. Kötürüm çocuk da, kendi hâlini unutup, aşka gelerek ayağa kalktı ve devrâna başladı. Böylece şifâ bulmuş oldu.

Şeyhin kerâmetlerinden biri de şöyle nakledilir: gençliğinde uzun süre bekâr yaşamış, evlenmekten kaçınmış olan şeyhe, dostlarından bâzıları; "–Sultânım, evlenmeniz bekâr kalmanızdan daha iyi olmaz mı?" diyerek, kendisini evlenmek hususunda sıkıştırmakta idiler. Şeyh ise, bazı şartlar ve kayıtlar ileri sürerek, evlenmekten sakınmakta idi. Fakat samimi dostlarından birisi saliha bir hâtun bularak, şeyhin huzuruna götürdü. Hâtun şeyhe: "–Ey şeyh, her ne emriniz varsa söyleyiniz, hemen yerine getireyim. Tek siz nikâhımı kabullenin" diye ricâ edince, şeyh: "–İnşeâllâh evlendikten sonra, evlâdımız olduğunda, fakirlik ve çocuk feryâdlarından sıkılıp, isyân etmez, sabrederek hâline şükredersin. Seni helâlliğe (eşliğe) kabul ediyorum" dedi ve o hâtunla evlendi. Ondan üç erkek evlâdı dünyaya geldi. Kendisi Kur'ân hatmederek, çocuklar da onu takibederlerdi. Görenler hayretler içinde kalıyordu. Bir müddet sonra evlâdından biri vefât etti. Dînî merâsimi yapılıp, defnedildi. Hâtun acısını yüreğine gömüp, sabretti. Öteki iki çocuğu ile oyalanmakta iken, az sonra ikinci çocuğu da vefât etti. Hâtun yine bağrına taş basıp, sabretti. Ama bir kaç gün sonra üçüncü evlâdı da âniden ölünce, iki yıl süre ile sabr ve tahammül eden Hâtunun artık sabrı yıkıldı. Kendini

tutamayıp, feryâd ederek, gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaya başladı. Şeyh hazretleri hâtununun bu hâlini öğrenince: "–O Allâh hakkı için, seni ve beni yoktan vâr eden Allâh'dan gelen bu hâle elem duymayıp, sabr gösterseydin; hayatın boyunca evlâdlarının rûhânî cesedleriyle birlikte olur ve onları görürdün" dedi.

Yine nakledilir ki: Dostlarından biri, bir rûyâ görür ve yorumunu şeyhden ricâ etmek üzere huzuruna vardığında, o daha ağzını açmadan Şeyh ona: "–Rüyânda bir deve kuşu tutup, binmek istemişsin. Ama o kuş sana teslim olmayıp, iterek seni yere düşürmüş ve ayağının kırılmasına sebep olmuş. Bunun yorumu şöyledir: –Sen bir genç delikanlıya göz dikip, gulâmpârelik etmek istemişsin. Fakat o genç oğlan buna râzı olmamış. Sen de vaz geçmişsin. Sakın bir daha böyle bir şeyi aklından dahi geçirme" diyerek, o zâtı ikâz etti. O zât yaptığı suçu itiraf ederek, tövbe edip, nedâmet getirmiş ve şeyhe biât ederek, bu tür zaaflardan halâs olmuştu. Bu olayı rivâyet eden kişi: "–Bu hâlin te'vilini şeyhden sordum. Bana: –Devekuşu, iki emir arasında, iki hâl arasında demektir. Zirâ Devekuşu, ne Deve gibi yük taşıyabilir ve ne de kuş gibi uçabilir. Ayak ise gönül şehrinin şerhidir. Bu mânâdan hareketle o mânâyı anladım"diye buyurdu.

Kendisinin inci değerindeki nasihat edici sözlerinden:

"–Sâdık rüyâsı olmayan kişi, mevtâ hükmündedir. Zirâ tebşir edilen kişinin rûyası, zâhirî âlemde enbiyânın rûyası gibidir. Bunlar vahdetin aynasıdır. Sâdık rûya ise, nübüvetten bir hâzdır. Sâdık rûyası olmayan kişilerle birlikte oturmamak gerekir. Zira mevtâya tecellî olmaz" hükmünce sâlih kişinin âmil olması gerekir" diye buyurmuştur.

Menkıbelerinden bir diğeri de şöyle nakledilir: Bağdad'da hacca gitmek niyetiyle hazırlık yapmakta iken,

kendisine Bağdad halkından o kadar çok kişi biât etmişti ki, şeyh bu kalabalıktan bunalıp, Tebrîz'e dönmeye karar verdi. Kalabalık mürîdleri de şeyhe: "—Hepimiz seninle birlikte geliriz" dediler. Şeyh Sadık dervişi Cemâlüddîn'e "—Hazır ol, sabahleyin erkenden yola çıkacağız" dedi. Vakti gelince, hemen namaza durdu. Arkasına beş—altı yüz mürîd toplanıp, namaza durdular. Şeyh, âdeti üzere hatimle namaza başlayınca, ekserisi buna dayanamayıp, namazı terkederek, savuşup gittiler. Şeyh, sabah namazını tamamlayıp da selâm verdikten sonra ardına baktığında, Cemâlüddîn'den başkasını göremeyince: "—Elhamdülillâh nazarımız ve sınamamız sona erdi. Takdîr ve lâyık imiş ki, size nasîb oldu" deyip, "hilâfet" i için duâ etti. Sonra onu halife kılarak: "—Biz, bir memlekete varıp, orayı irşâd ile görevlendiriliriz"deyip, Cemâlüddîn'i kendi yerine Tebrîz'e gönderdi. Bir müddet irşâdla uğraştıktan sonra, oradan "Gîlân"a gönderdi. Seyyîd Cemâleddîn hazretleri, orada âşıkları ve sâdıkları irşâdla meşgûl oldular.

Şiir

"Nîce bin oğlancığın başını kopardı Fir'âvn,
Tâ ki Mûsâ'ya sebeb oldu bula hoş Fir'âvn".

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: —Kendi zamanının şeyhlerinden biri, köyde oturmaktaydı. Dervişlerini dâimâ riyâzet ve açlıkla terbiye ederdi. Fakat onlardan birinin hâli galebe edip, şeyhin hatırına geldi. Şeyh dervişlerini şehre gönderip, yemek hazırlattı. O hâtıra sahibi derviş gelip, hazır yemek ve ekmeği görünce oturup, karnını doyurdu ve yemeğin arta kalan kısmını da yanına alıp, götürdü. Geriye tekke'ye döndü. Şehirdeki tekkenin nakîblerinden biri, Şeyhin emriyle şeyhin huzuruna çağırıldı. Şeyh anlat deyince, Nakîb:

"–Sultânım, sizin dervişiniz gelip, bizim nimetimizi yedi ve şükrünü şeyhine etti" deyince, şeyh: "–Sâlik o kişidir ki, ona zâhirde ve bâtında ne hâl gelirse gelsin, kendi şeyhinden gelir. Demek ki vâdinde sâdıklardanmış. Berhüdâr olsun"diye buyurdu.

Şeyh Şahabüddîn–î Tebrîzî hazretleri, (702 H./ 1302–303 M.) tarihinde vefât etti. Cengiz hânedânından Moğol sultânı "Tekûdâr Hülâgû Hân'ın islâm dünyasını istilâ ettiği asırdı. Anadolu'da ise Süleyman oğlu Alâüddîn oğlu Konya Selçuklu sultânı idi.

Şeyhin dört halifesi şunlardır: "Şeyh İbrâhim–i Hemedânî, Şeyh Hüseyin–i Sa'dâd, Şeyh Muhammedü'l–Yemenî, postnişîni Şeyh Cemâlüddîn" dir ki, Moğol istilâsı sırasında şehîd edilmiştir.

XIII. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH İBRAHİM–İ HEMEDANÎ EL–IRAKÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, tarikatte vâsıl ve tâlibleri aşkla irşâd eden şeyhlerin seçkinlerindendir. İsmi "İbrahim", künyesi "Ebû Abdullâh", lâkabı "Sa'düddîn" dir. Nisbesi "Hemedânî" veya "Irâkî" dir. Kendisi hâfız–ı Kur'ân ve hoş nefesli bir zât idi.

Şiir
"Hâfız–ı hazret–i Kur'ân–ı Kerim,
Alem–i sırr ü âlem İbrâhim".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Bir ara ilim tahsili ile uğraşmakta iken, bir gün cemâat sahibi ve Hakk'a yol bulucu "Ebdâl tâifesi" hemedân'a geldiler. Halka velâyet, nimet ve hikmetleriyle vaaz ve irşâdlarda bulundular. Şeyh İbrahim o sırada küçük yaşlarda idi. "el–Mecâzü Kantaretü'l–Hakîka" (Mecaz hakikatin ölçüsüdür) tekvâsınca Ebdallarla birlikte sohbet etti ve onların yanından hiç ayrılmadı. Onlar şehirden ayrılırken, üç gün sabredip, sonra onların yokluğuna

dayanamayıp, onlarla birlikte seyâhate çıkarak, yolda onlara yetişip, birlikte Hindistan'a gittiler. Orada "Bahâüddîn–i Zekeriyyâ" ile buluşup, hizmetlerinde bulundu. Nakledilir ki, Şeyh İbrahim'i yerine Postnişîn etmeği murad edip, halvet emretti. Halvette iken, üç gün cezbe ve istiğrâk halinde kalıp, ona el vererek, o hâlle seyahate çıktı. Rûm'a, Konya'ya geldi. Orada Şeyh Sadrüddîn–i Konevî ile sohbet edip, ona "Füsûs" ve "Nusûş" u okuttu. Sonra bu cezbe hâlinden kurtulup, akıl ve fark âlemine geldi. Şeyhin icâzeti ile Şâm–i şerif'e varıp, orada "Emîr Mu'înüddîn" denen itikad sahibi emîr'in konağında uzun zaman kalarak, irşâdla uğraştılar.

Şiir

"Kime kim ide Hüdâ lûtf–i mürüvvetle nazar,
İrişür feyz–i Hüdâ'dan dîl ü cânına eser".

Bir süre sonra Şâm'dan da ayrılıp, Mısır'a gitti. Orada "Şahabüddîn" in dervişlerinden bâzılarıyla sohbet etti. Bu sohbetler sebebiyle şeyhe içinde bir alâka ve yakınlık duydu. Bu duygularla "Tebrîz" e gidip, şeyhe hizmet etmek üzere huzuruna girdiğinde, şeyhi elinde bir kâse şerbet olduğu hâlde gördü. Şeyh, elindeki kâseyi İbrâhim'e sundu: "–Onun mecâzları hakîkate tebdıl olsun ve zikrullâh'ın safâsı gönlünde devâm etsin" diye duâ ve nasihat etti. Sonra: "–Sizler kâmilsiniz, inşeallâh mükemmel olursunuz" diye buyurdu. Ona dokuz esmâyı telkînle, üç tavrı beyân edip, yedi makamı seyretmesi için onu kendi eliyle erbâîn'e koydu. Hazret, erbaîn'le muradına erişince, onu irşâd ve icâzetle istihare ettiği gibi, "Kayseri" ye görevlendirdi. Şeyh İbrahim, Kayseri'de tâlibleri isteklerine, âşıkları sevdiklerine ulaştırmak için irşâda oturdu. Dostları

şeyh için burada bir zâviye yaptırdılar. Halvetiyye pîrlerinden "Şeyh Çelebî Halîfe" nin büyük ceddî olan "Cemâlüddîn–i Aksarıyî" de Şeyh İbrâhim–i Tebrîzî'nin halifelerindendir. Aynı zamanda onun postnişîni olmuştur. Şeyh İbrâhim, irşâdla "Tokad'a gitmiş ve orada Sultan Alâüddîn'in beylerinden "Emîr Pervâne" şeyhe bir zâviye yaptırıp, uzun süre burada irşâd hizmetinde bulunmuşlardır. Emîr Pervâne'nin vefâtından sonra Şâm'a geri dönüp, ömürlerinin geri kalan kısmını Şâm'da geçirmiştir. (790 H./ 1309–310 M.) tarihinde hakkın rahmetine kavuşmuştur. Muhyiddîn İbn Arabî hazretlerinin kabri civârında, "Sâlihiyye" denen mevkîde medfûndur. Bu devirde Konya hâkimi katlolunmuş, Muhlîs Paşa altı ay Konya tahtında hükûmet sürmüş, sonra tahttan ferâgat ederek, yerine oğlu Baba İlyâs Sûfîlerinden Nûriddîn oğlu Karaman, onaltı yaşlarında iken Konya hâkimi olmuştur. Mısır'da ise Muhammed b. Kılâvun üçüncü defâ Mısır Sultânı oldu. Rûm'da ise Osmancık pâdişâhtı.

XIII. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH HÜSEYİN–İ SA'DÂD HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, sa'dâdın seçkinlerinden, derecesi yüce olan Ehl–i Beyt'in soyundan bir muhterem şeyhtir. Kendisi "Gûr" şehrinde doğmuş ve Herat'ta yaşamıştır. Tasavvûf ilminde eser sahibi değerli bir üstâzdı. "Nüzhetü'l–ervâh" adlı eseri, ârifler arasında çok meşhûrdur.

Şiir

"Seyyid–i pâk–i neseb idiğine oldu delil,
Son deminde sunulup câm–ı şehâdetle safa,

Vâsıl–ı ceddi olunca dediler Hulvî hemân,
Eyledi azm–i bahşet nola ola âna vefâ".

Nakledildiğine göre, şeyhle buluşmalarının sebebi şöyle anlatılır: Kendileri gençliğinde rûyâya inanmazdı. Bir gece tuhâf bir rûyâ görerek, yorumunu yaptırmak için, ertesi sabah şeyhin huzuruna çıktı. Şeyh: "–Ey Seyyîd, bu isme üç gün meşgûl ol. Sonra ne zuhûr edeceğini görürsün" diyerek, ona bir isim talim ettirdi. Seyyîd, o ismi zikredip, üç gün sonra yine bir rü-

ya gördü. Rüyâsında ona: "—Şeyhin şefaati ile seni affettik" denildi. Seyyîd, sabahleyin erkenden şeyhin huzuruna gelip, hemen ona biât ederek, kendisine verilen tâc ve hırkayı kabûl etti.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: —Şeyh hazretlerinin vefâtı yaklaştığında, kırk gün önce acâib bir rûyâ gördü. Şeyhini rûyâsında görüp, yine rûyâsında gördüğü rûyâyı tâbir ettirdi. Sabahleyin erkenden dervişlerini etrafına toplayıp; "—Benim âhiret âlemine gitmem yakınlaşmıştır. Sizlere vereceğim nasihat, söyliyeceğim vasiyetim derdinize tabîb olacaktır. Nasihatim odur ki; "—Allâh'la olduğunuzda gayrîyi anmaktan sakının. Gayrîyle oturduğunuzda da Hakkı anmayın. Bir müşkülünüz olduğu zanan şeyhlerinizin rûhlarına yöneliniz", dedi. Sonra erbaîne girdi. Erbaîn sırasında kimse ile konuşmayarak, erbaînin son günü zayıflamış, süzülmüş bir hâlde çıkıp, cuma namazına gitmek için henüz bir iki adım atmıştı ki; O sırada ortalık Hasan Celâyir'-in mücâdelesi sebebiyle kân ve ateş içinde idi. Bu kargaşalıkta bir silâhşör tarafından yanlışlıkla şehîd edildi. Kazâ oku şeyhe isâbet etmiş, bu elemle dünya'dan göçmüştü. Vefâtı (729 H./ 1328—29 M.) tarihindedir. Bu devir, İlhânlı hükümdârı "Ebû Saîd Hân" a, Anadolu Moğol genel vâlisi "Emîr Çoban"ın başkaldırdığı devirdir, Şeyh hazretleri Herat'ta medfûndur.

Şiir

"Menzîl—i rûh—i Hüseyin oldu makâmı cennet,
Nola ikrâm edeler ânda varınca sâ'dât".

XIII. LEMZANIN 3. ZAİKASI

ŞEYH MUHAMMEDİ'L–YEMENÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, adn cennetinin kutbu, îmân ehlinin kurtarıcısı, tâliblerinin dünyâ ve âhiret hayatının rehberi olan şeyhlerin büyüklerindendir. İsmi "Muhammed" dir. Lâkabı "Celâlüddîn" dir. Künyesi "Ebû Hamîd" dir. Yemen civârında "Aden'de doğmuştur.

Şiir
"Şeyh–i kâmil idi o dürr–i Aden,
Harrâz–ı cân olduğu içün akîk–i Yemen".

Kendisinin menkıbelerinden biri, "Necîbüddîn Birgüs" hazretlerinin nakline göre, şöyle anlatılır: –Bir tarihte Kâbe–i Muazzama'da itikâf'a çekilmiş, orada Şeyh Şahabüddîn ile sohbette bulunmakta iken; şeyh, dervişlerinin nakîbini çağırıp, ona: "–Dışarı çık, orada kimi bulursan onu bizim yanımıza alıp getir" diye emir verdi. Nakîb içeri eli boş geldi. Şeyh onu azarladı ve "–Falanca zâtı alıp, gel, onun ismi "Muhammed" dir dedi. Az sonra nakible birlikte siyâhlara bürünmüş bir zât içeri girdi. Şeyhe saygıyla selâm verdi. Sonra

edeble şeyhe yaklaşarak, elini öptü. Şeyh ona: "–Merhabâ, hoş geldin" diyerek, kırk yıllık dostu gibi yanına oturtup, onunla sohbet etmeye başladı. Ona o kadar sırlı ve hikmetli sözler söyledi ki, bu sözlerin ben bâzılarını anlayıp, bâzılarını ise anlayamıyordum. O sözler benim makamımdan olmadığı için anlayamadığıma hükmettim" dedi.

Şiir

"Geldi senden cânıma bu demde hoş bûy–i vefâ,
Safvet–i kâlble eğilendi derûnunda safâ".

Şeyh hazretleri, "usûl" ve "fürû" adı altında "esmâ–i hüsnâ" dan bazı isimler verip, üç gün onu zikrettirdikten ve "hâlvet" e soktuktan sonra, onun hilâfeti için duâ ederek, kendi vilâyetine irşâdla görevlendirdi. Gittiği diyârda şânı yüce şeyhlerden oldu. Kendisi sayısız dervişler ve halifeler yetiştirdi.

Menkıbelerinden biri de Şeyhin mürîdlerinden "Ali–i Şirâzî'nin rivâyetine göre, şöyle nakledilir: "–Bir gün bir iş için Yemen'e gitmiştim. Orada Şeyh Muhammed'in sohbetlerine katıldım. Bir gün sohbet esnâsında bana: "–Yâ Ali, Şirâz'da bulunan şeyhleri bana sayıver" deyince, ben de hemen ard arda isimlerini saymaya başladım. Tâm bu sırada şeyhe bir hâl geldi ve kendinden geçti. Vefât ettiğini sanarak sözümü hemen kestim. Şeyh az sonra kendine gelip; "–Yâ Ali, az önce Şirâz'da idim. Şeyhlerin hepsini gördüm. Eğer inanmıyorsân sana hemen hepsinin isimlerini ve yüzlerini bir bir târif edeyim." diyerek, Şirâz şeyhlerini adları, sanları ve karakterleri, heybetleri ve kıyâfetleriyle sayıp, onların bulundukları sülûkdaki seyr'lerini ve mânevî makamlarını, onları görüyormuş gibi saymaya başladı. Sonra: "Filân yerde Hüseyin Kalânisî denen bir zât vardı. Bu zâtın üzerinden velîlik Hakkın emri ile

alındı. Velâyet ehlinin yazıldığı defterden ismi silindi." dedi. Ben; "–O, uzlet ehli bir kişi idi. Dağlarda dolaşıp, otururdu. Ne hâta etti ki, bu zillete uğradı" dedim. Şeyh; "–Ata Beğ ondan biât aldı. Onun hânesine gitti. Sonsuz mâl, câriye ve köleler verdi. O sebeble Hakkın nazarından düştü." diye buyurdu. Ali Şirâzî: "–Ben, bu mânâyı hatırımda tutup, kendime ibret edindim. Şirâz'a döndüğümde; olayın şeyhin haber verdiği gibi cereyân ettiğini haber aldım" demiştir.

Şeyh hazretleri (659 H. / 1260 – 61 M.) tarihinde merhûm oldu. Kabri Yemen'de "Aden" şehrindedir. Vefât zamanı, Halife el–Muntasır Billâh'ın Bağdad'da katledildiği asırdır.

XIV. LEMZA:

ŞEYH CEMÂLÜDDÎN–İ EZHERÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, seyyîdlerin ebrârından, ceyyidlerin ahrârından olup, Resûlullâh' (S.A.S.) ın temiz soyundan bir şeyhdir. İsmi "Muhammed", lâkabı "Cemâlüddîn" ve künyesi "Ebû'l–Hasan" dır. "Şirâz'da "Kalincâr" nahiyesinde "Yenkenler" köyünde doğmuştur. İlim tahsilini Mısır'da "Câmiü'l–Ezher" de tamamladığından, "Ezherî" diye tanınmıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra saltanat merkezi olan Tebrîz'de yerleşip, Şeyh Şahabüddîn'in hizmetinde bulunmuştur.

Şiir

"Vâris–i fakr–i Ahmed–i muhtâr,
Oldu şeyh Cemâlüddîn–i Kalincar,

Ma'nâ–i fukarâ anılmış bilmiş,
İzzet–i Hakk'la odur hem vâr".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Zahiri ilimleri tahsil edip, bâtın ilimleri için hazır olduğunda, "Gîlân"a hicret edip, irşâd hizmetine başladı. Şeyh

Şahabüddîn'in Gîlân'da oturan Ebû'l–Kaasım adlı bir müridi, Tebrîz'de şeyh'le birlikte, onun müsâhibi olarak bulunuyordu. Bu mürid, ileri makamlarda ve esrâra ulaşmış bir kişi idi. Kendisi vefât edince, aslî vatanı olan Gîlân'a cenâzesini göndermelerini ve orada toprağa vermelerini şeyhinden ricâ etmişti. Şeyh ona söz verip, Seyyîd Cemâlüddîn'e cenâze ile birlikte gidip, dinî hizmetlerini gördükten sonra, orada defnetmesini emretti. Şeyh Cemâlüddîn, o sırada evli olduğundan bu işte biraz tereddüt gösterdi. Şeyh Şahabüddîn ona: "–Ehlini ve âileni alıp, birlikte git ve o diyârları irşâd et" diye emretti. Sonra orada seni irşâd için bekleyen sâlih kişiler vardır." dedi. Şeyh Cemâlüddîn oraya gidip, İbrâhim Zâhid–i Gilânî'yi irşâd etti. Cemâlüddîn, şeyhinin emriyle cenâzeyi vatanına ulaştırıp, Gîlân nâhiyelerinden "Poteste" denilen köye defnettirdi. Burada biât erbâbı ve himmet ehli dostları, ona bir mescîd ve zâviye binâ ettiler. Şeyh Cemâlüddîn burada uzun seneler irşâdla uğraştı.

Menkıbelerinden bir diğeri şöyle nakledilir: Şeyh Cemâlüddîn o derece riyâzet ederdi ki, günlerce evinde yemek pişmezdi. Bâzan da sanki evde yemek pişiriliyormuş gibi havan içinde tuz dövdürürdü.Bunun sebebi fakirliğini başkaları anlayıp, ona sadaka göndermesinler diye tedbir almaktı. Kendisi aslâ zekât ve sadaka kabul etmezdi. Rızk sağlamak için bir adım atmazdı. Kendi kârı ile yetinirdi. Kendisine âid ufak bir arazîye tohum attırıp, yetişen ekinleri harman ettirerek, elde edilen arpayı satıp, parasının yarısıyla âilesinin nafakasını sağlar, geri kalan parasıyla da pirinç alıp onunla beslenirdi.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: Kendisi bedenen çok zayıf bir kimse idi. Fakat tevhîd ve devrân'a kalktığında, sûfîlerinden hiç biri semâ etmede onunla

yarışamazdı. Ekseriya tevhîdi, semâ ile beraber icrâ ederdi. Sesi çok güzel olduğundan, dâvûdî hoş sesiyle ilâhîler okur, Kur'ân tilâvet ederdi. Bâzan da güzel sesli hâfızlara makamları ile zikrullâh ettirirlerdi. Hattâ taksim ve rübâî de okuttururlardı.

Şiir

"Zikr–i Hakk etse hemîşe edici semâ,
Devrânına ânın kimse değildi mennâ".

Menkıbelerinden biri de Şeyh Abdullâh tarafından şöyle anlatılır: –Sabah namazlarında Seyyid hazretlerinin meclisinde hazır bulundum. Güzel sesim vardı. Yüksek sesle ve âhenkle "Zikrullâh" eyler, bâzan da taksim, ilâhî ve dinî şiirler okurdum. Şeyhin benim sesimden haz ettiğini biliyordum. Bir ara sükût ettiğimde bana: "–Ey oğul, biz senin güzel sesinden ve sesindeki edâdan safâlanıp, vecd edip, müşâhede ile mir'âtımızı edâ ederken; şimdi bundan kaçınırsın ve bizi yetim korsun. Bir daha böyle yapma. Sâdık sâlikleri ve âşık dervişleri hoş sesinle tedâvî ediyordun, sesinden mahrum edince onları perişân ediyorsun, bu hâlden vazgeç" dedi.

Menkıbelerinden biri de, hanım müridlerinden biri tarafından şöyle anlatılır: –Bu hanım müridi şeyhe çok bağlı idi. Neyi var neyi yoksa bağlılığından şeyhe getiriyordu. Bu hâtun şeyhe âit hâtıralarından birini şöyle nakleder: "– Bir târihte babamla birlikte hâcca gitmiştim. Yolda giderken bâzı işlerim için devemden aşağı inmiştim. O sırada bir kum fırtınası patlak verdi. Bu çöl fırtınasında yolumu ve izimi kaybettim. Fırtına durduğunda hâc kervanının bensiz gittiğini ve kendimin bu vahada yapayalnız olduğumu görüp, çok korktum. Sağa ve sola koşuşup, ağlayarak,

bana yardım edecek birini araştırdım. Kimseyi bulamayınca, çaresiz, yorgun, aç ve susuz olarak bir yüksek kayanın kovuğuna sığındım. Burada ağlaya ağlaya uyuyup, kaldım. Kulağıma bir ses geldi. Ayağa kalktım. Yoldan yedi nûrânî zâtın arslanlara binmiş olduğu hâlde gitmekte olduğunu gördüm. Bunlar heybetli kişilerdi. Yollarının üzerine çıkıp, onları saygıyla selâmladım. Onlarda "–Aleyke" dediler. Sonra birbirleriyle sırla söyleştiler. Ben ağlayarak; "–Beni bu hâlden kurtarın" diye yalvardım. İçlerinden biri; "–Bizim hizmetimiz vardır. Sen tahammül edemezsin ve bizimle yoldaş olup da gidemezsin. Lâkin sabaha doğru bir merd ve kâmil kişi buraya uğrar ve seni istediğin yere ulaştırır" dediler. Sonra gözümün önünden kayboldular. Sabaha dek gözüme uyku girmedi. Sabah ezânına çok az bir zaman kala, o hazretin müjdeledikleri, mert ve kâmil kişinin yaya olarak ve vekârla bana doğru gelmekte olduğunu gördüm. Hemen gidip, yolunu kestim. Kendisini edeble selâmladım. Hâlimi ve başımdan geçenleri kendisine arzettim. Bu zât bana: "–Üzülmeyiniz, inşeallâh, buluştuğunuz ilâhî esrâr mahrem değildir. Haydi, gel benimle" diyerek, ridasını başıma örttü. Hemen o ânda uyuya kaldım. Sinek vızıltısı gibi bir ses kulağıma geldi. Uyandım. Kendimi memleketim olan "Minâyin"de babamın çadırında buldum. Bu hâlime sevinç gözyaşları dökerek, hamdettim. Babama başımdan geçenleri anlattım. Aradan uzun bir zaman geçmişti. Babam hakkın rahmetine varmış ve ben de genç yaşımda kimsesiz kalmıştım. Dâima her yerde o azîzi arıyordum. O güne kadar ona benzer bir kimseye rast gelmemiştim. Bir gece bir zat rüyâmda bana: "–Yârın isteğin ve murâdın yerine gelecektir''dedi. O hâlle uyandım. Sabahleyin komşularımdan biri bana; "–Köyümüze bir şeyh gelmiş, gel gidip, vâ'zını dinleyip, hayır duâsını alalım" dedi. Ben de onlara katıldım. Bü-

yük bir topluluk hâlinde, şeyhin kaldığı yere gittik. Şeyhin mübârek elini öptüm. Benim hâlimi keşfedip; "–Hâc yolunda çok korkular çektin ve gurbet izzetini görüp tattın. Seni iyi bulmadık" dedi. Ona dikkatle bakınca, Şeyh Cemâlüddîn'in beni o çölden kurtaran kişi olduğunu görerek: "–Hay Sultânım," der demez, hemen bana tenbih ederek; "–Ben sağ oldukça kimseye bu sırrı söyleme"dedi. Ben: "–Sultânım, o önce gelenler kimlerdi?" diye sorunca, şeyh; "–Onlar, yedilerdi. Kutb–i âlem'le buluşmaya Kâbe'ye gidiyorlardı" diye cevap verdi.

Menkıbelerinden biri de kendi ağızlarından şöyle nakledilir: "–İlk zamanlarımda, hacca niyet etmiştim. Yolda bir çölü aşarken, susuzluktan çok bunaldım. Bir miktar su yerine Allâh rızası için sabrettim. Su bulamayınca "el–hükmülillâh: hüküm Allâh'ındır" deyip, arkamı bir Mugilân ağacına (kaktüs) verip, hayatımdan ümid keserek gözümü yumdum. Elime bir su damlası düştü.

Şiir

"Sanki mürde dîl idim irdi hayat,
Gelmişken elime câm–i memât".

Ne oluyor diye gözümü açtığımda, hemen kendimden geçtim. Bir daha su damlayınca cânım sanki tâze bir hayat buldu. Sırtımı verdiğim genç Mugilân ağacına baktım. Su oradan geliyordu. Ağacın budağına asılmış bir su matarası gördüm. Ağaçtan sızıp matarada toplanan suyu içerek, içimdeki susuzluk ateşini giderdim. Sonra yüzümü bu su ile yıkayıp, Allâh'a hamdettim. Boşalan matarayı yerine astım. Bu matarayı kimin oraya getirip koyduğunu merak ettim. Kendi kendime belki hacılardan biri koymuştur dedim. Ben böyle düşünürken, hâtıf'dan gönülleri teshîr edici ve rûh-

lara nüfûz edici bir ses geldi, bana: "–Ey filânca kişi, sen hâlvet içre olup, yalnızsın. Bu hâlde Hakk'a ibâdet edip, Allâh'a kulluk ediyorsun. Hakk Teâlâ kendi emrine ihlâsla sarılıp, sahralarda zaruret ve sıkıntı içinde olanların yardımına koşar" diye buyuruldu.

Kendisinin kerâmetlerinden biri şöyle nakledilir: O devrin melikinin adamlarından biri, şeyhin meclisine gelip, bir meseleden ötürü, şeyhi incitici sözler sarfetti. Sonra izinsiz şeyhin meclisini terk ederek, çıkıp gitmek istedi. Dışarda hazır bulunan bir köpek gelip, bu zâtın ayağını ısırdı. Onun bağırıp, çağırması üzerine etraftan yetişenler, onun ayağını o azgın köpeğin ağzından kurtaramayarak, âciz kaldılar. Herifin aklı başından gidip, yere düştü. Köpek onu ayağından sürükleyip, başını taştan taşa vurarak ölümüne sebep oldu.

Kerâmetlerinden bir diğeri de şöyle nakledilir: Bir zamanlar seyâhat etmekte iken, bir gün tıraş olmak üzere bir berber dükkânına girip, baş berberin önüne oturarak bekledi. Kendisi fakir olduğundan yavaştan aldılar. O sırada dükkâna zengin bir müşteri geldi. Berber başı, şeyhin tıraşını yarım bırakıp, onun hizmetine koştu. Bu hâl üç kere tekrarlandı. Üçüncüde şeyhe gayretullâh gâlib gelip, dükkân içindeki bir bileyi taşını görerek, ona "–Ey taş, altın ol ki, bunun gözü doysun ve gönlü zengin olsun" deyince, bileyi taşı hemen som altına dönüştü. Şeyh onu alıp, hayret ve şaşkınlık içinde bulunan berber başının avucuna koydu. Berber başı hatâ ettiğini anlayarak; "–Estağfirullâh Sultânım, sizi bilemedik, bizi bağışlayıp, hakkınızı helâl edin" diye ricâ ettiğinde şeyh; "–Benim hakkım sana helâl olsun. Ama sakın bir daha önüne oturtup başını ıslatarak tıraşa başladığın kişinin tıraşını bırakıp, paralı müşterinin hizmetine koşma" diye nasihat ederek yola koyuldu.

Kendisinin inci değerindeki nasihat verici sözlerinden: Şeyh hazretleri: "–Va'budu Rabbüke hattâ ye'tiyeke'l–yakîyn" (Rabbini hamd ile ân, secde edenlerden ol. Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine secde et) (Kur'ân, X, 99) âyetinin tefsirinde şöyle tahkîk buyurmuştu: "–Yâkîyn gözü ile görmekten gayri değildir. Kadîmi görmeye niyet etmek amelsiz ibâdet gibidir. O niyetle amelden üstün ve faziletlidir. Amel sûreti ile kadîm gözünün görülmesine niyet etmeksizin yapılan ibâdet, ibâdet değil, belki âdettir" diye buyurmuştur.

Şiir

"İbâdet–i kıble–i hâcâta irmek,
Hakîkat Kâbe'sini ânda görmek".

Menkıbelerinden bir diğeri şöyle nakledilir; Şeyh hazretleri, "–Tâlib o kişidir ki, onun murâdı kadîm gözü ile kadîmi müşâhededen gayri bir şey olmaya. Bir şey ki, kâdîm gözün gayridir, görmek onun huzurunda bâtıl olur" diye buyurmuşlardır.

Şeyh Cemâlüddîn hazretleri (760 H./ 1358–59 M.) tarihinde vefât etti. Kabri "Gîlân" civârında "Lenger–künân" denen mevkidedir.Vefât zamanı 'Timûr'un o vilâyetlere hâkim olduğu yıllardır. Rûm'da ise Al–i Osman'dan Orhan Bey'in hükmettiği asırdır.

Şiir

"Pâk gitti dünyâdan kesb eyleyüb cürm–i vebâl,
Nola kim ukbâda itse hak âna arz–ı cemâl".

Kendisinin dört halifesi sırasıyla şunlardır: "Şeyh Seyyîd Muhammed el–Kesîre, oğlu Şeyh Seyyîd Ali, Şeyh Seyyîd Ebû'l Kaasım ve postnişîn'i Şeyh İbrahîm Zâhid–i Gîlânî" dir.

XIV. LEMZA'NIN 1. ZAİKASI

ŞEYH MUHAMMED EL–KESÎRE HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, fakir ve zenginleri lûtf üzere eşit tutan, ibâdet ehli olan şeyhlerin seçkinlerindendir. İsmi "Muhammed" lâkabı "Burhanüddîn" ve künyesi "Ebû Kesîre" dir. Kendisi aslen "Gîlân" lıdır. Şeyh Cemâlüddîn'e orada biât etmiştir. Şeyhi'nin vefâtında irşâd edebilecek durumdaydı. "Keştâsûf" vilâyetinde irşâdla meşgûl olmuştur.

Şiir

"Seyyîd–i âl–i nesebdir şeyh burhân–ı âle,
Ol velî olduğuna oldu cihan halkı kevâh,

Bende–i halka begûşî gibidir halk–i cihân,
Âsitânın nola Hulvî âlem idinse penâh".

Kendisinin menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Şeyhin vefâtından sonra, vasiyeti üzerine, İbrahim Zâhid–i Gîlânî yirmi yıl irşâda oturmayıp, seyahate çıktı. Zirâ şeyhleri öyle vasiyet ve emretmişti. Allâh'ın hikmeti ile "Keştâsûf" e gelip, Şeyh Muhammed'e misâfir oldu. Şeyh Muhammed ona bir ziyafet çekti. Sonra bir kâse içine sâf su koyup, esmâ'nın havvâsı ile onları nefis yiyecekler haline getirdi. Ertesi günü dostları ve dervişleri ile birlikte mesîre yerine gittiklerinde, herkesin gözleri önünde bir ceylân'ı dâvet edip, onun sütünü sağarak, şeyh İbrâhim'e ikrâm

etti. Daha sonra da ırmak kıyısına gelerek; "–Ey mahlûklar, bize gıdâ veriniz" der demez bir çok balık yarışırcasına kendilerini ırmağın kumlu sahillerine attılar. Şeyh Muhammed, bunların içinden bir kaçını alıp, diğerlerini dervişlerine yeniden suya attırdı. Sudan topladığı birkaç balığı pişirterek, şeyh Zâhid'e ziyafet çekti. Sonra sohbete başladılar. Sohbet sırasında Şeyh Muhammed, pîrdaşına: "–Ey İbrahim, sen neden bizim mânevî şikâr iklimimize geliyorsun. Bu insâfa sığar mı? İki pâdişâh bir iklimde olamaz" diye bazı serzenişli sözler söyledi. Şeyh İbrahim buna üzülüp, o gece karar vererek, ertesi sabah yola çıkmak niyetiyle yattı. Nakledildiğine göre: Şeyh Muhammed seherle berâber Şeyh İbrâhim Zâhid'e gelip, ondan özür dileyerek, iki gözünden öpüp, bağışlanmasını ricâ etti. Sonra ona: "–Ey oğul, bizi mâzur gör. Bize verilen mânevî hâlleri sakınır, korumayı dilerdik. Zirâ Hak ehlinin mânevî halini, ehl–i beyt'i gibi kıskançlıkla korumak gerekir. Biz bu sebeple böyle davranmıştık. Ama bu gece bize işâret gelerek, bizim makâmımızın sizin nasîbiniz olduğu bildirildi. Size mübârek olsun" dedi. Sonra evine giderek, halvethânesinde zikirle meşgûl iken rûhunu Hakk'a teslim etti. Şeyh Zâhid; "–Ne garip iştir ki, şeyhimiz bize yirmi yıl süre ile irşâda oturmaktan vazgeçmemizi vasiyet etmişlerdi. Demek ki, bunun mânâsı bu imiş" dedi. Üç gün süre ile halvet ve riyâzet üzere kalan şeyh İbrahim, ancak şeyh Muhammed rûhunu Rabbine teslim ettikten sonra halvetten çıkarak, onun cenâze merâsimi hizmetlerini şânına lâyık bir şekilde yerine getirdi. İşini bitirdikten sonra vilayetine döndü.

Şeyh Muhammed (780 H./1378–79 M.) tarihinde vefât etmiştir. "Keştâsûf" da "Niko" denen köyde gömülüdür. O sırada "Mazenderân" a hâkim, Emîr ve Velî olan "Şeyh Üveys" devrin pâdişâhı idi. Mısır'da ise, Şa'bân b. Hüseyin Kılavûn sultandı. Rûm'da ise, Gâzî Hünkâr Murad Hân pâdişâh idi.

XIV. LEMZA'NIN 2. ZAİKASI

ŞEYH SEYYÎD ALİ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, velâyet ve kerâmet ilimlerinde kadri yüce, celî (cehrî) ve hafî zikir yollarının esrârının sâhibi, "Sırr–i Ali'nin üstâzıdır. Şeyh Ali hazretleri, nesebçe "Seyyîd" dir. Soyu baba tarafından "İmâm Muhammed Cevâd" a çıkar. İsmi "Ali", künyesi "Ebû Muhammed", lâkabı "Râdiyüddîn" dir. Mahlâsı ise "Nâtîkî" dir. Kendisi gönül açıcı hâllere mâlik ve Murtazâ'nın sırlarına sâlikti. Gençlik yılları "Tebrîz" de geçmiştir. İrşâd'la görevli oldukları Horasan'da ölmüştür. Doğumu "el–İşâre" adlı esere göre, "Uçyâr" köyündedir.

Şiir
"Etmişti hoş nazar âna Muhammed–Ali,
Dense revâ nâmına Hulvî Muhammed–Ali".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: Kendisi ilimde yüksek seviyeye ulaştığından, fetvâ makamına lâyık görülüp, Herat'a kadı tâyin olundu. Bu görevi kabul edip, oraya gittiyse de, orada ezelî neşvesi gereğince, o gece bir rüyâ gördü. Rüyâsında, kıyamet saati gelip çatmış, halk büyük bir meydana toplanmıştı. Suçluları tanıyan zebânîler, bunların muhasebeleri görülmüş olanlarını yakalayıp sürükliyerek, cehennemin kahredici alevleri arasına atmak için götürmekte idiler.

Cehennem ateşine lâyik görülenlerin başında kadı tâifesi geliyordu. Bir ara, sıra eski Herât kadısına da geldi. Bu kadı kollarından sürüklenerek götürülürken, feryadlar arasında "Seyyîd Ali" yi de göstererek; "–Benim yerime kadı olan budur. Bunu da benimle birlikte ateşe atın"deyince, Zebânî'ler Seyyîd Ali'yi de yakalayıp, sürüklemeye başladılar. Seyyîd Ali, feryâd edip, imdât ve yardım istemeye başlamıştı. O sırada bir "Seyyîd" gelip, onun bağlı olan ellerini çözerek, zebânîlerin ellerinden kurtarmıştı. Seyyîd Ali de bu heyecân ve sevinçten şaşkın bir hâlde uyandı. Hemen istiğfâr ve tövbe etti. Sonra kadılık görevinden istifâ ederek, ayrıldı. Seyahate çıkarak, kendisini gören ve niçin kadılıktan ayrıldığını soran dostlarına bunun sebebini söylemezdi. Bu seyâhati sırasında rüyâsında kendisini kurtaran o "Seyyîd" i araştırmakta iken, bir gün "Potesta" denen köye yolu düştü. Önüne bir derviş geçerek, kendisine selâm verip, aldıktan sonra: "–Sizi, şeyhimiz istiyor" diyerek, Seyyîd Ali'yi birlikte götürüp, şeyhin zâviyesinde misafir etti. Seyyîd'in huzuruna çıktıklarında, Seyyîd: "–Rüyânda gördüğün o zâta çok benziyor muyuz" diye buyurunca, Seyyîd Ali'nin aklı başından giderek, hemen diz çöküp, şeyhin elini öperek, biât etti. Ondan "Seyr–i esmâ" yı tamamlayıp, "On iki esmâ" ve "Seyr–i tis'a" (Dokuz seyr) ile müsemmâ nefs makamlarını tamamlayıp, "Hilâfet" le kendisini Horasan'da görevlendirdiler.

Şeyh Seyyîd Ali hazretleri (720 H./1320–21 M.) tarihinde vefât etti. İmâm–ı Rızâ şehidliği kabristanına gömüldü. Bu devirde, o diyarlara Sultan Muhammed Hân Hüdâbende oğlu Ebû Saîd Hân hükmetmekte idi. Rûm'da ise Osmancık (Osman Gâzî) hüküm sürmekte idi.

XIV. LEMZA'NIN 3. ZAİKASI

ŞEYH EBÛ'L–KAASIM HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, hidâyet yolunun büyük şeyhlerindendir. İsmi "Muhammed", künyesi "Ebû'l–Kaasım" ve lâkabı "Muhyiddîn"dir. Şöhreti ise, "Muhyiddîn–i Dûstî" dir. "Gîlân" asıllıdır. Kendisi "Gîlânî" ailesindendir. İlk zamanlarında fakirler ve serseriler arasında ömrünü geçirmiştir. Gîlân'da doğmuş, orada yaşamış ve yine orada ölmüştür. Kendisi hiç seyahat etmemiştir.

Şiir

"Nazar–ı pîr'e irüb vâsıl–ı ma'nâ,
Oldu isteğin saî ile buldu kati ra'nâ".

Fakat şeyhin vasiyetini icrâ için Gîlân taraflarında seyahat etmiştir. Bu vak'a şöyle nakledilir: Şeyh Seyyîd, ömrünün son demlerinde Şeyh İbrahim Zâhid–i Gîlânî ile Şeyh Muhammed'i bir araya toplayıp duâ ederek, ona "Hilâfet" vererek şu vasiyette bulunmuşlardı. Şeyh Ebû'l–Kaasım: "–Sultanım, ne zaman ve nerede dolaşıp, irşâdla görev yapalım?" diye sorunca,

şeyh: "–Ey Dûstî, bu zaîf bedeninle fazla seyahad edemezsin. Gîlân civârında dolaşıp, onun nâhiye ve köylerine kadar gidip, irşâd'da bulun. O civârda bir nehrin kenarına vardığında "Esrârullâh"ı (İlâhî esrârı) bulacaksın. O nehrin akışının ters istikâmette yukarı doğru giderek bir düzlüğe ulaşacaksın. O yer senin irşâd yerin olacaktır" dedi. Şeyh Dûstî de, şeyhin vasiyetine uyup, dediği yerlere gitti. Bir vâdide şeyhin bahsettiği nehrin kenarına ulaştı. Ayaklarını suya sokar sokmaz, su hemen tersine akmaya başladı. O da suyun akış istikâmetine, yukarı doğru nehir kıyısını tâkip ederek, suyun kaynağına yakın bir düzlükte "İsâr" denen köye ulaştı ve oraya yerleşti.

Şiir

"Vech–i pâkin görse sular çağlar,
Hem velîye hoş musahhar dağlar".

Nakledildiğine göre: Şeyh İbrahim Zâhid'i Gîlânî'ye olan vasiyetleri de şöyledir: Şeyh ona; "–Sen de taşlık, dağlık olan bir semte git. Orada bir dağ içindeki vâdiye ulaşacaksın. O vâdideki ağaçlar seni gördüklerinde, senin verdiğin selâm üzerine, ikiye ayrılıp, yol açarak, senin selâmına cevâp vereceklerdir. İşte orası senin irşâd yurdun olacaktır." diye buyurdu. Şeyhin vefâtından hemen sonra onun vasiyeti gereğince, Şeyh Zâhid yola çıkarak, uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra, yolu sarp bir dağa rastlar. Onu aşınca ormanlarla kaplı bir vâdîye ulaşır. Verdiği selâm üzerine ağaçlar iki yana açılarak, ona yol açıp, selâmına selâmla karşılık verirler. Şeyh Zâhid de orayı kendine yurt edinip, irşâda başlar.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: Şeyh, siyâh elbise ve siyâh imâme (sarık) sarar ve giyinirdi. Kendisinden bunun sebebi ve mânâsı sorulduğunda,

şeyh: "–Mü'mîn dünya'ya sığamaz. Ona dünya dâr gelir. O sebeple dünyada mesûd ve bahtiyar olamaz. Zirâ burada mesûd ve neşeli olan kişinin âhirette gamlı ve üzüntülü olacağı kesin bir gerçektir. O âhiret yurdunda safâlı olmak için bu süflî dünyâda bulunmaktan ötürü mâtem tuttuğumuzdan, siyâhlara bürünüyoruz" diye cevap verdi.

Nakledildiğine göre, Cüneyd–i Bağdâdî'den sonra "Cehriyye tâifesi" (Cehrî: sesli' zikirle zikr eden sûfîler) siyâha bürünmeği terketmişlerdir. Fakat bu onların sünneti olarak kalmıştır. Şeyh Ebû'l–Kaasım hazretleri (762 H/1360 –61 M.) tarihinde vefât etti. Rivâyete göre, vefât etmezden az önce dervişlerini etrafına toplayıp, onlara zikrullâh ve tevhîd ettirerek, kendi içine şevk ışığı düştü. O hâlde arkasını mihrâba vererek, murakabeye vardı. Dilinde kelime–i tevhîd zikri, gönlünde Hakk şevki ile rûhunu rabbine teslîm etti. İrşâda oturduğu 'İsâr" köyüne defnedildi.

Bu devirde İran Azerbaycan'ı civarına Sultan Üveys ve Ahmed Celâyir, Mısır ülkesine Emîrü'l–Hac oğlu Muhammed ve Rûm ülkesine Orhân Hân hükmetmekteydi.

XV. LEMZA

ŞEYH İBRAHİM ZÂHİD–İ GÎLÂNÎ HAZRETLERİNİ BEYÂN EDER

O, âlem ve Adem'in sultânı, şeri'at ve tarîkat ilimlerinin rehberi, Hak yolunun âbid ve zâhid hizmetkârı olan şeyhlerin kutuplarındandır. Lakabı "Tâcüddîn", künyesi "Ebû's–Safvet", ismi "İbrahim b. Rûşen Emîr b. Yâbil b. Şeyh–i Bidârü'l–Kürdî es–Sincânî" dir. Kendisi yedi ataya kadar şeyh oğlu şeyhdir. Azerbaycan'da "Siyâverûd" denen köyde doğmuştur. "Gîlân" nâhiyesine bağlı bir köydür. Tahsilini "Gîlân" da tamamlamıştır.

Şiir

"Takarrub bi'n–nevâfil–i saî eyler bir mücahidîn,
Kemâliyle verâ anda bulunsa nola Zâhiddir,

Münevver kâlbi aşk ile müzeyyen cismi takvayla,
Cemâlinde ânın nûr–i Hüdâ izhâr–i müşâhiddir"

Nakledildiğine göre: Şeyh Cemâleddîn, Gîlân'a gelip, yerleştiği sırada, İbrahim Zâhid kitapları koltuğunun altında, hocaya öğrenmeye giden küçük bir ço-

cuktu. Seyyid Cemâlüddîn, onu yolda görünce, mübârek elini onun başına koyup, "–Bizi şeyhimiz Şahabüddîn hazretleri Gîlân'a bu mâsumu irşâd için göndermiştir." dedi. Yine nakledildiğine göre; Şeyh İbrahim, buluğ çağlarında iken, zâhirî ilimlerde ilerlemek için "Şirâz" a gitti. Orada çağının bütün ilimlerini tahsil ettikten sonra, ecdâdında olduğu gibi, kendisinde de bâtın ilimlerini öğrenmek merâkı hâsıl oldu. Halkın seçkinlerinden olmak, "Seyr–sülûk" ile Hakkı bulmak için, devrinin büyük şeyhi "Sâdî–i Şirâzî" hazretlerine biât etti. Bu feyzle bir çok hakikatlere ulaştı. Şeyhin emriyle sayısız halvetlere girip, riyâzetle sayısız keşifler tecellî etti. Ezelî neşvesi "Alevî" olduğundan bu hâl ve makamlar onu tatmin etmiyordu. Şeyh Sâdî hazretleri onun bu hâlini keşfedip, ona: "–Ey oğul, ben seni ancak bu makama kadar getirebildim. Sen biraz da memleketin olan Gîlân'a git. Orada Şeyh Cemâlüddîn'in hizmetinde bulun. Belki murâdın onunla tecellî eder" diye kendisine izin verdi. Şeyh İbrahim de Şirâz'dan memleketi olan Gîlân'a gelip, "Lâhicân" (Lâhcan) nahiyesinde oturan Seyyîd'in âsitânesine gidip, biât ve hizmetinde bulundu.

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: Bir gün Şeyh Zâhid, yabânî otlar arasında gezinirken, tuttuğu otların elinde ham gümüşe dönüştüğünü görünce, ağlayarak secdeye kapanıp, tövbe ve istiğfar etti. Bu sefer yolunu değiştirerek, başka bir yöne gitti. Bu defâ eline geçen otların hâlis altına dönüştüğünü gördü. Elindekileri yere atıp, üzüntü ve pişmanlıkla şeyhinin huzuruna geldi. Ağlayıp, yalvararak bu hâlden kendisini kurtarmasını ricâ etti. Şeyh Seyyîd; "–Bu hâl, sâlik'i tecrübe ve sınamak içindir. Bütün nebî ve velîlerin rûhları ile bütün arz ve semâ ehli olan melekler ve mahlûkât sana "Zâhid" dediler ve nâmını da "Şeyh Zâhid" koydular" diye kendisine müjde verdi.

Menkıbelerinden bir diğeri ise şöyle nakledilir: –Kendisine zâhid denilmesinin bir sebebi de, bir gün şeyh İbrahim Üstâzı'nın emri ile tarladan pirinçleri alıp, çuvala koyarak, sırtında Seyyid'e götürmekte iken, bir ara çok yorulup, bir yere oturdu ve dinlendi. Sırtındaki çuvaldan bir pirinç tânesi yere düştü. Şeyh İbrahim, onu alıp, ağzına atmak istedi. Fakat hemen o ânda aklına şeyhin izzeti ve hürmeti ile sınandığı gelip, o tâneyi ağzına koymaktan vaz geçerek, onu geriye çuvalın içine attı. Sonra getirip, şeyhinin evine teslim etti. Şeyh Seyyîd; "–Ey İbrahim, sâdıklardan olduğunu gösterip, ahdine vefâ eyledin. Zâhid nâmına hak kazandın" diyerek, onun hâlini açıkladı. Şeyh İbrahim, Seyyîd'in ayağına düşerek, onun safâlı nazarlarına mazhar oldu.

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: –Şeyh Zâhid, zâhirî ve şer'î ilimlerde yüksek derecelerde bulunup, fetvâ verebilecek derecede alim olduğundan dervişlerin şevk ve cezbe ile Semâ'ya kalkmalarını hoş görmez, bir şey söylemese de arkadaşları semâ ve devrân'a kalktıklarında, o katılmayıp, halkanın dışında dururdu. Bir gün Seyyîd, onu sınamak için zorla devrân ve semâ halkasına soktu. Semâ'nın sür'ât ve cezbesine tahammül edemeyen "Zâhid" yere düştü. Şeyh yanına gelip, onu asâsıyla bir güzel dövdü. İbrahim kendinden geçip, bayılınca, onu tevhîd ve semâhânede tek başına bırakıp, dervişleriyle birlikte gitti. Seyyid evine gidip, hanımına, "–Zahid'i bir güzel dövdüm. Eğer ayrılır da elem çekerse, kendisi bilir. Onu, o hâlde semâ–hânede yalnız bıraktım. Eğer çektiği acılar sebebiyle çeker giderse, biz onu, o da bizi kaybeder. Yok gitmez de geri, kapımıza istiğfar ederek gelirse, emânet–i İlâhiyye'yi ona teslim ederiz. Zirâ bu onun son imtihanıdır" diye buyurdu. O gece Zâhid, geç vakit semâhânede ayılıp, kendine geldiği zaman, şeyhi tarafından hayli dövül-

müş olduğunu ve kendisini terkedip gittiklerini anladı. Yerinden kalkıp, gece yola çıkarak pîrinin evine geldi. Başını şeyhin kapısının eşiğine koyarak, ağlayıp, bağışlanması için Cenâb–ı Hakk'a niyâz etti. Seyyîd gece teheccüd namazına kalkıp, abdest almak için dışarı çıkınca, Zâhid'i kapı eşiğinde bulup, onu yerden kaldırarak, iki gözünden öptü. Sonra; "–Oğul, seni sınamıştık. Bu defâ ki sınama vücûduna idi. Allâh'a hamdolsun, bunu da yüz akıyla başardın" diyerek, ona "sırrı" teslim etti. Hilâfet vererek, ona: "–Benden sonra yirmi yıl seyâhat edip, mücâhede eyle. Biz sana irşâd vakti geldiğinde, haber veririz" diyerek vasiyet etti.

Şiir

"Ne saadettir ne devlet âşıka,
İrişe dilberden âna darb–i devlet,

Âkibet kârında vuslât ala verir,
Eyliye dildârı âna muînet".

Menkıbelerinden biri şöyle nakledilir: –Seyyid'in vefâtından sonra, o derece mücâhede ve riyâzet eyledi ki, bütün gündüzleri oruç ve geceleri de nefsini kıyam edip, hesâba çekerdi. Oruçlu hâliyle gündüzleri kendi tarlasında çalışır, geceleri de ucu demirli asâsının, sivri demirini çenesinin altına dayayarak, uyanık kalmayı sağlardı.Yılda iki kere erbaîne girip, onbeş günde bir kere, beş dirhem arpa unundan bulamaçla iftâr ederdi. Bu hâlde yirmi yıl tamamlanınca, bir mânevî işâret üzerine irşâda oturdular.

Kendisinin kerâmetlerinden biri şöyle nakledilir: –Bir tarihte kendisi seyahate çıkmıştı. Yolu "Erdebil" e uğradı. Burada "Şeyh Abdü'l–Mülk Mescîd" ine misâfir oldu. Mescid'in görevli müezzinine rüyâsında mes-

cîd'in kurucusu olan Abdü'l Mülk görünerek: "–Git bak, mescidimize bir misâfir geldi. Onu ağırla" deyince; müezzîn verecek bir şeyi olmadığını söyler. Abdü'l Mülk; "–Falanca tenceredeki yağı, falancanın hediye ettiği pirinci ve o kuyruk parçasını pişir, yahni yap ve onu o mesciddeki zâta ikram et. Yoksa sen bilirsin." diye onu tehdit etti. Müezzin uyanır uyanmaz, buna aldırmayıp, yine yattı. Yine aynı rüyâyı gördü. Yine aldırmayıp, uyuyunca; üçüncü kez bu defâ korkutularak, rüyada ikâz edildi. Bunun üzerine kalkıp, mescide geldi. Orada oturmakta olan dervişe; "–Derviş, safâ geldin" dedikten sonra: "–Bir şeyim yok, size nasıl ziyâfet çekerim?" deyince; şeyh Zâhid; "–Git Abdü'l–Mülk'ün rüyâda söylediği sözü yerine getir. Onun tenbih ettiği pirinci, yağı ve eti pişirip, yahni yap getir. Yoksa zarar görürsün" dedi. Müezzîn, hemen şeyhin ayağına kapanıp, tövbe ederek, el alıp, dervişleri arasına katıldı.

Kerâmetlerinden biri de, "Hacı Ali" adlı bir zâtın rivâyetine göre; şöyle nakledilir: "–Şeyh Zahid'le birlikte bir gemide yolculuk ediyorduk. O sırada şeyh'i şahsen tanımıyordum. Denizde bir ânda bir fırtına patlak verdi. Gemi batma tehlikesiyle karşı karşıya geldi. Bu hâli görünce içimden "–Ey şeyh, böyle bir ânda köşede oturacağına, bizleri kurtarmaya sebep olsan olmaz mı?" dedim. Şeyh, hemen yerinden doğrulup, gemicinin elinden dümeni aldı. Bana hitâben: "–Ey Hacı Ali, işte gemi böyle kullanılır" dedi. Ben de: "–Evet" dedim. Gemimiz derhal deniz kenarına sâlimen ulaştı. Halk dışarı çıktı. Ben de onlarla birlikte çıktım. Sonra şeyhin yanına vardım ve selâm verdim. "–Aleyke's–selâm" (Selâm senin de üzerine olsun) dedi. Sonra "–Ey Hacı Ali Erdebîlî" dedi. Ben elini öpüp: "–Beni nasıl tanıdınız, ismimi nereden öğrendiniz" diye sorunca, bana: "–Gönlünden geçeni bilen, seni ve ismini bilemez mi?" diye cevap verdi.

Şiir

"Evliyâ'ya keşf olur gizlü iyân,
Gözlerinden anların olmaz nihân".

Kerâmetlerinden bir diğeri Şerâfüddîn adlı bir zât tarafından şöyle nakledilir: Bir keresinde âdetim olduğu üzere bir dostumla birlikte Şeyh'i ziyârete giderken, ona hediye götürecek bir şey bulamadık. Yolda "Gîlân" nehri kenârında bulunuyorduk. O sırada nehir taşıp, koca bir balık sahile vurdu. Onu hemen yakalayıp, şeyhe hediye götürmeye karar verdik. Tekke'ye vardığımızda, dervişler onu alıp, hemen pişirdiler. Hepimiz yediğimiz hâlde bu bir tek balıkla doyduk. Sonra şeyh, vâ'z ve nasihat etti. Ve onlara hayır duâda bulundu. Şeyh hazretleri; "–Tam bir teveccüh ile şeyhe yönelmek isteyenler, halkın sevgilisi olurlar. Hattâ arz ve semâ dahi onlara hürmet eder" diye buyurdu.

Menkıbelerinden biri de, "Berd Ahmed" adlı bir dervişinin rivâyetiyle şöyle nakledilir: Bir gün şeyh Zâhid'le birlikte çiftçiler arasından geçmekte iken, çiftçiler bizi görüp alay ederek birbirlerine seslenip; "–Pilâv düşmanları geçiyor. Kimbilir nereye yağlı pilâv yemeğe gidiyorlar. Allâh bilir ama, tenhâda ne işler yapıyorlar" deyince, şeyhe ilâhî gayret gelip, "–Eğer biz öyle olmayıp, Allâh yoluna dâvete memur ve hidâyete mazhar olup, nefsinin arzusunu hakîr görüp, Hakka şükredenlerden isek, ayaklarınız dökülsün mü?" der demez, o çiftçiler hemen kötürüm olup, elem ve üzüntüler içinde cân verdiler. Bu kerâmeti bütün halk görüp öğrendi.

Yine bir gün, bir kadın şeyhin huzuruna gelip, gözyaşları ve çeşitli diller dökerek, duâsını ricâ etti ve: "–Ey âlemin sultânı, Adem oğullarının mürşîdî. Benim Allâh'dan gayri dünyada bir oğlum vardı. Bir illete

uğramış hasta yatıyordu. Bugüne kadar kimse onun derdine çare bulamadı. Hastalığının sebebi, bir gün bir ağaç altında uyuyorken bir yılan onun ağzından girip, midesine yerleşti. Bâzen onun yüreğini ısırıp, zehirleyerek ona çok ızdırap veriyor. Oğlumun derdine çâre ancak senden olur." diye niyâz eyledi. O meclisde Şeyh Safî'de şeyhin yetişkin halifesi olarak bulunuyordu. Şeyh'in emriyle o kadının dileğini yerine getirmek için görevlendirdi. O sırada Şeyh Safî, genç bir delikanlı idi. Şeyh Zâhid, Safî'yi huzuruna çağırıp, ona: "–Var o haytaya söyle, şeyh Zâhid'in emri var, oradan çekip gitsin ve bir daha o yiğidi incitmesin" diye söylemesini ve emrini tebliğ etmesini bildirdi. O civârın halkı bunu duyup, kadının evine doluşmuş, merakla olacakları seyre gelmişlerdi. Şeyh Safî, vekâleten şeyhi İbrahim Zâhid'in emrini yılana tebliğ eder etmez, yılan hemen o yiğidin ağzından dışarı çıkıp, gözden kayboldu.

Şiir

"Dağ ü taş mürşîd'e çün bende–i fermân oldu,
Hem velî olana Hakk'dan nîce ihsân oldu".

Menkıbelerinden biri de şöyle nakledilir: –Vefâtı sırasında, başında bulunan dostları ve dervişlerinden bazıları: "–Sultânım, uzun zamandır ağzınıza dünya nimeti olarak bir lokma koymadınız. Ne olurdu bir lokma bir şeyler yeseydiniz. Hasta olmanızdan korkuyoruz" diyerek yemesi için ricâda bulundular. Şeyh Zâhid: "–Güzel bir et olsa ve suyla pişirilirse, sonra bu etten yahni yapılsaydı belki biraz yiyebilirdik" dedi. Hemen kendisinin isteği üzerine et yahnisi yapıp, huzuruna getirirler. Dervişler sofraya dâvet edilip, birlikte yemeğe başlarlar. Şeyh Zâhid'in yemeği yemediğini gören dervişlerinden bazıları: "–Sultânım, bir miktar ye-

seniz olmaz mı?" deyince, şeyh: "–Dervişlerimin ağızlarının hareketi ile safâlanmakta başka bir zevk vardır" dedi. Ve bu hâlde oruçlu olarak vefât etti.

Şeyh İbrahim Zâhid hazretleri (705 H./1305–306M.) vefât etti. "Gîlân" nâhiyelerinden "Lenger–i Künân" denen yerde medfûndur. Vefât zamanı, Al–i Cengîz' den sultân "Muhammed Hüdâbende" adıyla tanınan "Olcaytu Hân" asrıdır. Anadolu'da Selçuklulardan "II. Alâüddîn" ve Rûm'da ise "Osmancık" hükmediyordu. İrân Azerbaycan'ı ve Gîlân'da ise "Ahmed Han" ve Mısır'da ise "Muhammed b. Kılavun" sultanlık etmekte idiler.

Şeyh İbrahim Zâhid'in sayısız halife ve dervişleri içinde en seçkin dört halifesi ve post nişînleri şunlardır. "Şeyh Safî, Şeyh Âhî Yûsuf, Şeyh Pîr Hikmet ve postnişîn'i Şeyh Âhî Muhammed hazretleridir.

بسم الله الرحمن الرحیم

اهل عرفانه قنده معنی دن ماذوقیله اولماسه اکر لمعات عالم دلده ظاهر اولماز
ایدی • بر تو نور شعلهٔ لمعات نثر لمعهٔ سخن فضل ذو المنن لمعهٔ با بسم الله
ایله مرشدان راه خدا و مرشدان همراه هدایا نندهٔ فی السر والعلن لسان
حالدن قانه کلن قلب طالبه ساری و بو رسمه جاریدرکه مؤلف نظم
استعیذ الله من کید الرجیم • فضل بسم الله الرحمن الرحیم • با بسم الله مفتاح
هدی • ره روان حقه اولدر مقتدی • جانیله هرکه دیه بسم الله نائل عزت
اولوربی اشتباه • دف الرحمن شوقیله اکر • الرحیم ایله اولور اهل بصر [illegible]
ذی بال لم یبدأ ببسم الله فهو اجزم مصداقنجه نظم هر دیر جانیله که و بیکاه
ذکر ایدوب لا اله الا الله • روزن جان و دل کشاد اولوب کشف بولور
اکار بسم الله نثر تحریر مقامات بسمله و تقریر مقالات حمدله که باعث شکر
و لابت فکر نادی شکر و سپاس و بادی نعمت اساس [illegible] و جهه
جمله ناسدر نظم شکر اول انعمه کیم اودر رزاق • رزقی ایدن او مارقو آفاق
آنی تسبیح خلق جهان ذکر ایدر بالعشی والاشراق نثر و سپاس [illegible]

اعلوا آن داور شکر آسزوار خالق پروردکار و کردکاردرکه بو وجودهای [illegible]
کتم عدمدن صحرای وجوده کتوروب طبیعت انسانی بر تو لطفنه لایق و سزا
و لسانی حمد و شکر ایله کویا ایلدی نظم حمد و منت خدای صبح و مسا کیم بنی بو قدر
ایلدی انشا • صحن عالمده آدمی موجود • ایتدی ادراکیله آنی کویا نثر کنت کنزا
مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف دیوب خلوت خانهٔ صمدیتده
جلوهٔ احدیتک مظهری هیکل جسم آدم و آزم ایچون خلقت عالم ایدیکین
تبرک ایچون اول ما خلق الله العقل بیوروب دلیل عقل کل ایلدی نظم کره کنج
مخفی اول خدای جمیل • دیلدیکه بیله رب جلیل • رش نور ایتدی خلقه ظلمتده •
نور مظهر اولنی ایتدی دلیل نثر وکاشانهٔ وجود انسانی منظر آیات رحمان و مظهر
اسم اعظم و مظهر عنایت اکرم ایدیکین عارفان عالم غیب و شهادت بیلوب
اذعان بلکه مالک اولان راسخان فنون عبارت اولنه افاضه ایدوب بلدیرلر
نظم منظر انوار قدسیه اولان انسان ندر • مظهر اسرار ربانیه اولان انسان ندر
نثر و کأسا کان مزاجها زنجبیلا ایله رحیق جام معارفه نوش و غم ماسوی اللهی فراموش
اتمشدر و اسرار ازلیه کنز مخفیه و حملها الانسان ندر آدم یوزندن لامع در
و صفحه ظاهر و انوار لم یزلیه جبروتیه مجبورنی جامع و باهر و اول فنی تحصیله ماهر
ایدیکی بلمک ایچون حضرت طینهٔ آدم بیدی اربعین صباحا مرتبه خلوت خانه ید
قدرت صاحب قوتده مخمر فاذا سویته ایله تسویه ظاهر و باطن متور و نفخت فیه
من روحی ایله نفخ روح بر فتوح مائدهٔ نشوهٔ صبوح میسر اولوب قوای معلوم
ذائقه سی مجسم اولملقله معمر ایدیکنی خلایق عوام معلوم ایدنسون ایچون
و علم آدم الاسماء کلها علمنی تعلیم ایلیوب انبای اسماء ملائکه تفهیم ایتدیکنی تعلیم
اذنوره [illegible] تعظیم امر اولندی نظم کوریجک آدمی کلوب وجده • ایتدی کله
ملائک [illegible] • نثر و آیت انی جاعل فی الارض خلیفه ایله آدم [illegible]
[illegible] بونجه حرمت و عزت [illegible]

زمان هلاکو بغداده کلوب یدی کون کیجه سی قتل عام ایدوب بعده فاجوب کندکی
عصر در هجرتک التیوز اللی التی سنه سنده واقع اولمشدی اول اثناده لمعات تدن
شیخ سنجاسی پیانده و اول باغ عالمک کل رعناسی و اول گلشن توحیدک
بلبل گویاسی عاشق وصادقلرک مرجع ومأواسی اولان شیخ المشایخ رکن الدین سنجاسی
درکه اسم شریفلری علی بن حیدر بن محمد در کنیه لری ابو الحسن لقبلری رکن الدیندر
سنجاس بلاد عجمدن بر قریه در اطرافنده اولندی اکا اسناد ایدرلر انده وجوده کلمشلر
ونشو ونمالری تبریزده حراغاده و تحصیل علملری بغدادده اولمشدر نفسه
وارث سر جلال ایدی اول مرشد راه لایق ایدی اول خلوت وعزلتده انس
ایتمش و وحدت حقه خوش کوا ایدی اول زمانه سنده شول مرتبه قوت وعزت
وصاحب حشمت ایدیکه خلق عالم محبتیله التفات ایتمشلر ایدی نیجه اهل فتوی وعلمیه عالی
ارباب تقوی مریدلری وار ایدی میر و وزیردن صغیر و کبیردن چوق قلوب نیجه
تسخیر یه کیرمشیدی ظاهر و باطن سلطنه الی ایرشمیدی یوزی صولو ونفسی توتملو
کیمسه ایدی کلمات جامع الاسرار ونصایح لامع الانوار صاحبی ایدی جمله کلماتی بخش
بخشلریدر که بو ررلر دیکه شول کمسنه دنیاده خلق ایچره معتبر واهل الله یننده بهرور
اولمق استیه اوچ درلو مفاسدن کندویی محفوظ ایتمک کرکدر بری کندی کبی مخلوقدن
برشی حصولنه کلماتی ملفوظ اولیه که حقیقتده مانع ومعطی الله در ایکنجی تهذیب اخلاق
باطن و تطییب النفس ایدوب کیمسه حقنه عبث بره ل خنده مسکن طوتمه مقدرا کرجفا
دخی ایدرلرسه محسن اولوب رنجیده خاطر اولا لفظیله سویلمه که سوا واذا خاطبهم الجاهلون
قالوا سلاما ایله عملنده سعی صفا یله اوچنجیسی بی دعوت کیمسه نک اوینه مهمانلغه
وارمیه احتمالدر اول فقیر الحال اوله مهمانداریغی بر نسنه کتورمکه قادر اولمیوب حق
ضیافت ادا اولنمیوب آثم اوله بو دخی جمله منقبه لرندندر بوررلر دیکه بر زمان
بن نفسمله مشاوره ایلدم یاتوب او یوماغی استرسن یوخسه بیدارلغی می مختل
نیجه زمان منازعه دن صکره نفسم غلبه ایدوب استراحته سنندر دیو یاتوب

اویودم نوم ایچنده بکا کلمه جک کلدی هزار صبر ایله خطاب ایلیوب دیدیکه
اوقو یه سن بن ایندم نه اوقو یایم دیدیکه شول بیتی اوقوکه شاعر دیمشدر رباعیه
یاعبدی ان رسدت ینا للکبری ٭ رسدت بعد الموت جیم البخداه فاعمل
لنفسک فی حیاتک صالحا ٭ فلتندمن غدا اذا لم تعمل ترجمه دیدی ای جامه خواب
ایچره ایدن ذوق و صفا نیجه اویورسا که اولم ایچیک عرض ایتماقوری یرلرده اولودر
بستر و بالین اولدم ساکه لازمدر عمل ایله سن صبح ومسا خیر یعنی یمک اولورکه جاب
باریدن ای هم قولم نتمدی نوم ولطیف وضعیف دو شکلر ایچره ایدرسین آمار کون
موت کلور رقتی طاشلر اوزره یاتورسین ایندی اکا کوره عمل ایله که آنده حضور ایده سن
نداملکه دنیادن عبور ایتمیه سن بو معنا ظهوردن صکره هرکز ایاغم اوزاد وب
یاتمدم وجید ینک اسندکرین ویروب لیکلر یولنه کیتدم بو دخی جمله منقبه لرندندر
حضرت شیخک بر پیر همجواری وار ایدی خسته اولدی و شیخ عیادتنه واررلر
کوررلرکه پیر ضعیف نمایده متاسف اولوب مضطرب الحال وشکسته بال
اولمش ایکا ایلر شیخ بو حالنی کوروب ایتدی ای پیر نیچون بویله اضطراب ایدرسک
وعقلک کیدوب شاشدک دنیا ایچون سه بو تاسفلرزاری دنیا خود فانیدر
وعمر نه قدر دراز اولسه قراری یوقدر وجودک کونی مقرر اولدیغی کبی فردی
دخی بتحقیق مقدردر اول پیر ایتدی یا شیخ عمرمک کچن کیجه لرینه تأسف ایدرمکه
خوابده کچدی وکوندزلرینی دخی غفلتله امر معاشده کچوردم حاصلم غفلتله
سهو اولدی بر آن توجه ایده میوب کارتمامی لهو اولدی شمدی حال
نه اوله جغن بلم ایچون کوزم یاشنی سیلم واره جغم حضور حضرتدر فضل ویا عدل
قنقیسی اولور شیخ ایدر اولدیرک سوزی بنی روشن ضمیر ایتدی دوزونمه
تأثیر ایدوب امر معاشمی تغییر ایتدی بو دخی جمله منقبه لرندندر که شیخ اوحدی شویله روایت
ایدوب شیخه چنلرنده اولان سرکذشتی حکایت ایدرکه بر تاریخده شیخه سیاحته
چقدق بر مقدار کشت و کذار سیر شهر ودیار ایدوب بر محله کلدک انده بر مزار

لطف ایلیوب استانبولده اولان فقرا خدمتی ایچون بو کمترہ داعیلرینه خلافتنامه جناب
ایلیوب المؤمن کالنخلة نطقی که حضیرتی بیعت و معززیه موجودلری صدقه باغچه‌سنده
نشو و نما بولوب والآن طریقتک [illegible] محل وسیع الذیل خدمت ایدوب ساقی
همتی تشمیر ومحبان اولیایی تبشیر اولورن اکمن بو مناقب [illegible] شکر زاده [illegible]
مؤلفه نجم حق بر نوی اولوب باعث ذو اصل [illegible] یازمغه سلسوم [illegible]
باعث اولدی نتیجه بو نجه اهل نه بیلی بیک اوی اسکی ایدی هجرت [illegible] کندی [illegible]
مردانه بیک او توز [illegible] تمام اولوب جمله [illegible] ایچره [illegible] حلوی [illegible]
تاریخی [illegible] خیری [illegible] عفوا ایده
تر و حلوی [illegible] سبب [illegible] تحصیل اولنده نوعا اشعار و ابیاتیله
تقید اوزره [illegible] شیخ علی سمرقندی طریقه سندن حضر افندی رحمة الله علیه
غزللری کوروب [illegible] بر مخلص اختیاری وار در [illegible]
لاز [illegible] دیوان مولانا [illegible] حال اولدیغی اشترا ایدوم و حواجه
عرض ایدوم [illegible] رایگان [illegible] دیوب بعض غزل [illegible]
[illegible] ایدوب [illegible] حالنه مناسب کلوردی اول حین کل حلواجی زاده مولانا
سکا مخلص رجا ایده لم دیوب فاتحه و اخلاص جمله دیوانی [illegible] کشف ایدیلر کرامت جلیله لریله
حکمت خدا رباعیات کلوب و صحیفه اولنده بو رباعی واقع اولدی نظم [illegible]
قدجا احلو [illegible] الواقع غریب واقع اولدی

[illegible] اول زماندن بری حلوی دیو شهرت بیلتر و غزل مثنوی
ویک [illegible] مقرر اولدی اللهم انفعنا
من برکاته آمین یا معین

[illegible] ١٠٦١ [illegible] ١١٤٦

[illegible] ١٠٦٢

تم كتاب اللمعات للشيخ الحلوي قدس سره الجلي والخفي بقلم العبد المحتاج الى كرم ربه العلي
السيد عبد الرحيم الحنفي القادري المعروف بابن اترابه بسترى زاده في منتصف شعبان
المعظم لسنة ستة وخمسين ومائتين والف من الهجرة
من له السيادة والشرف عليه افضل الصلوات
الف الف